

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ЛЕСІ УКРАЇНКИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ІВАНА ОГІСНКА
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Київ)
ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(16–17 листопада 2023 року)**

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

УДК 80:028(477.64)(062.552)
З-332

Рецензенти: доктор філологічних наук, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради **Міняйло Роман Вікторович**

доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка **Рарицький Олег Анатолійович**

Редакційна колегія: д. філол. наук, професор Р. О. Христіанінова, д. філол. наук, професор І. Я. Павленко; к. філол. наук, доцент О. О. Стадніченко; к. філол. наук, доцент Н. В. Горбач.

*Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету
Запорізького національного університету
Протокол № 5 від 19 грудня 2023 року*

3-332 **Запорізькі** філологічні читання : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (16–17 листопада 2023 року) / За ред. Н. В. Горбач, І. Я. Павленко, О. О. Стадніченко, Р. О. Христіанінової. – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. – 138 с.

ISBN 978-966-397-372-2

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2>

Матеріали збірника висвітлюють окремі закономірності функціонування слов'янських мов. Значна частина статей присвячена особливостям розвитку літературного процесу в Україні в його проєкції на загальноєвропейський та світовий історико-культурний процес; у низці статей висвітлено творчість письменників Запорізького краю.

Для вчених-філологів, викладачів, аспірантів, студентів.

УДК 80:028(477.64)(062.552)

ISBN 978-966-397-372-2

©ЗНУ, 2023

ЗМІСТ

BABELYUK O., KOLIASA O. WAR AND LITERATURE: CREATING HYPERREALITY IN AMERICAN POSTMODERN WAR NOVELS	7
БЄЙ І., ШМУЛІНА В. ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕННЯ БОГЕМІЗМІВ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ	10
БОЙКО Л. ЛЕКСИКО-СЛОВОВІРНІ ТИПИ ІМЕННИКІВ PLURALIA TANTUM НА -АКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.	14
БОНДАРЧУК К. ІМЕНА СУЧАСНИХ ВОЇНІВ-ГЕРОЇВ НА МАПІ М. ЗАПОРІЖЖЯ	18
ГОРБАЧ Н. ДИСКУРС ВІЙНИ В КНИЗІ О. КЕБО «САРАЄВО ДЛЯ ПОЧАТКІВЦІВ»	21
ДАНИЛЕНКО Л. ПСИХОТИП ТРАГІЧНОГО ПИСЬМЕННИКА («МІСЯЦЮ, МІСЯЦЮ. РОМАН ПРО ГРИГОРА ТЮТЮННИКА» СТЕПАНА ПРОЦЮКА)	25
ДЕМЧЕНКО Н., МІСЯК Ю. ДИНАМІКА ЗМІН У МОВНІЙ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	28
ДОНІЙ В. ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СЕМАНТИКА SMS	30
ДОНЯ В. ГЕЙМЕРИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	33
КРЕХНО Т. САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ НОСІЇВ ЛЕМКІВСЬКОГО ГОВОРУ В ОБСТАВИНАХ МОВНО-КУЛЬТУРНОГО АНКЛАВУ	36
КУРИЛОВА Ю. ТОПІКА «ВОЄННОГО КОЛА» В ПОЕТИЧНИХ ЗБІРКАХ Я. ЧОРНОГУЗ	39

ЛІЩИНІНА А. ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДОСВІД ЖІНКИ НА ВІЙНІ У КНИЗИ Д. БУРОЇ ТА Є. ПОДОБНОЇ «ЛЮТИЙ ЛЮТИЙ 2022. СВІДЧЕННЯ ПРО ПЕРШІ ДНІ ВТОРГНЕННЯ».....	44
ЛУГОВА Д. ДИНАМІКА ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН м. ЗАПОРІЖЖЯ (2021-23 pp.).....	47
МАЛИШЕВА Д., ХРИСТІАНІНОВА Р. ЕЛЕМЕНТАРНІ ПРОСТІ ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО	50
МАЛИШЕВА І, ХРИСТІАНІНОВА Р. ЕЛЕМЕНТАРНІ ПРОСТІ ДВОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ Б. ТОМЕНЧУКА «СПОВІДАЙТЕСЬ, МОЇ ТРИВОГИ»	54
МЕНСІТОВ І. СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКОГО ЛУГУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ	57
МІРОНОВ А. УКРАЇНСЬКІ ПІСНІ ПЕРШИХ МІСЯЦІВ ВІЙНИ.....	60
МУРАВІН О. ДВІ ІСТОРІЇ: М. ДРАГОМАНОВ І А.ЖЕЛЯБОВ.....	63
НАЗАРЕНКО І. КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ГРАФО-ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРИ ЗІ СЛОВОМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	68
НЕМЧЕНКО І. ЛІТЕРАТУРНИЙ АЛЬМАНАХ «ХЕРСОНЩИНА. АРТСПРОТИВ» ЯК ХУДОЖНІЙ ДОКУМЕНТ СУЧАСНОСТІ	73
НІКОЛАЄНКО В. РОМАН І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ»: СПЕЦИФІКА ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ДОБИ.....	76
НОВОСАД Я., ОМЕЛЬКОВЕЦЬ Р. НАЙМЕНУВАННЯ РОСЛИН-МЕДОНОСІВ У ГОВІРКАХ ГОРОХІВЩИНИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	79
ОВСЯНИЦЬКА Г. ТЕМАТИЧНО-ПОЕТИКАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ МЕЖОВИХ СТАНІВ У ЗБІРЦІ С. ПОВАЛЯЄВОЇ «МІНЛИВА ХМАРНІСТЬ З ПРОЯСНЕННЯМИ».....	83

ОМЕЛЬКОВЕЦЬ Р., СВІРСА Д.	
СИМВОЛІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	87
ОНУФРІЄНКО Г	
АКТУАЛІЗОВАНА ЛЕКСИКА Й НОВОТВОРИ В СУЧАСНИХ ДИСКУРСАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	90
ПАВЛЕНКО І.	
ТРАДИЦІЙНЕ ТА НОВЕ В УКРАЇНСЬКИХ ОБРЯДОВИХ ПІСНЯХ (ЗИМА 2022 – 2023 Р.)	95
ПАНФЬОРОВА М.	
ВИБУДУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ У ФАНФІКАХ ПРО ПЕТЛЮРУ Й ВИННИЧЕНКА	97
ПЕТРЕНКО Т.	
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ НЕОЗНАЧЕНОСТІ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ	99
ПРИХОДЬКО Г.	
ПИТАННЯ КОГНІТИВНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	104
ПРОЦЕНКО О.	
«НОВЕ НАШЕ МОРЕ – НОВЕ НАШЕ ГОРЕ» (ЗА КІНОПОВІСТЮ О. ДОВЖЕНКА «ПОЕМА ПРО МОРЕ»).....	108
СІРОШТАН Т., ЛУЦЕНКО Т.	
СТИЛІСТИЧНЕ ВЖИВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ М. МАТІОС	111
СМИРНОВ О.	
ЧАСОВІ ВИМІРИ ГОЛОДОМОРУ В ПОЕМИ ЯРА СЛАВУТИЧА «МОЯ ДОБА».....	115
ТАРАСЕНКО К.	
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЧАСІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ РЕФЛЕКСІЙ	118
ФЕДОРЕНКО О.	
ПОЗНАЧЕННЯ КОЗАКА-ХАРАКТЕРНИКА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ	120
ХАЛАШИ М.	
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	123

ХАЛАШИ П.	
ТОПОНІМНІ ПЕРИФРАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	125
ХІХЛУШКО Б.	
НОВА ЧУТТЄВІСТЬ СУБ'ЄКТА ЛІРИКИ ЮРІЯ ІЗДРИКА В КОНТЕКСТІ АНТИКОЛОНІАЛІЗМУ	128
ХРИСТІАНІНОВА Р.	
ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «РОСІЯ» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ.....	131
ЧУМАЧЕНКО О.	
РОЛЬ ПІСНІ У ВІДРОДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	135

O. Babelyuk

Lviv State University of Life Safety

O. Koliasa

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

WAR AND LITERATURE: CREATING HYPERREALITY IN AMERICAN POSTMODERN WAR NOVELS

War and literature have had a long and complex relationship throughout history. American postmodern war novels, in particular, have employed innovative narrative techniques to create hyperreality, blurring the lines between fiction and reality. In this linguistic research, we will explore the ways in which postmodern war novels engage with the concept of hyperreality, discussing the themes, narrative techniques, and cultural significance of this literary genre [1].

Hyperreality, a concept popularized by French theorist Jean Baudrillard, refers to a state in which reality and simulation become indistinguishable. Postmodern war novels often employ this concept to challenge traditional war narratives and create immersive experiences for the reader [2].

The postmodern war novel is deeply influenced by the historical context in which it is written, reflecting the ever-changing nature of warfare, the impact of technology, and the shifting societal values during and after the wars in question [3].

Postmodern war novels often disrupt linear narratives, mimicking the fragmented nature of memory and the disorienting experience of war. This technique reinforces the concept of hyperreality by making it challenging to differentiate between past and present [3].

Authors often incorporate multiple perspectives and unreliable narrators to portray the subjective realities of war. This approach adds layers of complexity to the narrative and invites readers to question the authenticity of the text.

Postmodern war novels frequently employ metafiction, where the text acknowledges its status as a work of fiction, further blurring the lines between reality and simulation.

Authors often blur the boundaries between fact and fiction, incorporating historical documents, interviews, and real-life events into the narrative, contributing to the creation of a hyperreal war experience.

These novels explore themes like the dehumanizing effects of war, moral ambiguity, and the disintegration of traditional heroism, challenging conventional war literature that romanticizes combat.

Graphic depictions of violence and the visceral experience of war are common in postmodern war novels, contributing to the hyperreality of the narrative by immersing the reader in the gruesome details.

These novels often reference other literary works, historical events, or popular culture, creating a web of intertextual connections that enhances the reader's engagement with the text.

Some postmodern war novels engage in a meta-narrative, not only portraying the war itself but also commenting on the act of storytelling, memory, and representation.

The impact of technology on contemporary warfare is a recurring theme, as authors explore how modern weaponry and communication tools have changed the nature of combat and the perception of reality.

Postmodern war novels frequently critique the culture that surrounds war, challenging jingoism, propaganda, and political manipulation, which contributes to the hyperreality of the narrative.

Authors delve into the psychological and emotional aftermath of war, portraying the trauma experienced by soldiers and civilians, pushing the boundaries of realism to depict the intensity of suffering.

Character development in these novels often involves identity crises and self-reflection, mirroring the search for identity in a world that has become increasingly complex and unstable.

While war is often portrayed on a grand scale, postmodern war novels frequently focus on intimate and personal narratives, emphasizing the individual's experience within the larger context of conflict.

Many postmodern war novels engage with postcolonial theory, addressing the impact of imperialism and colonialism on contemporary conflicts, which adds depth and complexity to the narrative.

These novels often emerge as responses to the limitations and biases of traditional war literature, presenting alternative narratives that challenge dominant cultural discourses.

The hyperreality of postmodern war novels raises ethical questions about the portrayal of war, especially when it comes to potentially desensitizing readers to violence or capitalizing on real-life suffering for artistic purposes.

These novels have a significant impact on readers and critics, fostering discussions on the nature of truth, representation, and the role of literature in understanding and processing war.

American postmodern war novels are a rich and complex literary genre that engages with the concept of hyperreality in profound ways. They challenge traditional narratives, explore the human experience within the context of war, and offer an opportunity for readers to critically engage with the blurred lines between reality and fiction. In doing so, they contribute to our understanding of the multifaceted nature of war and its representation in literature.

References

1. Romel M. The seer of unreality: The hyperreality wars the seer of unreality: The hyperreality wars. 2019.
2. Smith R. G., & Clarke D. B. Jean baudrillard: From hyperreality to disappearance: Uncollected interviews. Edinburgh University Press, 2015.
3. Babelyuk O., Koliasa O., Matsevko-Bekerska L., Matuzkova O. & Pavlenko N. The Interaction of Possible Worlds through the Prism of Cognitive Narratology. *Arab World English Journal*. 2021. Vol. 12 (2) 364–376. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol12no2.25> (дата звернення: 30.10.2023).

І. Бей

Інститут мовознавства Словацької академії наук

В. Шмуліна

Запорізький національний університет

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕННЯ БОГЕМІЗМІВ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ

Пристосування іншомовного слова до фонетичної системи мови-реципієнта обов'язково супроводжується пристосуванням лексеми до її графічної системи. Чеська та українська мови використовують різні графічні системи, бо належать до мов з різними системами писемності, тому в українській мові спостерігається обов'язкове «переоформлення» запозичень відповідно до графічної системи української мови. Іншомовні слова, що не були відтворені кирилицею, розглядалися як «іншомовні вкраплення».

Українці, що вже понад півтора роки перебувають в чеськомовному середовищі встановили певні, більш-менш постійні співвідношення між окремими елементами обох фонетичних систем та підміняють фонемами чеські мови найбільш подібними українськими фонемами, тобто відбувається фонетична субституція. Оскільки особі, що недавно вивчає іноземну мову, не завжди ясно, який саме звук рідної мови найближчий до імітованого іншомовного звука, ступінь точності відтворення запозиченого слова великою мірою залежить від ступеня двомовності запозичуючих осіб та рівня їхньої освіти, оскільки правописи обох мов виходять з принципово подібних правил.

Як приклад можна навести наголос на перший склад, подовження деяких голосних, специфічний звук *рж* (*ř*), спливання в одному звуці старослов'янських *ы* та *и*, а натомість розрізнення м'якого та твердого *і* (йдеться про те, чи пом'якшує цей звук попередній приголосний, у чеській графіці, відповідно, *і* та *у*).

Утім, зміни вимови власне українських слів під впливом фонетичної системи чеської мови винесені тут не розглядаються, оскільки матеріалом для аналізу є друковані пости в соціальних мережах, де не відображаються особливості вимови співрозмовників.

Тим не менш, розглянемо фонетичні зміни, що відбуваються у запозиченнях з чеської.

У кириличному записі чеських слів жодного разу не була якимось чином (наприклад, подвоєним написанням букви) позначена довгота голосної. Утім, написання довгих голосних в чеській мові засвоюється українцями в останню чергу.

Чеські м'які звуки *s, ě, ž, š* зазвичай «твердіють»: *живность* < *živnost*, хоча якщо наявність довгого *í* в закінченнях іменників зазвичай зберігає чеську м'яку вимову: *главні надражі* < *hlavní nádraží*.

Суфікс *-ost-* може передаватися як з пом'якшенням (див. попередній приклад), так і без: *поготовост*.

Суфікс слів жіночого роду *-на* може передаватися з пом'якшенням: *обітовня* < *ubytovna* (за моделлю *лікарня*), або без: *покладна* < *pokladna*.

Оскільки розрізнення чеських *i* та *y* є суто орфографічним, що ніяк не відображається на вимові (крім позиції після *d, t, n*), ці букви можуть передаватися українською як через *i*, так і через *u* навіть в однокорінних словах: *обитовані* < *ubytováni*, *обітовня* < *ubytovna*.

Чергування *o* в закритому складі з *i* не зафіксовано: *живность* < *živnost*, *поготовность* < *pohotovost*, *одвоз* < *odvoz*.

Протетичне *v*, котре часто вимовляється на початку слів, що починаються з *o* (наприклад, *odvoz* читається як [vɔdvos]), але зазвичай не пишеться, в запозиченнях не зафіксовано: *odvoz* > *одвоз* замість очікуваних **водвоз*, **одвіз* чи **відвіз*.

Чеське неповноголосся, зазвичай, зберігається: *віза дочасної охрани* < *vízum dočasné ochrany*, *здравотка* < *zdravotka*, *нагласитися* < *nahlásit se*, *главні надражі* < *hlavní nádraží*, хоча *дочасна охорона* < *dočasná ochrana*. Зафіксовано цікавий випадок «вторинного українізуючого повноголосся»: *надережі* < *nádraží* замість очікуваного **надорожі*.

Ще один випадок українізації чи, скоріше, повернення спільнослов'янської голосної відбулося в *чужинська поліція* < *sizinecká policie* (також частий варіант *чужинецька поліція*). Йдеться про те, що в чеській мові звук *u* після м'яких приголосних переходить в *i*, наприклад, *lidé*, *Lidmila*, *jih*, *naši dceru* (знах. відм.). Наведений

приклад також цікавий поверненням звуку *ч* замість нерегулярного рефлексу *с* старослов'янського *ч* та *ж* замість *з* зі старослов'янського *жд*.

Звук *ř*, котрий етимологічно відповідає пом'якшеному *p'*, може або «прояснюватися», втрачаючи свій фрикативний складник і повертаючи собі м'якість: уряд *праці* < *úřad práce*. У позиції перед голосною переднього ряду м'якість не повертається: *пресчаси* < *přesčasy*. З іншого боку, зокрема в географічних назвах, *ř* може втрачати дрижачий складник, перетворюючись на чисте *ж* (після глухих – на *ш*): *Бжезінки* < *Březinky*, *Пшеров* < *Přerov*.

Попри те, що чеська мова послідовно розрізняє експлозивний та фрикативний дзвінки задньоязичні звуки (*g* та *h*), що відповідають українським *г* та *г*, в жодному із записів буква *г* не використовувалася. Одного разу зафіксовано навіть передавання чеського *h* через *х*: *рохлик* < *rohлік*.

Латинському закінченню *-ia* в чеській мові відповідає *-(i)e*, тоді як в українській мові – *-ія*. У досліджуваних текстах можна натрапити на обидва варіанти одного й того ж слова: *кауце* та *кауція* < *kauce*.

Закінчення чеських прикметників твердого типу відмінювання (котрий є дуже подібний до українського) зазвичай замінюються українськими відповідниками: *платний* < *platný*, *значковий* < *značkový*. У прикметниках м'якого типу відмінювання може зберігатися чеське *i* (із втратою довготи): *зубні поготовост* < *zubní pohotovost*; закінчення може повністю українізуватися як за м'яким типом: *ранній* < *ranní*; так і за твердим: *доправний podnik* < *dopravní podnik*.

Проведений аналіз показує, що переважає «мотивована» запозичена лексика. Чеські слова при цьому можуть частково українізуватися, але зазвичай українізація відбувається непослідовно, тому одна і та сама лексема може зберігати як характерні чеські фонетичні ознаки (наприклад, неповноголосся), так і набувати певні українські (наприклад, пом'якшення звуку *с* в спільному суфіксі *-ськ-*). При цьому користувачі воліють максимально використати спільну слов'янську основу обох мов, через це поширеним є семантичний тип засвоєння, коли в наявного українського слова розширюється значення або відновлюються

у свідомості якісь застарілі чи окраїнні значення, котрі в чеській мові є ядерними.

Запозичення, спричинені прагматичними потребами мовлення українців в Чеській Республіці, якомога точніше відображають зміни, котрими ці запозичення були викликані.

Переважає частина цих слів частково асимілюється, пристосовуючись із різною швидкістю до орфографічних та морфологічних норм української мови. Відповідно, лексика засвоюється найшвидше, тоді як зміни на рівні синтаксису чи морфології відбуваються набагато повільніше.

У процесі адаптації запозичення переважно підпорядковуються фонетичним, графічним та граматичним закономірностям української мови. Тим не менш, вони можуть зберігати певні особливості, що відрізняють українську та чеську мови в наслідку розбіжностей в історичному розвитку.

Чеські слова в текстах мігрантів можуть частково українізуватися, але цей процес відбувається непослідовно, тому лексема може одночасно мати ознаки обох мов. Користувачі максимально використовують спільну лексику, через це поширеним є семантичний тип засвоєння. Частими способами засвоєння є калькування чеських конструкції, при чому як в частині лексики, так і дієслівного керування, нове морфологічне оформлення запозичень.

Причини запозичень в умовах проксимальної інтерференції можуть бути як об'єктивні (наявність лаун, складність підшукати український відповідник), так і суб'єктивні (забування конкретним мовцем українського відповідника, «автоматичне» використання чеських слів, користувач може вважати, що якщо термін було перекладено українською, адресати не завжди зможуть співставити перекладене слово з оригінальним).

Література

1. Гаудіо С. Д. Українська мова в Італії : соціолінгвістичні аспекти. *Мова і суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 202–208.
2. Загоруйко Л. О., Гут Н. В. Мовна інтеграція мігрантів: на прикладі країн Західної Європи. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2020. Вип. 32. С. 85–94.
3. Ровенчак О. А. Етнічні й мовні ідентичності та практики українських мігрантів до Польщі та Греції. *Соціальна психологія*. 2011. № 6 (50). С. 97–106.

4. Ровенчак О. А., Володько В. В. Мовні та етно-національні особливості третьої та четвертої хвиль української імміграції у США. *Вісник Одеського національного університету*. 2017. Т. 22. Вип. 1 (27). С. 66–82.

5. Сімонок В. П. Процеси освоєння іншомовних запозичень лексико-семантичної системи української мови. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 43–50.

6. Смирнова Л. Д. До проблеми запозичених та іншомовних слів. *Наукові праці*. 2009. Т. 119. Вип. 106. С. 72–76.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-3>

Л. Бойко

Запорізький національний університет

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ІМЕННИКІВ PLURALIA TANTUM НА -АКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XX – ПОЧ. XXI СТ.

Формант **-аки** виник шляхом лексикалізації утворень із давнім суфіксом **-акъ** у формі множини. Останній деякі дослідники вважають давньоіндоевропейським архаїзмом [3, с. 52], інші – порівняно недавнім утворенням [4, с. 329] з тієї причини, що значення суфікса **-акъ** розвинулося значною мірою самостійно в кожній слов'янській мові [2, с. 41]. Суфікс **-ак** міг приєднуватися до основ дієслів (рідко) або прикметників на **-і-**, що створило передумови для розширення **-акъ** елементом **-і-** (> **j**). Новий суфікс **-jakъ** набув значного поширення, сліди суфіксального **-j-** зберігаються в кінцевому приголосному твірної основи: *голяк, вишняк, березняк* тощо. У давньоруськоукраїнській мові дериватів із цим формантом зафіксовано небагато. Він набув значної продуктивності після XI–XIII ст. [1, с. 101–106].

Лексикалізація граматичної форми множини суфікса **-ак**, у результаті чого деривати з ним перейшли до іменників *pluralia tantum*, відбулася в новій українській мові. В обстежених текстах XX – поч. XXI ст. виявлено кілька десятків плоративів, які

продукуються за допомогою форманта **-аки**. Мотивувальними словами є переважно *іменники*, рідше – *дієслова* та *прикметники*.

Девербативи складають кількісно невелику групу іменників. Більшість із них належить до пасивної лексики української мови. Зокрема, це назви *опредметнених дій*: **дрижаки** (ЕСУМ II 127) ‘тремтіння’, **мацаки** (III 421) у виразі *іти на мацаки* ‘іти ловити рибу руками під камінням’; **витріщаки** (СУГБ-ІМ 122) ‘іти на весілля без запрошення, витріщатися’ та ін.;

- номени на позначення *результатів дії та рештків чогось*: **жмаки** (ЕСУМ II 201) ‘макуха, жом’; **маяки** (III 425) ‘нескошені стеблини’ (*маяти* ‘коливатися, розвиватися’);

- назви *взуття та одягу*: **ходаки** (Грим 164) ‘різне взуття’; **лежаки** (СУГО 116) ‘вбрання, що тривалий час лежить без використання’; **стояки** (УЖ 321) *арм., жарт.-ірон.* ‘брудні шкарпетки’;

- найменування *тварин*: **ліняки** (СЗН II 33) ‘тварини, що часто линяють’; **біжаки** (СЗН III 75) ‘вид безхребетних тварин’.

Зрідка трапляються похідні аналізованої структури з іншою семантикою: **скосяки** (СУГО 180) *спец.* ‘деталь вітряного млина, вітряка’; **розкаряки** (172) ‘дерева лісу, придатні лише на дрова’; **кланцаки** (99) ‘великі негарні зуби, ікла’; **кидаки** (СУГБ-ІМ 122298) ‘вила’; **ходаки** (802) ‘ходулі’.

В обстежених джерелах нової української мови виявлено кілька десятків десубстантивів на **-аки**, які проникають в пам’ятки нової української мови із середини ХІХ ст. Здебільшого це найменування *тварин та об’єктів рослинного світу*: **плісняки** (Ж 659) ‘мухомори’; **губ’яки** (ЕСУМ I 610) ‘губка-гриб’; **горобчаки** (СЗН I 36) ‘вид птахів’; **мишаки** (II 33) ‘підвид хребетних тварин’; **бжоляки** (СЗН III 74) ‘вид безхребетних тварин’; **хоботаки** (СЗН III 94) ‘хоботкові’.

Упродовж минулого століття формант **-аки** виявив певну продуктивність у творенні *назв взуття* головним чином за матеріалом виготовлення: **гумаки** (БукГов 88) ‘гумове взуття (постоли, чоботи, боти)’; **гумаки** (Грим 40) ‘гумові чоботи’; **дерев’яки** (44) ‘взуття з дерев’яними підощвами’; **резиняки** (136) ‘гумові чоботи’; **хромаки** (165) ‘святкові чоловічі чоботи з хрому’; **кирзяки** (66) ‘кирзові чоботи, виготовлені з грубої свинячої шкіри’

(від кирза (СУМ IV 152) ‘брезент, просочений хімічною речовиною, що не пропускає вологи; уживається як замітник шкіри’) і **кірзаци** (Шкрум 76); **повстяки** (Моск 61) ‘валянки’ (від повсть).

Зрідка трапляються похідні аналізованої структури з іншою семантикою: **перстеньяки** (ЕСУМ IV 355) ‘кільчаки, кільчасті черви’, похідне утворення від перстень; назва зумовлена тим, що тіло цих червів складається з великої кількості однакових за будовою перснеподібних члеників; **стрішаки** (Арк II 182) ‘верх солом’яного даху’ (від стріха); **мишаки** (СУГО 127) ‘мишачий послід’; **бальмаки** (СУГБ-ІМ 40) *знев.жл.*, ‘очі, певне, від більма’; **цураки** (818) ‘переїди, недоїдені тваринами залишки соломи, сіна. Бадилля кукурудзи’ (очевидно, від *цурка* (СУМ XI 251) ‘тріска, скалка’; **родакі** (УЖ 287) *мол., жарт.* ‘батьки підлітків’. У діалектних словниках ХХ – ХХІ ст. зафіксовано поодинокі плуративи з відмінною семантикою: **корчаки** (Арк I 244) ‘невеликий ліс, у якому переважають купці; **жабраки** (СУГО 75) ‘зябра риби’; **трусяки** (Чаб, IV, с.137) ‘труси’.

У текстах досліджуваного періоду фіксується близько трьох десятків відприкметникових похідних на **-аки**. Назви *представників тваринного світу* позначають такі деривати: **дебеляки** (СЗН III 78) ‘вид безхребетних тварин’; **цільняки** (97) ‘тварини’; **водняки** (ЕСУМ I 414) *ент.* ‘водяні жуки’; **пізняки** (СУГБ-ІМ 557) ‘курчата що виводяться в жнива’.

Назви *рослин* представлені деад’єктивами **кругляки** (ЕСУМ III 107) ‘сорт сливи’, назва може бути пов’язана з прикметником круглий за формою плодів відповідних сортів сливи; **повняки** (IV 470) *бот.* ‘чорнобривці’, похідне утворення від повний; назва зумовлена махровою, повною формою квітки цих декоративних рослин.

Обстежені джерела зрідка фіксують інші номінації, які належать до говіркового мовлення, напр.: **молочняки** (Сагаровс 235) ‘молочні зуби в дітей до п’яти років’; **кутняки** (СУГО 113) *жарт.* ‘кутні зуби’; **сліпаки** (Шкрум 146) *знев.* ‘очі’ чи образл. ‘підлітки’.

Отже, творення іменників *pluralia tantum* за участю форманта **-аки** є малопродуктивним. Інноваційні деривати зафіксовано переважно в регіональному мовленні. Більшість розгляданих лексем

стилістично маркована, має виразний відтінок розмовності, що, своєю чергою, обмежує їх сферу функціонування.

Література

1. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ : КДПІ, 1993. 215 с.
2. Железняк І. М. Очерк сербохорватського антропонимического словообразования. Київ : Наук. думка, 1969. 136 с.
3. Мартынов В. В. Праславянская и балто-славянская деривация имен. Минск : Наука и техника, 1973. 59 с.
4. Мейе А. Общеславянский язык / пер. и примеч. проф. П. С. Кузнецова ; под ред. проф. С. Б. Бернштейна ; предисл. проф. Р. И. Аванесова и проф. П. С. Кузнецова. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1951. 492 с.

Умовні скорочення назв джерел

Арк Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1–2.

БукГов Словник буковинських говірок / заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 687 с.

Грим Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.

Ж Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник. Львів : Друкарня товариства ім. Т. Шевченка, 1886. 1117 с.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.

Моск Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77, [1] с.

Сагаровс Сагаровський А. А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщина). Вип. 1. Харків : ОБВ НМЦ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 296 с.

СЗН I Шарлемань М. Назви птахів. *Словник зоологічної номенклатури : проект*. Київ : Державне вид-во України, 1927. Ч. 1. 64 с.

СЗН II Шарлемань М., Татарко К. Назви хребетних тварин. *Словник зоологічної номенклатури : проект*. Київ : Державне вид-во України, 1927. Ч. 2. 124 с.

СЗН III Щоголів І., Паночіні С. Назви безхребетних тварин. *Словник зоологічної номенклатури : проект*. Київ : Державне вид-во України, 1928. Ч. 3. 186 с.

СУГБ-ІМ Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя : близько 20 000 діалектизмів / укл. Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. Ф. Тимченко, В. П. Токар ; за заг. ред. Л. С. Спанатій. Миколаїв : Іліон, 2018. 876 с.

СУГО Словник українських говорів Одещини / редкол. : О. І. Бондар (голов. ред.), Л. І. Хаценко (заст. голов. ред..) та ін. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2011. 222 с.

СУМ Словник української мови : в 11 т. / ред. колегія: І. К. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. I–XI.

УЖ Ставицька Л. Український жаргон : словник. Київ : Критика, 2005. 496 с.

Чаб Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т. I–IV.

Шкрум Шкрумеляк М. С. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ, 2016. 176 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-4>

К. БОНДАРЧУК

Національний університет «Запорізька політехніка»

ІМЕНА СУЧАСНИХ ВОЇНІВ-ГЕРОЇВ НА МАПІ М. ЗАПОРІЖЖЯ

У будь-якій мові існує своєрідний шар лексики – власні назви, які є предметом вивчення ономастики. Залежно від категорії об'єктів, що мають назву, виокремлюємо топоніміку та антропоніміку. Дослідження таких назв має велике культурно-історичне значення, тому на сьогодні цей напрям залишається доволі актуальним, адже через назви вулиць, проспектів, провулків простежується історія міста, краю, держави. У них закарбувалися долі людей, їх великий внесок у різні сфери життєдіяльності. Після прийняття Верховною Радою України Закону № 2558 від 9 квітня 2015 р., у якому йдеться про «очищення мапи країни» – встановлення процедури та строків перейменування об'єктів, які носять «комуністичні назви», розпочався процес деколонізації, дерусифікації та деімперіалізації і в м. Запоріжжі. Особливо це стало важливим від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Назви понад 1300 проспектів, вулиць, провулків, майданів відображені в майже 70 різноманітних друкованих працях. Серед них – атласи міста, карти, покажчики вулиць, довідники, а також

матеріали, розміщені на сторінках місцевих газет. Зокрема, нами описано питання походження топонімів Запорізького регіону, відображення в них етнокультурних та політичних процесів [1]; здійснено класифікацію урбанонімів м. Запоріжжя [2]; розкрито їх історію та сучасність [3]. Але бракує новітніх досліджень щодо перейменувань міських об'єктів відповідно до сучасних реалій, зокрема російсько-української війни, що визначає актуальність вивчення цих питань.

Мета нашої роботи – висвітлити процес номінації вулиць м. Запоріжжя відповідно до рішень Запорізької міської ради щодо їх перейменування, зокрема для увіковічення імен героїв сучасної війни.

Станом на 2015 рік 346 внутрішньоміських об'єктів Запоріжжя названі іменами діячів минулого й сучасного міста, держави та світу. Зокрема, 14 вулиць – на честь представників Запорозького козацтва, десятки вулиць – іменами ватажків народних повстань, полководців різних років, 33 – учасників революції 1917 р., 20 урбанонімів пов'язані з іменами воєначальників періоду громадянської війни, понад 40 – учасників Другої світової війни. На мапі Запоріжжя широко представлені також імена всесвітньо відомих науковців з різних галузей знань, космонавтів, діячів культури, літератури, образотворчого мистецтва, театру та кіно.

Частину цих вулиць перейменовано з метою увіковічення пам'яті полеглих за визволення України від російських загарбників. Серед героїв сучасної війни – В'ячеслав Зайцев, іменем якого названо колишню вулицю Лермонтова (рішення Запорізької міськради від 12 жовтня 2022 року). Він відомий «кіборг», історик, археолог, учасник гідроархеологічних експедицій, завідувач інформаційно-видавничого відділу Національного заповідника «Хортиця», депутат Запорізької міськради двох скликань, учасник обох Майданів. До лав ЗСУ пішов у переддень широкомасштабного вторгнення Росії в Україну – 23 лютого 2022 року. Але бойовий шлях В'ячеслава Зайцева розпочався ще 2014 року, зокрема він обороняв Донецький аеропорт у складі 79-ї окремої аеромобільної бригади. У книжці «АД 242. Історія мужності, братерства і самопожертви» надруковано його спогади під позивним «Хортиця»

«Так, ми – кіборги, але ж і кіборги ламаються»: *В аеропорту я був двічі. Спочатку в жовтні, у старому терміналі 10 днів, а потім у листопаді ще 10 днів – у новому* [4, с. 64]. Він згадував, наскільки важкою була оборона аеропорту під постійними обстрілами, коли не вистачало боєприпасів, а *доти споруджували з банкоматів, сейфів і холодильників*, тримаючи суцільну кругову оборону. З гумором описує, як намагалися наших оборонців спровокувати кадірівці, викрикуючи *образливі речі про нас, про наших родичів, про всіх українців*, а наші воїни у відповідь пропонували: *Приходьте, у нас є сало. Горілочки вип'ємо. Розважимося* [4, с. 66]. Однією з 'нагород', згадував Зайцев, були слова терориста 'Мотороли', сказані одному з бандитів про В'ячеслава: *Ну, вбий уже нарешті цього гранатометника. Скільки можна!* [4, с. 66]. 3 лютого 2022 року В. Зайцев воював на Донецькому напрямку, де й загинув 5 жовтня. Зі спогадами про загиблого воїна в різних ЗМІ виступило багато тих, хто знав нашого запорізького героя. Зокрема, Дмитро Корчинський (6 жовтня 2022 р.) назвав його Людиною з великої літери, чудовим зразком інтелектуала і науковця. За десять днів до загибелі В. Зайцев під'єднався до ефіру МТМ (26.09.2022), де в інтерв'ю аналізував різні актуальні питання воєнного часу. Незважаючи на важкі бої, він з оптимізмом дивився у майбутнє нашої Держави. Запам'яталася його крилата фраза: *Росіяни теж вірять у ЗСУ*. В. Зайцев нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Отже, найменування міських об'єктів на честь сучасних героїв-воїнів, які віддали своє життя за мирне майбутнє рідної України, є надзвичайно важливою справою, що стане предметом наших подальших досліджень. Саме такі назви вулиць спонукатимуть мешканців міста вивчати його історію, дізнаватися про долю і справи людей, якими насправді можна пишатися.

Література

1. Бондарчук К. С. Відображення етнокультурних та політичних процесів у топонімах Запорізького регіону. *Музейний вісник*. № 11 (2). Запоріжжя, 2011. С. 68–72.
2. Бондарчук К. С. Урбаноніми м. Запоріжжя: класифікація за джерелами номінації. *Музейник вісник*. № 13 (2). Запоріжжя, 2013. С. 19–26.

3.Бондарчук К. С. Назви вулиць м. Запоріжжя: історія і сучасність. *Virtus: scientific journal*. December, issue 4. 2015. Institute of Chemical Technologies Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Rubizhne). С. 201–205.

4.АД 242. Історія мужності, братерства і самопожертви / укл. І. Штогрін. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-5>

Н. ГОРБАЧ

Запорізький національний університет

ДИСКУРС ВІЙНИ В КНИЗІ О. КЕБО «САРАЄВО ДЛЯ ПОЧАТКІВЦІВ»

За час російсько-української війни написано понад 1000 книг, серед яких не лише мемуари, щоденники, репортажистика, традиційна міліарна художня проза, але й містика, фантастика, мальописи, артбуки, есеї, поезія та інші види і жанри творів. Вони стають інструментом рефлексії, аутопсихотерапії і матеріалом для подальшого дослідження історії війни.

Але на тлі повномасштабного вторгнення фіксується інтерес і до попередніх війн, які можуть служити певним зразком для вербалізації власних травм. Чи не найчастіше предметом уваги для звіряння досвідів виступає Друга світова війна. Натомість менш віддалені в часі катаклізми увагою українських читачів та літературознавців обділені. Прикладом можуть бути так звані югославські війни – збройні конфлікти між 1991 і 2001 роками, у яких були задіяні п'ять із шести республік і одна з двох автономій Югославії. Підставою для зближення російсько-української та югославських воєн є «посттоталітарний характер та колоніальні амбіції однієї держави у стосунку до іншої ... спроби зведення історичних поразок і надання права правдивого голосу витісненій чи змаргіналізованій пам'яті певного народу чи соціальної групи» [2, с. 9].

Книга Озрена Кебо «Сараєво для початківців» присвячена подіям боснійської війни 1992–1995 рр. між Сербією і Чорногорією, Республікою Боснія і Герцеговина та Хорватією.

Однією зі сторінок цієї війни стала більш ніж трирічна облога столиці Боснії і Герцоговини – міста Сараєво. Свій досвід перебування в блокадному місті О. Кебо виклав у книзі «Сараєво для початківців», що була написана 1996 р.

Назва й оформлення обкладинки книги викликають асоціації з серіями видань для початківців-«чайників». Проте вона не є довідником чи путівником, як не відповідає і визначенню щоденника, оскільки позбавлена хронологічності викладу і щоденної фіксації матеріалу. За жанром твір найближче стоїть до збірки есеїв, що об'єднуються у 18 розділів, серед яких «Спосіб здобути спокій у час війни», «Шлях води», «Пекло», «Геноцид» тощо.

Катастрофізм війни в Сараєво передається в образі міста, що після відключення електроенергії редукує до села: жителі багатоповерхівок набирають воду в каністри, носять до помешкань оберемки дров, перуть речі в річці. О. Кебо порушує й тему руйнації дому як символу родинності, бо в ньому вже не можна почуватися безпечно: *«Діти замкнені в під'їздах... Немає жодного будинку, в який ще не влучив снаряд, немає квартири, куди не залетіла хоч одна куля...»* [1].

Дискурс війни у книзі «Сараєво для початківців» глибоко антропоцентричний: про щоб не говорив автор, він торкається теми девальвації цінності людського життя: *«Щодня бачити смерть довкола себе означає звикнути до її присутності»* [1]. Місто прострільовалося снайперами, тому сараєвці змушені щодня розв'язувати завдання на виживання: як набрати води в колонці й залишитися живим, як купити хліба в пекарні й не стати мішенню.

У зв'язку з подіями в Сараєво в О. Кебо набуває свого потрактування мотив втраченого покоління, яке *«з кафе було перекинуто в шанці, у темні операційні, на цвинтарі»* [1]. Та найгостріше в письменника постає тема дитинства під час війни. Він змушений визнати байдужість світу до дитячих страждань: *«Цілу весну 1992 року ми дивувалися. Невже існує в цьому світі хтось, здатний стріляти в дітей? Багато малюків постраждало, доки Сараєво збагнуло: так, існує»* [1]. Оповідач досвідчує дитячі смерті на вулицях міста не як прикру випадковість, а як злочинну закономірність. Дитячі смерті є найважчим випробуванням для

нього. Тож коли заходить мова про неможливість повоєнного порозуміння людей із різними досвідами – тими, хто залишився в місті й тими, хто виїхав з нього, то згадує передусім вбивства дітей.

Дитяча травма війни в книзі «Сараєво для початківців» багатолітка, вона спотворює тіла і душі найбільш вразливої категорії суспільства. Серед прикладів – десятилітній Діно, котрий через недоїдання виглядає семиліткою, але вже має перші сиві волосинки в чуприні й на запитання, чи всі в нього живі-здорові, відповідає: *«Так, тільки мама померла, бабуся загинула, тата позавчора поранили в ногу, а сестра в лікарні, у неї жовтяниця»* [1]. Війна нормалізує смерть і каліцтва, робить їх частиною буденного досвіду, викривляючи тим сами картину світобачення і світовідчуття дитини. Описуючи дітей, які бавляться «в геноцид», автор наголошує на переконливості, реалістичності гри.

Дискурс війни в книзі О. Кебо включає світоглядну переорієнтацію, зміну людської свідомості, викликану вимушеним досвідом. Нemoжливість людини протистояти новій абсурдності автор передає за допомогою моделі перевернутого світу, де *«цілий світ божевільний, і тільки Сараєво нормальне. Тут – єдина реальність, усе решта – лише імітація життя»* [1]. Війна змушує визнати непотрібність багатьох речей, які нагромаджувалися упродовж життя. Автор – людина книжна, але він також стає перед новою системою життєвих вартостей: *«ідеальна бібліотека – це така, яку можна скласти у дві торбини»* [1], тобто, забрати за потреби із собою.

Письменник наголошує на ролі пропаганди в нагнітанні міжнаціональної ненависті, відзначаючи при цьому не лише участь медійників, але й представників інтелігенції. Серед них Нікола Колевич – один із найвідоміших югославських шекспірознавців, викладач Сараєвського університету, який був ідеологом етнічних чисток; Воїслав Максимович – професор літератури Сараєвського університету, який також доклався до розробки етнічної доктрини; Велібор Остоїч – академік, міністр інформації, що не завадило йому стати організатором масових убивств, згвалтувань та інших злочинів проти людяності. Тут виникає асоціація з учасниками Ванзейської конференції, які мали докторські ступені, а за

евфемістичними формулюваннями «остаточного розв'язання єврейського питання» приховували справжні наміри по винищенню мільйонів людей. Приклади О. Кебо, на жаль, свідчать, що історичні уроки Другої світової війни так і не були засвоєні повною мірою, а розвиток освіти і науки не дорівнює моральному удосконаленню людини.

Багато епізодів книги «Сараєво для початківців» резонує сьогодні українському досвіду переживання війни. Зокрема, це неспроможність міжнародних організацій забезпечити конкретні дії по припиненню війни і впливу на агресора, постійна «стурбованість» ООН, що вже стала мемом. Та як не прикро, наш досвід страждань у цьому розумінні не є унікальним: *«Кожне вбивство, кожна нова дитина, думали ми, дедалі глибше ганьбить Європу. Знадобилося багато часу, щоб зрозуміти: це просто це одна могила в Сараєві»* [1]. Автор зізнається, що віра боснійців у спроможність і справедливість міжнародної спільноти виявилася марною, тому їм довелося пройти шлях прозріння довжиною в майже чотири роки: *«1992. О, як ми нап'ємося, коли це скінчиться! 1993. Коли це мине, як же ми наїмося! 1994. Якщо це скінчиться колись, бодай вистимось. 1995. Хай би вже в мене влучило, тоді це нарешті припиниться...»* [1].

О. Кебо з гіркою іронією пише про політику умиротворення агресора, яка у випадку з очільником Сербії В. Караджичем не мала тривалих наслідків. Як бачимо в книзі, уже тоді сербською стороною застосовувалося маніпулювання, з чим пізніше на власному досвіді зіштовхнулися й українці: *«Караджич ... належить до не знаної досі категорії терористів, які свої вчинки приписують власній жертві ... буцімто ми самі стріляли снарядами по ринку Маркале, по вулиці Васи Міскина, по Аліпашиному полю»* [1].

Отже, дискурс війни у книзі О. Кебо «Сараєво для початківців» має антропоцентричний характер і вибудовується на приватній історії й суб'єктивній істині автора. Він фактично не говорить про причини війни, воєнно-політичні обставини її протікання, уникає батальних картин. Але письменнику вдається влучно передати те,

як життя людини в критичній ситуації підпорядковується правилам війни і набуває значення опору самим фактом свого існування.

Література

1. Кебо О. Сарасво для початківців. URL: <https://moreknig.org/reader/360657/>
2. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури : Дискурсус, 2022. 288 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-6>

Л. ДАНИЛЕНКО

Львівський національний університет природокористування

ПСИХОТИП ТРАГІЧНОГО ПИСЬМЕННИКА («МІСЯЦЮ, МІСЯЦЮ. РОМАН ПРО ГРИГОРА ТЮТЮННИКА» СТЕПАНА ПРОЦЮКА)

Художня біографія – багатогранне явище в жанровому вимірі романістики, бо ж поєднує в собі документальну конотацію, мовну естетику та вільний плин емоцій (захоплення, співчуття, засудження, виправдання, викриття тощо). Викликають інтерес біографічні тексти в новітній прозі. «Сучасний письменник-біограф переважно не переповідає загальновідомі факти із життя відомої особи, а витворює цілісний образ, послуговуючись художнім вимислом, і пропонує фіктивний умовний життєпис...», – зазначила Г. Александрова [1, с. 151]. У книгах про видатних особистостей письменники максимально занурюються в життя персонажів, вивчаючи відповідну кількість наукових, документальних, архівних матеріалів. А ще намагаються зрозуміти вчинки й почуття тих, про кого пишуть, наближуються до їхніх особистих таємниць, радісних чи трагічних моментів. Зазвичай автори розповідають про людей, близьких їм по духу.

Аспект зближення з героєм притаманний художнім біографіям, створеним С. Процюком. Як літературознавець і як письменник він зацікавлений знаковими постатями в історії української літератури,

тож створив книгу есеїв «Відкинуті і воскреслі» (2020) і тематичний ютуб-канал. Видав кілька книг про життя відомих особистостей зі складними долями, серед яких: «Маски опадають повільно. Роман про Володимира Винниченка» (2011), «Чорне яблуко. Роман про Архипа Тесленка» (2013), «Троянда ритуального болю. Роман про Василя Стефаника» (2021), «Руки і сльози. Роман про Івана Франка» (2022) та «Місяцю, місяцю. Роман про Григора Тютюнника» (2022). С. Процюк говорить про вибір героїв відверто і просто: «...Я добре розумію їхні душі» [3]. Зокрема, близькість із Григором Тютюнником він пояснює особливістю свого характеру, ставленням до літератури, творчими переживаннями.

Традиційно основою художньої біографії стає інтертекст, тобто відомі тексти – усні чи письмові, тенденційні чи відверто правдиві, стислі чи надто розгорнені й докладні. Переосмислення проговореного іншими має бути цікавим, інтригуючим, щирим. Написання біографічного роману про Григора Тютюнника потребувало для С. Процюка надзвичайної праці, адже численні дослідження життєвого шляху популярного письменника, а особливо його автобіографічні твори («Климко», «Вогник далеко в степу» та інші) вже вповні відтворили цікаві події, передали характер непростой особистості, пояснили щирі наміри і тверді принципи людини, яка пішла з життя самовільно. Інтерпретування фактів, листів, чужих спогадів, версій і здогадок у книзі «Місяцю, місяцю» – то матеріал, що набув цінності через призму доби. Важливо було викрити радянський тоталітаризм, що нівечив та знищував і справжнє українське мистецтво, і самих митців. У романі проговорено надто важкі теми й незручні стосунки в колі радянського письменства, передано непорозуміння зі світом талановитої людини.

Художнє осмислення життя і смерті Григора Тютюнника, його психотипу має в романі певні риси, як-от: 1) чуттєве використання інтертексту (безпосередньо біографії, «Автобіографії» та автобіографічних повістей Григора Тютюнника, а також спогадів Тютюнникових земляків із села Шилівка на Полтавщині); 2) введення домислу і вимислу, зокрема моделювання версії про причини і привід самогубства (тут автор намагався якнайточніше

передати внутрішні муки складної, вразливої особистості); 3) паралельне змалювання постаті старшого брата Григора, письменника Григорія Тютюнника; 4) контрастне зображення образу поета Миколи Холодного – жертви тоталітарної системи; 5) психологізм у трактуванні творчої долі письменника, конфлікту таланту із системою; 6) використання сновидінь, марень; 7) ретрансляція життя в СРСР (дії спецслужб щодо українських митців, (не)можливість публікувати твори, «заохочення» письменників літературними преміями, сіре повсякдення, соціум Києва, Львова, Івано-Франківська тощо). Щоб сконцентруватися на головній суті, С. Процюк оформлює думки виразно і вражаюче. Багато висловів у тексті набувають афористичних ознак. Наприклад: *«І горе було тим, хто мав літературний талант і не міг гнутися у вірнопідданих позах»* [2, с. 100]; *«Звірі, одні звірі довкіль. Як можна жити поміж ними з людським серцем»* [2, с. 169]; *«...Потрапити в такт Григоровій душі було неможливим»* [2, с. 171].

Роману «Місяцю, місяцю» притаманна витонченість художньо-стильових засобів, що співзвучні з темпом розповіді та інтонаціями співпереживань. Один із найвиразніших тут образ місяця як символу самотності, втаємничення і магічності: *«Нема такого, щоб ти не знав фатальний красеню... твоє проміння холодне, але зате воно не спляє...Ти, місяцю, є найбільший серцеїд і серцекрад»* [2, с. 97]. Метафоричне зображення місяця уособлює й самого героя твору.

У романі показано сутність тотального контролю людського життя, таланту й душі. С. Процюк виражає зневагу до радянського колоніалізму, демонструючи докази злочинної брежнєвської політики. Психотип трагічного письменника на тлі його часу виписаний уміло і переконливо.

Література

1. Александрова Г. Автор і герой біографічного роману: аспекти комунікації (на матеріалі роману Степана Процюка «Маски опадають повільно»). *Українська біографістика*. 2021. Вип. 22. С. 151–165. URL: <http://surl.li/mjkly> (дата звернення: 06.10.2023).
2. Процюк С. Місяцю, місяцю. Львів. Видавництво Юлії Сливки. 2022. 198 с.
3. Степан Процюк: навколо роману про Григора Тютюнника «Місяцю, місяцю». URL: <http://surl.li/mfqts> (дата звернення: 15.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-7>

Н. ДЕМЧЕНКО, Ю. МІСЯК

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ДИНАМІКА ЗМІН У МОВНІЙ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Мовні проблеми в Україні виходять далеко за межі лінгвістичних, адже мова є не лише символом духовного життя нації, а й чинником єднання людей.

На сьогодні питання мовної ситуації в Україні залишається відкритим, адже, навіть із початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, наша держава не стала монолінгвістичною і моногосною. Функціонування в одній країні двох мов, порушуючи мовно-культурну єдність її жителів, стає причиною постійних конфліктів між представниками різномовних частин населення і перетворюється на дестабілізаційний чинник суспільного життя. Двомовність є дуже поширеним явищем на наших теренах.

Звісно, передумовою цього є історичні процеси, які відбувалися на території сучасної України. Адже витіснення української мови російською відбувалось упродовж трьох століть (1654–1990 рр.) перебування України у складі Російської імперії. Саме у цей час багато українськомовних людей перейшли на спілкування російською.

З аналізу наукових праць відомо, що суперечливість та неоднорідність української мовної ситуації не є унікальним явищем ні у синхронічному, ні у діахронічному аспекті.

Насправді не існує абсолютно стабільних, внутрішньо цілих мовних ситуацій, хоча є максимально до них наближені, наприклад, в Ісландії ісландською мовою говорить 99% населення, а в Угорщині угорською – 95%.

Науці відомі факти складної мовної ситуації, як от, на острові Нова Гвінея на п'ять мільйонів осіб – майже тисяча живих мов.

Світові практики облаштування національного мовного простору на засадах багатомовності – як такої, що склалася історично, так

і зумовленої еволюційними змінами – дають надзвичайно багатий матеріал для досліджень і узагальнень та застосування найкращого досвіду, що забезпечить результативність.

В Україні проблема багатомовності найбільш інтенсивно досліджується в аспекті виникнення і функціонування мов у працях Л. Мацько, Л. Масенко, О. Пономаріва, П. Рудякова, Л. Шевченка та ін.

Колектив Інституту української мови НАН України досліджує зв'язки української мови з іншими, а Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України досліджує функціонування мови у річищі української й зарубіжної літератури. Наше дослідження доводить, що у державі існують внутрішні конфлікти на мовному ґрунті.

Конфліктність сучасних мовних проблем України полягає у деформаціях мовної ситуації, яка успадкована колоніальним минулим України. Російській мові, на жаль, вдалося витіснити і замінити українську на значній території її поширення у головній функції мови – функції засобу спілкування між людьми [1].

Носії мови прагнуть використовувати 'свою мову' в усіх соціолінгвістичних сферах, а коли дві мови претендують на одну сферу, то виникає конфлікт, адже їх паралельне функціонування неможливе.

З огляду на це, мова втрачає ще одну з найважливіших функцій – об'єднувальну, адже об'єднати і відокремити – ось дві головні функції мови, які вона виконує. Об'єднати населення всередині країни, відокремити зовні, від сусідів.

У кризовій ситуації відчувається посилення ролі мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на 'свій-чужий'. Останні соціологічні дослідження доводять, що зросла кількість тих, хто вважає українську мову рідною (з 57% до 76%), а також війна консолідувала українське суспільство й вплинула на ставлення до питання статусу мови: на сьогодні 83% опитаних вважає, що єдиною державною мовою має бути українська. Якщо переглянути дослідження до 24 лютого 2022 року, то 25% респондентів вважали за необхідне надати статус державної й російській мові, а вже в березні 2022 року таких охочих було лише 7% [2].

Також зросла частка населення, яка у повсякденному житті спілкується українською, зокрема на 8% порівняно з дослідженням 2017 року [2].

Більшість громадян пов'язує себе з українською національністю, ми простежуємо зміни з 2017 року: з 64% до 90%.

Можемо зробити висновок, що мова не розділила українців у спротиві окупантам, що вкотре підтвердило унікальність нашої мовної ситуації. Усі опитування демонструють, що незалежно від мовних переваг українці вважають мову основою ідентичності, воліють більшого її поширення та оцінюють нинішню ситуацію (русифікованості) як ненормальну.

Література

1. Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.
2. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022). Соціологічна група «Рейтинг», 25 березня 2022. URL: <https://usp-ltd.org/shoste-zahalnonatsionalne-opytuvannia-movne-putannia-v-ukraini-19-bereznia-2022/> (дата звернення: 06.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-8>

В. ДОНІЙ

*ВП «Миколаївська філія Київського
національного університету культури і мистецтв»*

ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СЕМАНТИКА SMS

Домінантною ознакою сучасного суспільства є динамічний розвиток інформаційно-комунікативної сфери. Нині людство має вільний доступ до будь-якої інформації і, водночас, удосконалюються способи обміну інформацією. Максимально швидкий обмін інформацією сприяє поширенню у світовому просторі різних знань, ідей, переконань, культур тощо. Зникають обмеження в часі та просторі, стираються наявні кордони й забезпечується зворотний комунікативний зв'язок між користувачами.

Живучи в еру цифрових технологій, нас не дивує те, що учасники комунікації давно перейшли від живого спілкування до спілкування онлайн. Вивченню особливостей спілкування онлайн присвячено досить велику кількість досліджень сучасних науковців і, безперечно, визначено як переваги, так і недоліки спілкування за допомогою інформаційних технологій. Питання віртуального спілкування належать до кола наукових інтересів дослідників Н. Грабар, А. Гусевої, Ю. Лашук, Г. Остапенко, В. Посохової та ін.

До переваг онлайн комунікації належить спілкування без меж; отримання корисної, нової інформації; проведення дозвілля; ознайомлення з відео і аудіо новинками; допомога в навчанні; всебічний розвиток тощо. До негативних аспектів відносять залежність від соціальних мереж та Інтернету загалом; негативний вплив на психофункційний стан користувачів; не завжди достовірна інформація; відкритий доступ до негативної інформації тощо [2]. Однак те, який вплив, негативний чи позитивний, має спілкування онлайн – залежить безпосередньо від користувача, його сформованих умінь та навичок інформаційної культури і грамотності.

Основою спілкування є взаємний обмін інформацією. Кожну свою думку ми передаємо за допомогою слів, у яких закодуємо різну інформацію. Під час живого спілкування використовуються звуко-буквенні засоби, для онлайн спілкування характерне використання лише письмових знаків. Звісно, слід пам'ятати, що спілкування між окремими індивідами характеризується індивідуальним стилем. Так, під час спілкування з окремими людьми в онлайні, загальноживані слова можуть набувати навіть абсолютно іншого значення, яке відоме лише учасникам певного комунікаційного процесу.

Кожне слово, звісно, має своє значення, але семантика СМС зазнала різких змін у наш складний час. У довоєнний період звичайне спілкування у соціальних мережах починалося зі звичних етикетних формул, вітань: «Добрый ранок!» або «GM!», «Привіт!» тощо. Наступними були запитання на кшталт: «Як у тебе справи?», «Що ти там?», «Чим зайнятий?», «Які плани на сьогодні?».

Але з 24 лютого 2022 року найважливішим і найціннішим для кожного українця стало повідомлення-запитання: «Як ти?». Це, здавалось би, банальне запитання, котре складається з двох простих

слів, всього на всього 4 літери, за допомогою якого раніше ми мали на меті дізнатися про стан, обставини, дії, набуло зміни семантичного значення. Цей меседж став транслювати інформацію абсолютно іншого змісту, а саме: «Я хвилююся за тебе», «Ти мені важливий», «Я тебе люблю»... Через обставини, умови, життєві ситуації змінилася семантика звичних формул онлайн спілкування.

Слід звернути увагу на те, що також змінюється стиль спілкування: учасники комунікаційного процесу уникають вітальних формул, звертань, довгих запитань, віддаючи перевагу максимально короткому питанню. Переконана, у кожного є досвід написання та отримання подібних повідомлень. На аналіз також заслуговують відповіді на запитання «*Як ти?*». Розглядаючи спілкування у соцмережах після повномасштабного вторгнення в Україну, можемо констатувати, що протягом лютого–квітня 2022 року найпоширенішими відповідями на зазначене запитання були: «ОК», «Добре», «Тихо», «Нормально», «Спокійно», «В порядку» тощо. Такі відповіді відображають максимально стислу інформацію, проте передають суттєвий зміст. Спробуємо визначити певні чинники, котрі впливали на зміну використання мовних засобів, чому, як і за яких обставин змінювалися запитання та відповіді користувачів у соцмережах.

Потрапивши в ситуацію небезпеки, страху, ризику, коли є розуміння, що в будь-який момент може обірватися зв'язок, з'являлося відчуття браку часу. Учасник комунікаційного процесу прагнув максимально швидкого обміну інформацією і це може бути поясненням щодо використання коротких запитань та відповідей. Що саме означали оті дві літери «ОК»? Аналізуючи відповіді реципієнта, можемо говорити про відповідність його життєвих обставин, рівень небезпеки. Порівнюючи, до прикладу, відповідь «ОК» та «У мене все в порядку», розуміємо відмінності психологічного стану, рівень готовності до спілкування. Зокрема, протягом певного часу змінювались і відповіді одного й того ж учасника комунікації залежно від зміни ситуації, зменшення або зростання ступеня небезпеки тощо.

Отже, найбільш активно взаємне інформування у період війни все ж відбувається в соціальних мережах. Соціальні мережі стали невід'ємним елементом спілкування учасників онлайн комунікації.

І саме спілкування онлайн відображає психологічний стан людини, який простежується у виборі окремих мовних засобів комунікації.

Література

1. Андрійчук І. Психологічні чинники спілкування студентської молоді в інтернет просторі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Психологічні науки.* Серія 12. 2021. Випуск 13 (58). URL: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/pn/article/view/1048> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Варивода К. Негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. *Науковий огляд.* 2015. № 7 (17). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145611375.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-9>

В. Доня

Запорізький національний університет

ГЕЙМЕРИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

У сучасній педагогіці все частіше використовуються ігрові технології для вивчення іноземної мови. Вони сприяють активізації розумової діяльності та ефективному запам'ятовуванню інформації. На сьогодні система освіти підлягає реконструкції, ведуться пошуки нових моделей освітнього процесу, тому у вищій школі все частіше можна спостерігати відхід від класичних форм навчання у вигляді лекцій та практичних занять. Важливе місце серед нововведень займає геймеризація освітнього процесу, адже саме завдяки іграм можна застосовувати мультимодальні завдання, для виконання яких залучені різні органи чуття.

Згідно з поглядами фахівців-педагогів, «геймеризація навчання полягає у створенні елементів розваги, котрі знаходять у іграх, і перенесенні їх у реальне життя при формуванні знань та навичок, необхідних у виробничій діяльності. Отже, вона є набором принципів конструювання, процесами та системами, котрі

використовують для зацікавлення, мотивування та впливу на осіб, групи та спільноти для управління їхньою поведінкою та досягнення бажаного результату» [2, с. 68]. І саме таке значення цього, поки що нового для значної частини освітянської спільноти терміна, використовуємо у своєму дослідженні.

Базовим для геймеризації явищем є гра, різні функції якої можуть бути залучені при виконанні різних завдань. С. Вдович та О. Палка дають таке визначення гри: «Гра – це вид діяльності в умовах, спрямованих на відтворення й освоєння суспільного досвіду, в якому формується і вдосконалюється самоуправління поведінкою». Як і інші науковці, ці дослідники виокремлюють різні функції гри: «розважальну (гра розважає, приносить насолоду, надихає, захоплює, викликає інтерес); комунікативну (гра допомагає у налагодженні контактів, освоєнні діалектики спілкування); самореалізації (гра виступає засобом реалізації людини, набуття досвіду); терапевтичну (гра допомагає долати різноманітні труднощі, які можуть виникнути в інших видах життєдіяльності); діагностичну (гра допомагає виявленню відхилень від нормативної поведінки, самопізнання); корекції (гра вносить позитивні зміни у структуру особистісних показників); міжнаціональної комунікації (гра дозволяє засвоїти єдині для всіх людей соціально-культурні цінності); соціалізації (гра допомагає включитися в систему суспільних відносин, засвоїти норми співжиття людей)» [1]. Отже враховується, що, з одного боку, гра має розважальний характер, є своєрідним відпочинком у навчальній діяльності, з іншого, допомагає вивчати новий матеріал, відпрацьовувати набути практичні навички, формувати комунікаційну компетентність.

Дж. Макгонігал виокремлює такі характеристики геймеризованого процесу навчання:

- чітко визначені цілі, що забезпечують мотивацію участі у грі;
- логічні та послідовні правила, що задають обмеження та рамки досягнення поставлених цілей;
- стабільна система зворотнього зв'язку, яка гарантує, що поставлені цілі досяжні, а гравці слідують правилам;
- добровільна згода на участь у грі й слідування правилам досягнення мети [3].

Впровадження ігрових технологій повинно відповідати певному змісту. Це означає, що спершу необхідно визначитися з метою навчання, з тими результатами, яких потрібно досягти, і на основі цього вибудовувати заняття. Окрім того, деякі завдання можна підлаштовувати під інтереси студентів, якщо, звісно, ця інформація відома. Наприклад, якщо маємо тему, пов'язану із засобами масової інформації, можна підібрати такі завдання, які будуть стосуватись популярних та цікавих для здобувачів освіти соцмереж, блогерів, трендів або телешоу.

Слід зауважити, що геймеризація – це допоміжний інструмент, завдяки якому у студентів підвищується когнітивна активність та мотивація. Окрім того, звернення до гри надає можливість здобувати навички праці в групі, у якій кожен відіграє певну роль, виконує певні складники загального завдання, а, отже, має свої зобов'язання та відповідальність за них. У вивченні польської мови як іноземної геймеризація допомагає підвищити комунікативні навички та компетентність у володінні лінгвістичним та культурним матеріалом, адже створює комунікативну ситуацію та умови, до яких треба швидко пристосовуватися і реагувати на певні завдання. Завдання, створені у межах ігрових технологій, мають мультимодальний характер. Це означає, що у процесі гри залучені декілька видів мовленнєвої діяльності одночасно: говоріння, слухання, читання, використання граматики. Своєю чергою, це може сприяти залученню у процесі гри декількох ділянок мозку.

Впровадження геймеризації допомагає мотивувати студентів, ефективному відпрацюванню та запам'ятовуванню матеріалу, розвиває когнітивні та творчі здібності, створюючи певне інтерактивне середовище, у якому здобувачі освіти можуть тренуватися, робити помилки, виправляти їх, формулювати висновки, допомагати один одному тощо. Як бачимо, дещо змінюється роль студента та викладача на занятті. Перший стає в більш активну позицію, самостійно намагається опанувати матеріал. Викладач, на противагу, займає позицію спостерігача та підштовхує студентів до певних дій або висновків.

Отже, говорячи про модернізацію сучасної системи освіти, на нашу думку, необхідно приділити особливу увагу саме геймеризації процесу навчання, адже вона відповідає вимогам сьогодення.

Література

1. Вдович С.М., Палка О.В. Сучасні освітні технології мовної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування: метод. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2013. 128 с.

2. Петренко Л. П. Застосування гейміфікації у навчанні. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-zastosuvannya-geymifikaci-u-navchanni-141251.html> (дата звернення: 07.11.2023).

3. Jane McGonigal. Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World. URL: https://hci.stanford.edu/courses/cs047n/readings/Reality_is_Broken.pdf (дата звернення: 06.11.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-10>

Т. КРЕХНО

Запорізький національний університет

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ НОСІЇВ ЛЕМКІВСЬКОГО ГОВОРУ В ОБСТАВИНАХ МОВНО-КУЛЬТУРНОГО АНКЛАВУ

Історичні етнографічні землі Лемківщини накладаються на сучасні території України, Польщі, Словаччини. Різна державна й соціально-культурна детермінованість життя лемків позначається на механізмах їх самовизначення, способах ототожнення зі своїм і відмежування від чужого. Предметом нашої уваги є мовне конструювання ідентичності в діалектних текстах. Говірковий наратив розглядаємо як лінгвокомунікативний продукт саморефлексії. Як відповідь на стимульований до обговорення предмет інтерв'юєр отримує від респондента спонтанну реакцію-текст, що виявляє значущі для мовця смисли, їх опосередкованість індивідуальним досвідом та уявленнями. Продуктування персональних смислів водночас є регламентованим соціально-

культурним тлом. Складна картина світу, організована у свідомості, не просто розгортається під час мовлення, а й продовжує моделюватися.

Матеріалом дослідження слугували тексти, записані 2022 року в 11 населених пунктах Словаччини (Stakčín, Svidník, Cernina, Prešov, Beloveža, Kamienka, Stará Ľubovňa, Kalna Roztoka, Ubl'a, Klenova, Brezovec) від 25 інформаторів. Віковий діапазон респондентів 19–87 років.

Інформатори були стимульовані до осмислення своєї спільноти, себе в контексті життя громади, категорій, що визначають життєвий простір. Носії лемківського говору в Словаччині називають себе русинами або руснаками. В ідеалізованій концептуальній картині інформаторів русинська мова є апіорним ідентифікатором русина. Смісловий обсяг поняття ‘русин’ включає компонент ‘русинська мова’, і навпаки, ‘русинська мова’ є атрибутом поняття ‘русин’. На прохання ідентифікувати свою мову (*Якою мовою ви говорите?*) інформатори можуть запропонувати як лінгвонім, так і етнонім, бо вони, на їхню думку, тотожні: *‘поруснацьки’* або *‘ми є руснаци’*. Так само, релевантною одиницею для розкриття поняття ‘русини’ мовці обирають категорію ‘мова’ (*реч*): *«А які вони русини?»* – *«Яков чоловік речов бесідує, такий є»*.

В оточенні чужого народно-мовного середовища локальна говірка є надійним критерієм ототожнення себе з усім своїм родом, з попередніми поколіннями. У розповідях про сім’ю виразно постає функція мови гарантувати згуртованість родини, неперервність генерацій: *Мы зьми ше так зжили з мужом, же наша шитка ціла широка родина розправят по-русинськы*.

Респонденти демонструють високий рівень лінгвістичної рефлексії. Мова як стрижень організації етнокультурного простору стає об’єктом наївного аналізу. Мовці коментують особливості фонетики й лексики, фіксують асимілятивні процеси зі словацькою, польською мовами, уточнюють напрямки міжмовних впливів, роблять висновки щодо ритмомелодики окремих говірок, дають оцінку ступеню їх диференціації, прогнозують шляхи розвитку. Послугуються за такого аналізу народною термінологією: *бесідуєт твердо або мягко; затігаєт; тварят як шпіваяот; великий*

розділ / маленькі розділки; ми тварими 'ия', а так де тварят 'ся'; на кожному селі інакша речь; ту бесідную на 'у', а я – 'і'.

Цікавим спостереженням респондентів є факт відсутності дифузії між сусідніми говірками. Навіть якщо відстань між селами незначна, 3 – 5 кілометрів, і за умов сучасних активних контактів говірки не мають тенденції зміщуватися, мовці виявляють опірність до асиміляції. Власну говірку детермінують топонімом (якубяницина, по-цернинськи, по-літмановськи): *нас учили баба, дідо по-нашому, по-орябінськи.*

Респонденти знають особливості рідної та чужих говірок, але в мовній практиці витримують стійкість свого локального мовного коду: *Другі ці, камюнчани або орябінці, вони тварят своїм речом, я гварю своїм речом, ми фурт гварими по-своєму. Нігди ше нікому нікт не приспособує.*

Усвідомлення мови як важливого способу самовияву спільноти стимулює до оцінки сучасних динамічних процесів. Наприклад, загально спостережуваний факт впливу словацької мови на рідні говірки отримує різні оцінки. Одні мовці кваліфікують це як закономірне неunikне явище, що не шкодить мові. Інші ж обстоюють позиції пуризму, заперечують запозичення, уникають їх уживання у власному мовленні й виявляють твердість своєї позиції в комунікації з родиною чи в ширшому колі громади. Негативна оцінка посилюється експресивними мовними засобами: *повно тих таких словічок, уж ше так пословакізує; Кеби прабаба, прадідо стали б з гробу, аби чули, як ми дебатуюєми, та би они не розумілі, што зьми хтіли повісти.*

Вплив словацької мови на лексичний рівень є очевидним для мовців, і його здебільшого кваліфікують як закономірне явище міжкультурної взаємодії. Більший резонанс викликає питання конкуренції локальної говірки й словацької мови в суспільній практиці. Респонденти визнають, що активна частина сільських чи міських громад частіше обирає словацьку мову для соціальної і професійної реалізації. Такий прагматизм вважають адекватним факту існування народу в кордонах чужої держави (*Дома по-руснацькы, а в роботі по-словенськы*). Але перехід на словацьку мову в родинному колі чи в мікросоціумі не схвалюють: *Мами а й у*

селі: матір русначка, отець руснак, але діти по-словенськы – не є того, штоби то мало быти.

Фундаментальність таких категорій ідентичності, як ‘народ’ і ‘мова’, виявляється у спосіб взаємної трансляції ціннісних домінант від старшого покоління молодому і навпаки, – від молодого до старшого: *Син кричить, же «Мамі, не бесідуйте з онуками по-словенськи, а бесідуйте по-руснацьки, в мене дома говориться лем так».*

Отже, мова є стрижнем конструювання ідентичності носіїв лемківських говірок Словаччини. У наративах об’єктивується усвідомлення спільнотою опосередкованості власної екзистенції мовним життям.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-11>

Ю. КУРИЛОВА

Запорізький національний університет

ТОПКА «ВОЄННОГО КОЛА» В ПОЕТИЧНИХ ЗБІРКАХ Я. ЧОРНОГУЗ

Війна та процеси політичної, соціальної, історичної трансформації спричинили відповідні зміни в сучасному літературному процесі: сформувався феномен фронтової поезії, яку творять автори, що служать у лавах Збройних Сил України й безпосередньо беруть участь у воєнних діях. Ці тексти містять проєкції екстремального досвіду й створюють прецедент «нового мімезису». «Будь-який продукт діяльності людини – це не що інше, як наслідок процесу тілесно-духовного чи духовно-тілесного продукування, позаяк духовність становить не щось трансцендентне стосовно тілесного, а лише специфічну складову всього, сказати б, тілесного комплексу – складову, яка так само, як погляд чи дотик, неможлива без тіла – це з одного боку, а з другого – це складова, яка так само, як погляд чи дотик, зумовлюється змістом та досвідом усього тіла», – стверджує Ф. Штейнбук [8, с. 59]. Поезія військових

має особливу якість – ефект присутності й особливий вплив на читача, адже передумовою сприйняття стає знання про реалії, які закладені в топіці текстів. Автобіографізм таких творів – один із найважливіших фокусів дослідницької уваги – дає можливість інтерпретувати синестезію смислів у більш глибоких вимірах суті словесного мистецтва: кореляція реальної дійсності й символічні проєкції, принципи індивідуальної й колективної рецепції. Образна парадигма війни, яка формується в корпусі сучасних різножанрових текстів про війну, спричиняє пошук відповідних методологічних стратегій, об'єктів дослідження, що дають можливість зрозуміти напрямки еволюції письма.

Оскільки поетичні збірки Я. Черногуз надруковані відносно нещодавно: «Як вигинається воєнне коло» (2020) та «[dasein: оборона присутності]» (2023), – особливого резонансу в критичній рефлексії поки що не набули. Здебільшого – це короткі, але змістовні відгуки в мережевих медіа, які подають матеріали щодо знакових подій в українському літературному процесі (інтерв'ю з військовими-письменниками), анотації на сторінках видавництва, передмови. Цінні спостереження висловлені в передмовах Т. Лютого [3] й В. Кебуладзе [2], які акцентують роль і вплив тілесного досвіду в формуванні специфічного мовлення й суб'єктивності поетичних текстів Я. Черногуз, яка означається як «медитативність» [3, с. 5] і потреба «живої тілесної присутності» [3, с. 6]. Інтенсивність досвіду життя на війні визначає своєрідний «осмос» життя й тексту, а також індивідуальні психосемантичні параметри моделювання образних структур.

Н. Гаврилюк, аналізуючи декілька поезій Я. Черногуз, актуалізує поняття «поезії свідчення», «прожитої поетики» [1, с. 275], аналогічно апелюючи до мовлення через досвід і «жіночого проживання війни» [1, с. 276]. В одній із своїх публікацій (готується до друку) уже звернула увагу на специфіку змістових параметрів збірки (війна як внутрішня перспектива і *modus vivendi*), а також структурно-семіотичні особливості текстів поетки: у ній акцентована присутність особливості – детермінація змістоформи текстів і збірок загалом символікою кола, яка органічно оформлює процес ініціації ліричної героїні. Отже, важливим аспектом, який дає можливість

інтерпретувати специфічну сутність саме жіночого досвіду війни, – є семантика образу воєнного кола, на проявленні якої варто зупинитися детальніше.

Коло – давній багатовимірний символ, що акумулює численні змісти, фіксовані на ранніх етапах людського існування. Це насамперед відображення просторових співвідношень, знаки стихій і небесних тіл, а також і форма для трансляції психологічних субстанцій (душа, емоції тощо). В історії культури саме коло вважається жіночим символом, пов'язується з ідеєю захисту, рівності, неієрархічності [5, с. 37]. Додаткові конотації в символіці накреслюються при поєднанні кола з квадратом: *Небо, яке огортає Землю; зв'язок душі й тіла* [4, с. 93]. Рух космічної енергії відтворений у сполученні рівностороннього хреста в колі: цей культовий знак можна знайти в багатьох езотеричних і релігійних традиціях, які у такий спосіб передають рефлексії про явище безсмертя.

Специфіку жіночого мовлення авторки не варто безпосередньо пов'язувати з «жіночністю» символіки кола, проте в її текстах можна виокремити певні маркери, які засвідчують варіацію смислів, що апелюють до такої історико-культурної традиції. Символічне ототожнення коловороту життя, зміни дня й ночі, мерехтіння життєвих сенсів, протяжності простору й вічного тривання матерії засвідчує перший вірш «Воєнна тиша» збірки «Як вигинається воєнне коло»: *«Заходить сонце моє. / Темне сонце моє заходить за скелю, / Ніби за тишу»; «Тиша приходить гучно, ніби кількасотлітня / Безперервна війна»* [7, с. 9].

Можна виокремити низку семіотичних параметрів, у яких варіюється семантика кола через субститути або суміжні концепти, у лексемах *«Тиша – Війна – Вічність – Смерть – Сонце – Світ – Планета – Країна»*, які складають своєрідне «лексико-семантичне поле» цілісності – простору військового кола, до якого долучається лірична героїня (авторка). Передостання строфа цього вірша є проєкцією телеології змістової канви збірки – прийняття кола, остаточне усвідомлення свого призначення, індивідуальна відповідальність: *«Береш на руки те, що належить узяти. / Береш за руку того, кого мусиш узяти. / І йдеш туди, де вже ходжено, і*

куди досі / Треба комусь іти» [7, с. 10]. Ці мотиви повторюються й у прикінцевому вірші збірки, своєрідно завершуючи множинні процеси ініціації ліричної героїні – як жінки, що знайшла своє відображення в почуттях до чоловіка; як людини, що зрощується плоттю з військовою спільнотою; як людини, що усвідомлює причетність до певної локалізації – історичної, географічної, політичної.

Майже кожен вірш збірки «Як вигинається воєнне коло» містить варіацію цієї багатопланової семантики, яка виявляється на різних рівнях поезики творів – мотивами, інтертекст, образні структури. Відповідно до назви збірки, семантика кола корелює із воєнною топикою – безпосередньо чи опосередковано. Наприклад, у вірші «Бинтар» цей синтез масштабується до метаісторичного виміру: *«а тоді бинтар спускається з гір / та й спроквола оперезує бинтом на храмі / хрест / який перевершило коло»* [7, с. 13]. Місто Пергам, яке згадується в ньому, – маркер, який відсилає до певних віх історії християнства і формує певні напрямки контекстуального й асоціативного осмислення цього твору, адже місто згадується в Новому Завіті як одна із семи церков Апокаліпсису, у якій розташований «престол сатани» (Одкр. 2:13). В історії культури це локус зустрічі язичництва й християнства, яке ставить за приклад таке сусідство як здатність Духу долати матеріальні обмеження. Один із відомих храмів Пергаму, Асклепійон, присвячений культу Асклепія – бога лікувальної справи, а колони цього храму, прикрашені зміями, стали символом медицини. У такий спосіб поєднуються і біографічний (досвід роботи в «Госпітальєрах» авторки), і аксіологічний контекст: вибір справи й вибір духовний. Внутрішня динаміка розгортання смислової парадигми й авторська стратегія стають зрозумілими через прочитання вірша «Загадка»: *«Я стану колом надвечір, надніч / Яким дихати будете ніби любов'ю / Якому байдуже, чи нема вас чи є»* [7, с. 18].

Тривалість ініціаційних процесів, випробування, які потрібно здолати ліричному суб'єктові для досягнення статусу, спроможність стати частиною спільноти акумулюються в образі кола, яке вигинається й інваріантами якого є «крейдяні кола» (ті, хто приїхали з війни), «коло з трьох боків як трилисник» (ті, хто їдуть на війну),

«аркан» (хто «колесить» по серцях тих, що їдуть на війну). Зрошення смислів на інтертекстуальному перетині (відсилання до вірша О.Забужко «Закон Архімеда») відкриває ще один ракурс осмислення – індивідуальний вибір, свобода й реалізація екзистенційного сценарію ліричної героїні з досягнення справжньої близькості («*Руш, руш чимдуж коло...*» [7, с.16]). Цей мотив формує основу сюжетності вірша «Чужі очі», у якому відчувається ремінісценції екзистенціалістської концепції комунікації, одним із аспектів якої є потенційна здатність суб'єкта відчувати вимір існування Іншого, що стає основою єднання спільноти.

Єдність може бути досяжною через посередництво іншої людини, яка в цьому випадку втілює архетип Провідника (посередника). Збірка авторки присвячена загиблому побратимові – Миколі Сорочуку, «Красному»: через вимір життя й смерті («смертеіснування») коханої людини триває процес самовизначення ліричної героїні («*І коло моє воєнне що лиш / вигиналося / замикається на вигині / твоєї шкіри*» [7, с. 26]). Дві збірки авторки, які зв'язані спільними мотивами, закономірно зорієнтовані на різні рівні усвідомлення єдності – громадянської й інтимної, які співвідносні та взаємозумовлені: у збірці [dasein: оборона присутності] особистісне розчиняється в колективному ([український dance macabre] [6, с. 72]; «*воно принесло на своєму голому тілі присутність / чорно-червоного кола*» [6, с. 77]).

Отже, багатопланова семантика кола в поетичних збірках Я. Черногуз є проєкцію різновимірною жіночого досвіду проживання воєнної дійсності, що засвідчує якісно нову форму міметичності словесної творчості – її можна аналізувати в подальших студіях, які присвячені аналізу відтворення досвіду межовості в сучасній українській літературі.

Література

1. Гаврилюк Н. Поезія фронтовиків: образи війни в поезії Ярини Черногуз. *Scientific Collection «InterConf+»*. Vol. 32(151). P. 274–285. URL : <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2023.031> (дата звернення: 26.10.2023).
2. Кебуладзе В. Присутність: війна. *Оборона присутності: вірші*. Київ : Віхола, 2023. С. 7–15.
3. Лютий Т. Кола ліричних камлянь. *Як вигинається воєнне коло* : поет. зб. Харків : Фоліо, 2020. С. 5–6.

4. Полная энциклопедия символов / сост. В.М.Рошаль. Москва : АСТ; Санкт-Петербург : Сова, 2006. 515 с.
5. Уокер Б. Женская энциклопедия. Символы, сакралии, таинства ; пер. с англ. А. Егзарова. Москва : Астрель; АСТ: Транзиткнига, 2005. 638 с.
6. Черногуз Я. Оборона присутності: вірші. Київ : Віхола, 2023. 128 с.
7. Черногуз Я. Як вигинається воєнне коло: поет. зб. Харків : Фоліо, 2020. 127 с.
8. Штейнбук Ф. Тілесно-міметичний метод аналізу художніх творів: суперечлива апологія. *Слово і час*. 2008. № 12. С.56–66.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-12>

А. ЛЩИНІНА

Запорізький національний університет

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДОСВІД ЖІНКИ НА ВІЙНІ У КНИЖІ Д. БУРОЇ ТА Є. ПОДОБНОЇ «ЛЮТИЙ ЛЮТИЙ 2022. СВІДЧЕННЯ ПРО ПЕРШІ ДНІ ВТОРГНЕННЯ»

Реалії сьогодення, пов'язані з початком повномасштабної війни в Україні, спричинили активний розвиток і поширення різних жанрів документальної літератури про війну, що потребують наукового вивчення.

Мета нашого дослідження – проаналізувати образи авторок через симбіоз фактично-біографічних та світоглядно-чуттєвих планів, спираючись на особливий екзистенційний досвід жінок у перші дні вторгнення на прикладі книги Д. Бурої та Є. Подобної «Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення».

Книга містить у собі двадцять спогадів людей про перші дні війни. На сторінках видання ми знайомимось з історіями жінок різного віку, соціального положення, професій, географії проживання та перебування у відмінних життєвих обставинах. Усіх їх об'єднує одне – досвід переживання вторгнення Росії в Україну, початок війни.

У аналізованих нами текстах прослідковуються жанрові ознаки щоденника: документальність, ретроспективність, суб'єктивність. Дотримано формальних правил жанру: записи, мають хронологію і

географію подій, оповідь ведеться від першої особи, характеризується максимальною ширістю та емоційністю.

Цікавим аспектом розкриття особливостей жіночого образу є відтворення авторками спогадів про початок повномасштабного вторгнення, крізь призму особистого досвіду, пов'язаного з передчуттям війни та першим усвідомленням факту її початку.

Спираючись на відмінності в соціальних статусах, життєвому досвіді, розуміння та прийняття ситуації кожен сприймає по-різному. Для когось ця війна почалася ще з 20 лютого, для інших з АТО в Донецьку, і не завершилась і досі. Дехто усвідомив це на початку повномасштабного вторгнення 2022 року.

Відповідно, інтенсивність емоційності реакції кожної учасниці цих подій залежала від моральної готовності й раціонального розуміння ситуації. Спогади, пов'язані з усвідомленням факту початку війни, різняться між собою: *«шостим чуттям я відчувала, що війна таки буде...»* [1, с. 54]; *«просто не могла повірити в те, що це реально відбувається у XXI столітті. Ми телефонували один одному й запитували: «Це правда? Як таке можливо взагалі?»*. *Просто була дезорієнтація, ми не знали що робити і як діяти»* [1, с. 36]. Дехто навіть жартував, мовляв: *«Дайте розклад всіх можливих днів нападу на рік»* [1, с. 125].

Середовище, у якому живе будь-яка жінка під час війни, наповнене випробуваннями, моральними та емоційними стресами, переживаннями, сумнівами. Намагаючись стати підтримкою для близьких, забезпечити дітей, відволікати їх від страшною реальності та її проблем, розрадити коханого чоловіка – жінки стають проміжною ланкою, що послаблює емоційне зіткнення близьких, часто нехтуючи власним ментальним здоров'ям, ігнорують власні почуття та переживання або приховують їх від інших: *«Я всю дорогу ревіла, намагалася себе в руках тримати, тому що зі мною подруга, мама й дитина. Я не хотіла, щоб вони це бачили»* [1, с. 128].

Перша хвиля емоцій, яка значною мірою характерна для героїнь більшості спогадів – переживання тривоги, розгубленість, паніка. Ці відчуття транлюються через низку подій та вчинків героїнь. Одні жінки починають хаотично розгрібати бомбосховища, готувати запаси їжі та води, складати тривожні валізи, відчиняти підвали в

неефективних спробах контролювати ситуацію. Інші ж навпаки – впадали в заціпеніння, *«переживали, не розуміли, що робити...Вертольоти літають, машини їдуть величезним потоком з Києва, я стою курю і мене трясє...»* [1, с. 128].

Коли хвиля страху спадає, і на її місце приходять – сильні, експресивні емоції (роздратування, злість, лють). Вони додають героїням енергії боротися, активно діяти, долаючи будь-які перешкоди заради власного майбутнього, і майбутнього родини, близьких. Тетяна Шелковнікова так описує цей період адаптації до подій сучасності: *«Нерозуміння, обурення, страх, образа — такі були відчуття»* [1, с. 159]. Спільна риса всіх щоденникових записів жінок, що ділилися своїми спогадами, досвідом, світосприйняттям, реалізується у примиренні з реальністю подій, спроможністю впоратися із кризовими ситуаціями, бути сильною та йти вперед: *«треба якомсь волонтерити, бути максимально «в темі» бути поряд, розуміти потреби війська»* [1, с. 128], *«І одразу почалася робота. Дзвінок за дзвінком, спроби знайти необхідні речі»* [1, с. 56].

Ще одна унікальна особливість відтворення образу кожної авторки – це вміння поєднати, позитивні, зворушливі, емоційні миті з суворою реальністю сьогодення, транслювати любов і добро в дрібних деталях.

Приміром, Анастасія Волкова зворушливо описує момент прощання з рідним домом. Євгенія Закревська, описуючи приємний момент зустрічі з цивільними, згадує: *«Привітатися, просто йти поруч. Це так зворушливо. Хоч і неправильно»* [1, с. 8]. Приємними почуттями наповнені уривки текстів, які нагадують нам, що жінка на війні – це насамперед жінка: *«Я вирішила зробити собі в той день подарунок — просто дуже хотілось себе відчутти дівчинкою, попри війну. За день до того я домовилась з манікюрницею, що вона вийде з підвалу і зробить мені нігті»* [1, с. 15].

Аналізовані нами історії життя жінок, дають змогу дослідити атмосферу суспільства, а також індивідуальний внутрішній світ пересічної жінки, який у перспективі створює сукупний образ жіноцтва у період війни проти окупанта.

Література

1.Бура Д., Подобна Є. Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення. Харків : Фоліо, 2022. 189 с.

2.Галич О. А. Вступ до літературознавства : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Луганськ : вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. 288 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-13>

Д. ЛУГОВА

Запорізький національний університет.

ДИНАМІКА ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН м. ЗАПОРІЖЖЯ (2021-23 рр.)

Власні імена є неоціненим джерелом для вивчення мови та культури конкретного регіону. Ім'я посідає центральне місце в антропонімній системі мови – це зумовлюється специфікою цих одиниць, а саме виникненням, значенням та вживанням. Іменник може містити цікаву інформацію про становлення цього антропонімного класу конкретного регіону, оскільки імена є відображенням історії народу.

З давніх часів людей цікавили власні назви, їх походження та значення. Оновлення й розширення асортименту чоловічих імен відбувається не тільки через поповнення новими найменнями, але й у наслідок трансформації власних назв. Дослідження динаміки чоловічих імен є одним із найважливіших питань запорізької антропонімії.

Чоловічий іменник м. Запоріжжя є різноманітним, оскільки на його творення впливають різні чинники: соціальні, політичні, які відбувалися і відбуваються протягом 2021-2023 рр. Це й зміни в етнічному складі населення міста Запоріжжя. Співіснування представників багатьох національностей у нашому регіоні, внутрішня міграція населення через війну, не могли не позначитися на системі іменування. Серед уподобань мешканців, крім християнських імен, трапляються також й запозичення.

Склад чоловічого іменника м. Запоріжжя 2021-2023 рр. репрезентований іменами, які походять з різних мов, серед яких

переважають іменування грецького походження: *Артем, Гордій, Дем'ян, Демид, Дмитро, Лев, Макар, Микита, Олександр, Петро, Родіон, Степан, Тимофій, Тихон, Трофим (Трохим)*; латинського: *Аким (Яким), Валентин, Максим, Ренат (Рінат)*; давньоєврейського: *Данило (Даніїл), Єлисей, Єремій (Яремій), Захар (Захарій), Іван, Лука, Михайло (Мікаел), Назарій (Назар), Савелій, Серафим*; тюркського: *Міран*; скандинавського: *Бйорн (Бьорн), Гліб, Ігор*; грузинське: *Рожден*; та слов'янського: *Богдан, Владислав, Вячеслав (В'ячеслав), Демір (Дамір), Добриня, Ростислав, Ярослав*.

Найбільшу перевагу віддають іменам грецького та слов'янського походження.

В іменний репертуар метричної документації Запорізької області потрапляють народно-розмовні варіанти, хоча загальна кількість таких імен невелика, майже відсутні демінутивні форми. Наявність таких імен пояснюється популярністю саме цих варіантів та уподобання серед жителів міста.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив варіювання місцевих чоловічих імен: *Аким – Яким; Вячеслав – В'ячеслав; Дамір – Демір; Даніїл – Данило; Дем'ян – Дементій; Єремій – Яремій; Захарій – Захар; Михайло – Мікаел; Назарій – Назар; Ренат – Рінат; Трофим – Трохим*.

Старовинні та рідковживані чоловічі імена: *Аким, Бйорн, Валентин, Гордій, Демір (Дамір), Дем'ян, Добриня, Єремій, Захарій, Карпо, Лука, Міран, Ренат, Рожден*.

У 2021 році найпоширенішими іменами були чоловічі: *Артем, Владислав, В'ячеслав, Дмитро, Іван, Максим, Олександр, Ярослав*

Рідковживані імена, які надавались дітям при державній реєстрації народження у відділах державної реєстрації актів цивільного стану Запорізької області протягом 2021 року були чоловічі імена: *Валентин, В'ячеслав (Вячеслав), Гордій, Петро, Ростислав, Тихон*

Найпоширенішими іменами, які надавались дітям при державній реєстрації народження у відділах державної реєстрації актів цивільного стану Запорізької області протягом 2022 року були чоловічі імена: *Артем, Данило, Дмитро, Лев, Михайло, Тимофій*.

А рідковживаним були такі імена чоловічі: *Бйорн, Гліб, Гордій, Демір, Ренат*.

Найпоширенішими іменами, які надавались дітям при державній реєстрації народження у відділах державної реєстрації актів цивільного стану Запорізької області протягом 2023 року були чоловічі імена: *Андрій, Артем, Богдан, Валерій, Владислав, Єгор, Іван, Ігор, Костянтин, Максим, Микола, Михайло, Олександр, Олексій, Павло та Юрій*.

А рідковживаним було чоловіче ім'я *Карпо*.

Досліджений антропонімний фонд метричних записів Запорізької області свідчить про можливість утворення варіантів повних особистих імен внаслідок фонетичних, морфологічних або комбінаторних змін, які відбулися в живому розмовному мовою. Однак в офіційній номенклатурі все ще зберігається традиційне написання календарних особистих імен, що свідчить про відокремлення мови ділової писемності: *Аким (Яким), Єремій – Яремій; Захарій – Захар; Маркіян – Марк; Михайло – Мікаел; Трофим – Трохим*.

Чимала кількість у пріоритеті імен-комполітів *Владислав, Вячеслав (В'ячеслав), Ростислав, Ярослав* популярність їх є давньою, як зазначає Г.Півторак зазначає, що «серед найпоширеніших давньоруських жіночих князівських імен були імена на *-слава*» [1, с. 71]. Саме в останні роки популярність цих імен серед мешканців Запоріжжя зростає. Серед антропонімічних уподобань запоріжан можна виокремити слов'янські імена: *Дамір (Демір)* – має два значення: 1. слов'янського походження, утворене з двох частин дієслова «дати» і іменник основи «світ»; *Добриня* – слов'янське чоловіче ім'я, що означає «добрий» у значенні «сильний». Або незвичне для нас ім'я *Бйорн* – імення скандинавського вікінга персонажу теленовел.

Отже, можна побачити тенденцію у називанні мешканців Запоріжжя, так здебільшого використовують давні слов'янські імена, також активно використовуються запозичені. Адже чим довше імена присутні в українській мові, тим більше вони стають звичними для нас.

Крім того, визначено, що виразною особливістю запорізького іменника є варіювання імен, більшість аналізованих онімів – це офіційні імена, однак трапляються й варіанти онімів, які виникають різними шляхами, а саме переключення імен *Аким* замість *Яким*.

Є імена фаворити, які повторюються майже кожного року – чоловічі: *Артем, Владислав, В'ячеслав / Вячеслав, Данило, Іван, Олександр, Максим, Микита, Ярослав*

В антропонімному просторі Запоріжжя простежується оновлення й розширення асортименту імен: *Акім, Гордій, Дем'ян, Єремій, Захарій, Карпо, Родіон, Рожден, Лука, Маркіян, Михайло, Назарій, Серафим, Степан, Трофім.*

Чоловічий іменник Запоріжжя 2021-2023 рр. виявляє відносно стабільність, а у межах зазначеного хронологічного зрізу виокремлено найпоширеніші та рідковживані імена.

Література

1. Півторак Г. П. Власні імена людей у Київській Русі. *Культура слова*. 1982. Вип. 23. С. 69–72.
2. Реєстр актів цивільного стану у Запорізькій області Управління державної реєстрації Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції.
3. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник / ред. В. М. Русанівський. Київ : Наукова думка, 2005. 334 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-14>

Д. МАЛИШЕВА, Р. ХРИСТІАНІНОВА
Запорізький національний університет

ЕЛЕМЕНТАРНІ ПРОСТІ ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

У сучасній граматиці української мови виокремлюють два різновиди елементарних простих речень: 1) речення, формально-синтаксичну структуру яких утворюють лише потрібні з формального погляду члени речення – його предикативний мінімум, тобто головні члени; 2) речення, які, крім головних, містять у своїй структурі другорядні члени речення, визначені семантико-синтаксичною валентністю предиката [1, с. 244]. Перші називають елементарними реченнями мінімальної структури, другі – елементарними реченнями розширеної структури [1, с. 106–107].

Елементарні прості речення мінімальної структури репрезентовані двоскладними (утворені підметом та присудком) та односкладними (утворені одним головним членом) конструкціями. Використання таких речень у художніх творах дає змогу письменникам точно й лаконічно змальовувати різні події та явища. Вивчення використання розгляданих конструкцій у текстах творів того чи того митця сприяє кращому пізнанню його індивідуального стилю.

Мета пропонованої розвідки – дослідити функціонування простих односкладних речень мінімальної структури в поезії Ліни Костенко.

Джерело дослідження – збірка «Триста поезій. Вибрані вірші».

Поезія Ліни Костенко вражає своєю простотою та емоційною насиченістю. Використання у віршах односкладних простих речень, що містять у своїй структурі лише головний член, дає змогу поетесі лаконічно та точно виражати глибокі почуття та думки. Для таких конструкцій використовуємо в цій розвідці термін елементарні прості односкладні речення мінімальної структури. У текстах поетичних творів Ліни Костенко наявні зазначені речення різних типів та видів.

Найбільш репрезентованими в аналізованому матеріалі постають мінімальні конструкції іменного типу. Так, нерідко Ліна Костенко використовує номінативні речення, оскільки вони мають багаті можливості для увиразнення подій і ситуацій. У ролі головного члена фіксуємо іменники у формі називного відмінка. Екзистенційні номінативні речення в поетичних творах Ліни Костенко створюють живописні візуальні картини, тому ці речення часто подибуємо в описах тла, на фоні якого розгортаються зображувані події. Зазвичай головний член у них виражений іменниками – загальними назвами:

Ріка. Багаття. Озеро. Курінь [2, с. 258];

Туман... Шлагбаум... Тиша... Переїзд... [2, с. 312].

Рідше трапляються речення з головними членами-іменниками на позначення власних назв, які окреслюють географію подій:

Сицилія. Етна. Душа як в гіпнозі [2, с. 173];

Венеція... Каміння і вода... [2, с. 313].

Екзистенційні номінативні речення мінімальної структури часто вживані й для опису природи та певного середовища:

Зима. Стародавній замок. Печаль королівських лип [2, с. 165].

У творах поетеси фіксуємо також номінативні речення, які не тільки констатують факти, але й вияскравлюють певні емоції, надають поезії життєствердного або песимістичного характеру:

... **Гран-Прі. Овації в Парижі!..** [2, с. 214];

Прах. Не вічна й піраміда [2, с. 377].

Накопичення номінативних речень може передавати динаміку та підкреслювати наростання емоцій, переживань:

Всесвіт. Проблеми. Трагедій поденицина [2, с. 39];

Чорнобиль. Зона. Двадцять перший вік [2, с. 259];

Піски і я. І тиша. І баркас [2, с. 343].

Інші різновиди речень іменного типу в аналізованих поетичних творах трапляються спорадично. Так, зафіксовано одне спонукально-окличне речення вокативного типу та одне генітивне заперечне речення:

Іваночку! [2, с. 214];

Ні сліду [2, с. 377].

Із-поміж мінімальних односкладних речень дієслівного типу в аналізованих поезіях Ліни Костенко ми виявили означено-особові та безособові. Неозначено-особові, узагальнено-особові та інфінітивні речення мінімальної структури в зібраному фактичному матеріалі не зафіксовані. Найчастотнішими постають означено-особові речення. Зокрема, нерідко функціують стверджувальні односкладні означено-особові речення мінімальної структури, головний член яких виражений дієсловом 1-ої особи однини теперішнього часу:

Люблю [2, с. 35];

Мовчу. Дивлюсь. Записую пісні [2, с. 251].

Також наявні заперечні речення цього типу з головним членом у формі 1-ої особи однини теперішнього часу або у формі 1-ої особи однини майбутнього часу:

А може, й ні. **Не відаю. Ти теж ні** [2, с. 22];

Не знаю. Спитайте у сонця [2, с. 335];

Не вирвуся. Прикручена, прикута [2, с. 153].

Такі речення дають змогу поетесі розкрити внутрішній світ ліричного героя, його наміри й бажання.

Односкладні означено-особові речення мінімальної структури, головний член яких виражений 2-ою особою однини, трапляються рідше. Зазначимо, що головний член у них уживаний лише

в наказовому способі. Такі речення передають високу емоційну напругу ліричного героя, його бажання спонукати адресата до виконання певних дій:

*Куди ти ділась, річенько? **Воскресни!*** [2, с. 187];

Біля білої вежі

*чорне дерево. **Спи*** [2, с. 382];

***Гори.** Щезай в пожежах самоспалень,*

в гірких руїнах власних попелищ!

***Обвуглюйся.** З дияволом грай в теніс* [2, с. 369].

Односкладні безособові речення мінімальної структури в поезії Ліни Костенко репрезентовані лише конструкціями зі складеним прислівниковим головним членом із нульовою або лексично вираженою зв'язкою:

***І холодно.** І він їй зріє руки* [2, с. 340];

***Хай буде легко.** Дотиком пера.*

***Хай буде вічно.** Спомином пресвітлим* [2, с. 346];

***Хай буде гірко.** Спогадом про Вас.*

***Хай буде світло,** спогадом предивним* [2, с. 346].

Подеколи такі речення нанизуються у поезії градаційно. Це робить поетичні рядки надзвичайно чуттєвими та наповненими експресією.

Отже, елементарні прості односкладні речення мінімальної структури в поезії Ліни Костенко трапляються не часто, але є дуже важливим елементом поетичної виразності. Різні типи цих речень дають змогу авторці виражати емоції та думки стисло та влучно. У своїх творах поетеса використовує переважно номінативні та означено-особові речення мінімальної структури. Зрідка трапляються в текстах поезій безособові односкладні речення мінімальної структури з прислівниковим головним членом. Спорадично Ліна Костенко використовує вокативні та генітивні односкладні речення мінімальної структури. Інші типи односкладних речень мінімальної структури в аналізованій збірці поезій не репрезентовані.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

2. Костенко Л. В. Триста поезій. Вибрані вірші. 21-ше вид. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2021. 416 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-15>

І. МАЛИШЕВА, Р. ХРИСТІАНІНОВА
Запорізький національний університет

ЕЛЕМЕНТАРНІ ПРОСТІ ДВОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ Б. ТОМЕНЧУКА «СПОВІДАЙТЕСЬ, МОЇ ТРИВОГИ»

Елементарні прості двоскладні речення мінімальної структури містять лише головні члени – підмет і присудок, які «поєднані найголовнішим у структурі простого речення предикативним зв'язком» [1, с. 12]. Використання таких речень у поетичних творах несе в собі глибокий сенс. Мінімалістична форма створює враження загадковості та проникливості, слугує засобом акцентуації окремих моментів і символів. Дослідження функціонування цих речень у творах майстрів художнього слова дає змогу глибше пізнати індивідуальний стиль їхнього письма.

Мета цієї розвідки – дослідити функціонування елементарних простих двоскладних речень мінімальної структури у поетичній збірці Б. Томенчука «Сповідайтесь, мої тривоги».

У названій поетичній збірці подибуємо як елементарні, так і неелементарні двоскладні речення. Перших кількісно значно менше, проте вони акцентують увагу читачів на конкретних моментах і створюють мелодійність рядків. Елементарні прості двоскладні речення мінімальної структури зберігають в собі безмежну емоційну та філософську глибину.

Підметами у простих елементарних двоскладних реченнях мінімальної структури, що вживані в аналізованій збірці, виступають займенники та іменники. Використання особових займенників у ролі підметів є типовим явищем для письменника. Зокрема засобом вираження суб'єкта дії в частині аналізованих речень зафіксовано особовий займенник *ми*. Конструкції з займенником *ми* в ролі підмета та особовим дієсловом у функції простого дієслівного присудка лаконічні й чіткі. Вони акцентують увагу на зв'язку між поетом і читачем, передають суголосні прагнення й відчуття багатьох людей. Ліричний герой постає не самотнім у своїх переживаннях, він один із багатьох своїх однодумців:

Ми воскреснем [2, с. 15];

*А ми є. Ще н'єм терпке вино
хвилин і вічності* [2, с. 26];

*Ми любимо. Гіркіший присуд
ви не придумаете нам...* [2, с. 100].

У наведених прикладах бачимо, що автор підкреслює єдність колективного досвіду. Підмет *ми* узагальнює в собі весь народ, тому читач відчуває зв'язок із письменником і відображення загальних емоцій. У першому прикладі вбачаємо вираження спільної можливості піднесення та відродження, у другому – ствердження щодо продовження життя, у третьому – передачу спільного почуття. Тобто саме використання займенника *ми* у ролі підмета наголошує на колективному досвіді. Читач відчуває співпереживання та участь у зображених подіях, що є важливим складником поетичної творчості. Натомість в аналізованій збірці ми не зафіксували речень, у яких поет використовує в ролі підмета особового займенника *я*.

Фіксуємо у збірці також прості елементарні двоскладні речення мінімальної структури, де підметом постає особовий займенник *ти*. У таких реченнях поет використовує прості дієслівні присудки, виражені формою наказового способу, щоб передати заборону:

А ти не смій [2, с. 142],

та складені іменні присудки з іменною частиною-прикметником:

Винен – ти! [2, с. 36].

У процитованому вище рядку письменник, звертаючись до ліричного героя, передає йому відповідальність за певні події та вчинки.

Розглянуті приклади яскраво демонструють, що використання автором збірки особових займенників у ролі підметів підсилює емоційну насиченість поезії, дає змогу читачеві зануритись у зображений світ і відчутти його глибину. За допомогою цих конструкцій Б. Томенчук створює ефект прямої комунікації із реципієнтом.

Займенники інших розрядів значно рідше постають підметами в елементарних простих двоскладних реченнях мінімальної структури. Зокрема в цій функції зафіксовані субстантивовані означальний займенник *усе* та неозначений займенник *хтось*. Перший створює

відчуття всеохопності, а другий – невизначеності суб'єкта дії. Названі підмети поєднуються предикативним зв'язком із простими дієслівними присудками:

Усе минає [2, с. 142];

Усе продається [2, с. 68];

Хтось заплатив? [2, с. 31].

У простих елементарних двоскладних реченнях мінімальної структури підмети часто виражені іменниками, а присудки є простими дієслівними. Такі речення поет неодноразово використовує для точного й лаконічного зображення тих чи тих ситуацій:

А час летить. І ви змінились прудко [2, с. 60];

Впаде зоря [2, с. 126];

Гримає постріл [2, с. 137].

Особливого емоційного забарвлення набирають висловлювання, передавані конструкціями, у яких обидва головні члени виражені іменниками. Засобами вираження підметів у таких реченнях здебільшого виступають абстрактні іменники, а складених іменних присудків – іменники на позначення конкретних предметів. Такі поєднання абстрактних і конкретних іменників сприяють метафоризації конструкцій, додають поезії ефектності та підсилюють емоційний складник. Метафори допомагають авторові вийти за межі прямого літературного висловлювання, створити нові асоціації, розширюючи можливості мови. Розглянутий художній троп дає змогу поетові виразити свої думки, почуття та сприйняття світу у формі нетипових образних висловів, що поглиблюють ліризм творів:

Бо світ – базар [2, с. 53];

Життя – калюжа [2, с. 111].

Отже, елементарні прості двоскладні речення мінімальної структури не є надто поширеним явищем у збірці Б. Томенчука «Сповідайтесь, мої тривоги», проте вони додають авторському стилю унікальності та неповторності. Розглянуті речення майстерно вплетені в поетичні тексти, відображають світогляд Б. Томенчука, мають потужний вплив, який передає читачам широкий спектр почуттів і думок. У функції підмета в таких реченнях поет часто використовує особові займенники *ми*, *ти* та іменники. Зрідка як підмети функціують субстантивованій означальний займенник *усе*

та неозначений займенник *хтось*. Присудки в розглянутих реченнях переважно прості дієслівні, рідше вживані складені іменні присудки. Складених дієслівних та складних присудків в простих двоскладних реченнях мінімальної структури, вжитих в аналізованій поетичній збірці, митець не використовує.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Томенчук Б. М. Сподівайтесь, мої тривоги. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2002. 176 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-16>

І. МЕНСІТОВ

Запорізький національний університет

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКОГО ЛУГУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Тема козацької ойкумени має спільні вектори в історіографічних та літературних наукових розвідках. Живою історичною пам'яткою, уособленням волі до життя українського народу, його природнім осередком є місцевість, що носить ім'я Великий Луг. У науковій розвідці досліджується символічне значення Великого Лугу в українській поезії як репрезентація національного Відродження. Актуальність теми зумовлена важливістю дослідження національних символів в українській культурі та літературі, особливо в контексті сучасних процесів державотворення. Вивчення образу Великого Лугу крізь призму поезії допомагає глибше зрозуміти особливості українського світогляду.

Образ Великого Лугу є одним із ключових символів української ідентичності, що знайшов відображення в різні мистецьких напрямках, зокрема й у творчості багатьох авторів. Цей образ тісно

пов'язаний з уособленням Батьківщини та національної пам'яті. Зокрема, у творах на козацьку тематику Великий Луг постає поруч з образами батька та матері. Це простежується як у творчості класиків, так і характерно й для авторів другої половини ХХ ст., наприклад, у поетичному спадку Т. Шевченка, Л. Костенко, Д. Павличка, І. Драча, М. Брацило та ін.

У своїй поезії О. Шевченко також звертається до образу Великого Лугу: *«Як поляжеш в чистім полі, то ніхто і не заплаче, / Бо не плаче за синами Січ, / Як закриє чорний ворон над твоєю головою, / Вкриє очі китайкою друг, / І холодною землею, і зеленою травою / Вкриє Батько Великий Луг.»* [4].

О. Шевченко підкреслює нескореність українського духу, попри втрати і випробування: *«І нічого в цьому світі не шкочує собі, козаче, / Бо життя молоде коротке, як літня ніч.»* [4]. Для поета Великий Луг – це уособлення свободи і незламності: *«Ти – у полі вільний козак! / ... / Ти нікого не бойся, бо у тебе за спиною – / Мати Січ і Великий Луг»* [4].

Великий Луг був свідком не тільки козацької звитяги та переможних походів, а й моменту занепаду та руйнації Запорізької Січі. В «Іржавці» Т. Шевченко писав: *«Як покидали запорожці / Великий Луг і матір Січ...»* [5]. Проте, незважаючи на розпад козацької держави та знищення вольниці українського народу, дух свободи навіки залишився на цій землі.

Водночас територія сучасної Козацької Атлантиди викликала не лише згадки про духовні родинні зв'язки, але й була справжнім скарбом для тогочасних українців, адже про родючі землі й багаті на дичину ліси знали всі місцеві жителі та їх нащадки. Л. Костенко нагадує нам про багатство Великого Лугу: *«А у Дніпрі що риба, то білуга. / Зварити юшку манять островки. / Велике Сонце над Великим Лугом. / Великий Сон Великої Ріки.»* [2].

Письменник, співець запорозького козацтва А. Кащенко зазначав, що татари під час нападів на козаків «завжди обминали Великий Луг з його протоками, озерами та багнищами.» [1]. Як бачимо, автор вказував, що складний ландшафт Великого Лугу рятував запорожців, адже вороги не могли орієнтуватися серед безлічі водойм і заболочених ділянок. Саме тому козаки обирали цю місцевість для

розташування своїх січей – Великий Луг був для них природним захистом.

Отже, образ Великого Лугу посідає одне з центральних місць в українській символіці поряд із такими константами, як «воля», «степ», «дикє поле». Він уособлює козацьку звитягу, нескореність духу, гармонію людини і природи.

Тим не менш, територію Великого Лугу було сплюндровано цивілізацією. Горе від наслідків цього процесу отримало резонанс і серед поетів. «Думаю, що те, що сталося з Великим Лугом, це – одна з трагедій нашої землі» [3] – висловлював жаль відомий запорізький філолог, поет, публіцист, автор наукових розвідок В. Чабаненко. Як свідок подій затоплення Великого Лугу В. Чабаненко особливо гостро переживає цю трагедію у своїй творчості.

Затоплена територія мала виняткове економічне й історичне значення для українців, адже події на кшталт початку Визвольної війни, велика кількість Січей, побудованих на Великому Лузі стверджували основні державотворчі засади нашого минулого. В. Чабаненко дорікає «геніальному» планові, що мав на меті втілити концепцію «перетворення природи», а приніс лише руїну в однойменному вірші: *«Святій могили безжально розриті, / По кручах білють розкидані кості, / А там унизу, у Каховськiм кориті, / Клекочуть і пiнятьс'я води зі злості.»*[3].

Важливо, що ця тема набуває актуальності й у сучасних реаліях. Зокрема, після руйнування Каховської ГЕС у 2023 році постало питання дослідження території колишньої Козацької Атлантиди, оскільки оголилися береги Великого Лугу і перед нами постала «затонула» історія. Безперечно, ця подія має катастрофічні наслідки, однак з іншого боку це може сприяти переосмисленню значення Великого Лугу та появи нових наукових розвідок про його роль в історії української культури.

Отже, образ Великого Лугу набуває символічного значення Батьківщини, втраченого раю, скривдженої історії. Він репрезентує прагнення до збереження національної пам'яті та традицій. Ми переконані в необхідності акумуляції уваги до цієї теми не тільки дослідників у галузі філології, а й істориків, археологів, етнографів та просто небайдужих громадян України.

Література

1. Кащенко А. Великий Луг Запорозький URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4667> (дата звернення: 28.10.2023).
2. Костенко Л. І засміялась провесінь: – Пора!.. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5627> (дата звернення: 28.10.2023).
3. Серета В. Українська Атлантида URL : https://pilipyurik.com/index.php?option=com_content&view=article&id=347:2010-04-29-11- (дата звернення: 28.10.2023).
4. Шевченко О. Батько Великий Луг. URL: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoeem.php?id=524398> (дата звернення: 28.10.2023).
5. Шевченко Т. Іржавець. URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev208.htm> (дата звернення: 28.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-17>

А. МІРОНОВ

*аспірант кафедри слов'янської філології,
Запорізький національний університет*

УКРАЇНСЬКІ ПІСНІ ПЕРШИХ МІСЯЦІВ ВІЙНИ

Повномасштабне російське вторгнення в Україну стало поштовхом для значної кількості українських митців, які майже одразу відгукнулися на трагічні для країни події. Одним із найяскравіших та найпопулярніших мистецьких продуктів періоду російсько-української війни є пісні. Багато хто з українських поетів, музикантів та виконавців звернувся до відтворення війни у своїй творчості.

У піснях, що були створені впродовж перших місяців повномасштабної російської агресії, простежуються певні закономірності. «Світ – це моє уявлення» [цит. за: 1, с. 15], – писав А. Шопенгауер, тож, соліпсистська позиція індивідуума є цілком природною. Та навіть автори, для яких було характерним фокусування на особистісному, звернулися до трагедії народу, відбувся вихід за межі «я» в простір «ми».

Митці переживали виплеск емоцій, який був і залишається співзвучним значній частині українців та навіть громадянам інших країн. Це були щирі почуття, які шукали виходу через страх, лють, віру, відчай, надію та інші емоції перших місяців війни. Окрім нових пісень, виконавці часто переспівували свої старі твори з новими словесними текстами. Наприклад, у березні 2022 року співачка Наталя Могилевська на своєму YouTube-каналі [2] виклала нову версію відомої пісні «Місяць» з новими віршами поета Юрія Рибчинського «Я кажу ні жахливій цій війні» [3], «...адже кожна конкретна думка ставала перемогою, ... кожен наш жест набував характеру бою» [4]. Отже, відбулася трансформація сенсів пісні із занурення в особистісне до екзистенційних рефлексій.

Більшість митців використовували в релізах перших місяців повномасштабної російської агресії українську мову, навіть якщо раніше ці артисти співали здебільшого іншими мовами, зокрема, російською. Часто відбувалися переклади російськомовних пісень українською (наприклад: «Воїни світла» – переклад поетом Сергієм Жаданом пісні білоруського гурту Ляпіс Трубецкой [5]; переклад Сергієм Бабкіним пісні «Я солдат» [6])

У багатьох піснях йдеться про конкретні події російсько-української війни. У текстах є назви конкретних видів озброєння та військової техніки. Наприклад, назва турецьких безпілотників «Bayraktar TB2» (Тарас Боровок – «Байрактар» [7], Христина Соловій – «Українська лють» [8]). Часто трапляються топоніми, пов'язані із воєнними діями (гурт Kozak System – «АЗОВ-СТАЛЬ» [9], гурт Океан Ельзи – «Місто Марії» [10]).

Щодо музичного складника пісень перших місяців повномасштабного вторгнення, то йому приділялося менше уваги, зокрема й тому, що часто відбувався переспів наявних пісень зі зміною тексту (наприклад, пісня Христини Соловій – «Українська лють» [6]), або переспів народних пісень («Ой у лузі червона калина» у виконанні Андрія Хливнюка [11]). Також музиканти самі переспівували свої відомі пісні, змінюючи текст, підлаштовуючи його під актуальні події (наприклад, переспів Сергієм Бабкіним пісні «Я солдат» [8]).

У випадках, коли була створена нова авторська музика, звертає увагу часте використання досить простих засобів музичної виразності, зокрема простих гармонічних зворотів, які є досить характерними й для конкретних виконавців, і для попмузики загалом. Як бачимо, відбувається пошук нового змісту при старих формах та засобах його втілення.

Отже, можна зробити висновок про те, що в більшості релізів українських музикантів та гуртів, що були опубліковані в перші місяці повномасштабного російського вторгнення, відбувся щирий емоційний відгук митців на трагічні для всього українського народу події війни, намагання висловити свої почуття болю та впевненості в нашій правді та перемозі. У творчості майже кожного поета, композитора чи виконавця знайшов місце відгук на події, що відбуваються навколо.

Для багатьох авторів пісень це був пошук нового змісту через старі вербальні та музичні форми, прорив від камерних тем до відчуття зв'язку з долею народу та країни, вербалізації раніше не притаманних їм проблем війни й миру, волі й неволі, величності патріотизму й альтруїзму.

Українські пісні, створені протягом 2022 – 2023 рр., майже всі написані державною мовою, активно поширюються у цифровому просторі й знаходять відгук у слухацької аудиторії, що фіксується відповідною статистикою прослуховувань та переглядів.

Список використаних джерел та літератури

1. Hagberg G. Describing Ourselves. Clarendon Press. Oxford, 2008. 264 p.
Наталія Могилевська – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCid1-0ysWQJIU34keP7JXuw> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Наталія Могилевська – Я кажу НІ! Жахливий цій війні! Текст пісні, слова. URL: <https://pismi.ua/nataliia-mohylevska-ya-kazhu-ni-zhakhlyvii-tsii-viini> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Freedom, Resistance, and Responsibility: The Philosophy and Politics of Jean–Paul Sartre. URL: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/jean-paul-sartre-philosophy> (дата звернення: 31.10.2023).
4. Ляпис Трубецкой – Воїни світла [official video] – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ayDNTDcZok8> (дата звернення: 31.10.2023).
5. Сергій Бабкін – Я солдат (2022 version) – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OOdvpDFfhc> (дата звернення: 31.10.2023).

6. Тарас – Пісня Байрактар (TARAS – BAYRAKTAR SONG) – official version – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hRiYXdiFHM0> (дата звернення: 31.10.2023).

7. Христина Соловій – Українська лють (Bella Ciao cover) – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PqVCQEthhOU> (дата звернення: 31.10.2023).

8. KOZAK SYSTEM – АЗОВ-СТАЛЬ– YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=slyZVNKuMhE> (дата звернення: 31.10.2023).

9. Океан Ельзи – Місто Марії | audio Океан Elzy – Misto Marii – YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_XgWdxyBmB4 (дата звернення: 31.10.2023).

10. Андрій Хливнюк (Бумбокс) – Червона Калина – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SCGhRdgtidM> (дата звернення: 31.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-18>

О. МУРАВІН

Запорізькій національній університет

ДВІ ІСТОРІЇ: М. ДРАГОМАНОВ І А.ЖЕЛЯБОВ

«Історія постійно пишеться наново. З'являються нові вчені, ще більшою мірою нові художники, мислителі, які по-новому оцінюють відомі події, розвивають нові концепції, виробляють нові погляди... Озираючись назад, людство йде вперед. Завдяки цьому – стає об'єктивнішим, розумнішим. Важливі історичні події з повним правом знову оцінюються новим поколінням», – ці слова були сказані письменником Ю. Трифоновим, який, починаючи з 60-х років. XX ст., у непростий для історичних розвідок час, зміг виконати роботу не одного колективу істориків [5, с. 69]. У творах на історико-революційну тему прозаїк показав приклад створення на основі реальних фактів узагальнених образів, коли фантазія художника позбавлена суб'єктивізму та свавілля, бо спирається на історичну істину. Таким став опублікований ним у 1973 р. роман «Нетерпіння», у якому розповідається про революційний рух у Росії 70-80-ті гг. XIX ст., про витоки тероризму як соціального явища. За всіх часів перед художником, який звертається до Історії, поставали болючі питання. Простіше було не торкатися.

Але саме Ю. Трифонов знайшов у собі мужність доторкнутися до болючих точок російської історії, яка стала для нього і ґрунтом, і духовною батьківщиною, і корінням.

Історія та Людина, революційна необхідність та ціна людського життя – питання, які своєю діяльністю намагалися вирішити російські народовольці. Питання, над якими разом із своїми героями замислюється і Ю. Трифонов. За завісою історичного жанру письменник дошукувався до коріння тоталітаризму ... і езоповою мовою свідчив про сучасність, початок 70-х рр. ХХ ст., про важку стагнацію – тобто про те, про що у радянській пресі почали говорити відкрито приблизно з 1986 року. Трифонов написав роман про спроби нетерплячих «вилікувати» країну терором і про те, що не можуть такі засоби виправдати навіть «вищу» мету.

Невипадково у романі з'являється образ М. Драгоманова – видатного українського вченого, філолога, публіциста, полеміста та критика. На особливу увагу заслуговують на сторінках роману взаємини М. Драгоманова та А. Желябова – керівника партії «Народна воля». Аж до окремого видання роману глава «І ще голос: Драгоманов М.П.» «випадала» із журнальних публікацій твору. Випадково? У ній письменник розповідає про невдалу спробу народовольців, за словами Г. Плеханова, «зупинити на собі зіницю світу»: домогтися загальноєвропейського визнання; у ній йдеться про безперспективність діяльності партії «Народна воля» та неминучість краху народовольчого руху. Вустами «апостола правди та науки», «українського Герцена», «українського Лессінга» – М. Драгоманова – вирок народовольцям ухвалює сама Історія. Ім'я самого Драгоманова тривалий час було не в честі «політиків від літератури». Тавро «українського націоналіста» лежало на особистості видатного діяча епохи аж до кінця 80-х років. ХХ сторіччя. Тому це ім'я не згадується майже во всіх критичних матеріалах, присвячених роману «Нетерпіння». Глава ж, яка займає центральне місце у композиції твору, є центром ідейно-художнього сенсу роману. Настав час повернути М. Драгоманову заслужене місце в образній системі твору.

А. Желябов та М. Драгоманов були знайомі особисто ще за «Слов'янським комітетом» у Києві та Одесі середини 70-х рр. XIX ст. Однак їхні стосунки не можна було назвати гладкими та дружніми. Драгоманов, як і багато сучасників, зазначав у Желябові як рису характеру прагнення *«все вирішити махом, кардинально, швидко»*, бачив, що *«за природою мислення він був вкрай нетерплячий»*. Часто сперечалися вони про засоби та методи революційної практики. У 1876 р. Драгоманов їде за кордон, де стає в центрі всієї еміграції. 12 травня 1880 р. Желябов пише листа у Відень. Становище представника українського революційного руху, діяча, відомого в Росії, революціонера з незвичайним минулим в очах Желябова стало основою довіри та найвищою гарантією визнання «народної волі». Звернення його було наполегливим і емоційним: *«Невже й Ви, Михайле Петровичу, не визнаєте близьких, реальних вигод для народу від нашої боротьби? Цього не може бути: за нас Ваші літературні твори, Ваша чуйність на живу справу, Ваша схильність знайти практичний результат... нам дуже цікаво було б знати Вашу особисту думку про програму»* [3, 3, с. 296 -298]. Далі Желябов пропонував співпрацювати з «Народною волею», наполегливо просив (*«Ви, звісно, погодитися... ?!»*) схилити громадську думку Європи на користь партії, зобов'язував взяти активну участь *«у злові дня рідної країни»* (?! – авт.). Драгоманов не відповів Желябову письмово. Але листи, статті, щоденники, документи Михайла Петровича, що збереглися, показують, якою глибокою була незгода його з тактикою революційного терору. В «Автобіографічній замітці» (1883 р.) він писав: *«Я справді поступово ставав дедалі більше супротивником російських революціонерів. Окрім їх великоросійського централізму, шовінізму, антикультурних тенденцій, народницьких ілюзій, макіавеллізму засобів..., мене подіяло з ними і зведення політичних вбивств... у принцип революційної боротьби, тоді як я дивився на цей терор лише як на природний, хоч і патологічний, наслідок терору самого уряду»* [6, с. 67]. Не прийняли пропозицій Желябова, не вступали в практичний контакт із ним, ухилилися від цього й інші видні громадські діячі еміграції та міжнародного революційного руху Г. Плеханов, Ф. Енгельс, К. Маркс та ін.

Наше сьогодення розуміння допомагає усвідомити суть та вихідні мотиви позиції М. Драгоманова в умовах напружених та складних соціальних конфліктів 70-80-х років. XIX ст. Драгоманов не міг виправдати програмної тактики індивідуального терору і самих терактів. Більше того, він відкидав їх через загальноморальні міркування і відкидав з міркувань повної марності та шкідливості подібних вчинків для успіху визвольної боротьби, для виховання нових поколінь борців за майбутнє суспільство соціальної справедливості, засноване на гуманізмі, високій людській моралі та законності. Ще гостріше, ніж у загальнотеоретичному плані, постала перед ученим ця колізія у практичному аспекті. Революціонер, який вважав себе соціалістом у західноєвропейському, прудонівському розумінні, а не «російським нігілістом» лавровсько-ткачевського плану, положеннями якого були: у культурі – раціоналізм, у політиці – феодалізм, а соціальних справах – демократизм, основним своїм життєвим моральним кредо, критерієм оцінок суспільної значущості політичних, соціальних акцій, людських (своїх і чужих) вчинків висловив таку думку: *«Чиста справа потребує чистих рук»*. Тому він вважав, що здійснення соціалістичного ідеалу *«можливе лише в відомій поступовості і при високому розвитку мас, а тому і може бути більш досягнуто за допомогою розумової пропаганди, ніж кривавих повстань»* [1, с. 64–65]. М. Драгоманов вірив у те, що терор на соціально-економічному ґрунті страшніший за терор політичний. Насильство у всіх його проявах неминуче призводить до свавілля, а це, своєю чергою, обмежує свободу особистості та народу, ідею волі як таку. *«Усі мрії призупинити чи врегулювати соціальний рух «рятувальними диктатурами» та різними маніпуляціями «сильної влади» або відразу вирішити соціальні питання революційними спалахами: хитрими змовами, столичними повстаннями, диктатурами тимчасових урядів або навіть усього міського класу, хоча б і всієї країни, – все це тепер стає повним анахронізмом»*, – зауважував учений в одній зі своїх робіт [6,с.158]. Він до кінця своїх днів наполягав на тому, що будь-яка революція має політичний характер, змінює політичні форми керівництва, але не може

змінити лад суспільного життя, оскільки це має органічно й послідовно вирости з попереднього, як дерево з цього ґрунту, а продиктувати його ніякими вердиктами не можна.

Позиція М. Драгоманова щодо місця та ролі насильства в історії, у якомусь суспільному русі впливала не з так званих «абстрактних міркувань» про біологічну природу людини, а з глибоких та найвищих гуманістичних принципів, ідей та прав людини на життя та свободу – ідей, які проповідували гуманісти всіх епох. Желябов так і не отримав відповіді на листа, був скривджений... М. Драгоманову побачитися з ним більше не довелося. Історія йшла уперед, а історії їх розійшлися: через дев'ять місяців, 3 квітня 1881 р. Андрій Желябов був страчений. Мета не виправдовує засоби – мета визначає засоби. Така об'єктивна суть зв'язку мети й засобів. Можна сміливо сказати, що засоби – шлях до мети. А яка путь, такий і результат шляху. Шлях народовольців був, на жаль, кривавим, результат шляху – теж. Сама діалектика історичного процесу поставила тоді М. Драгоманова до кола тих, хто засуджував тероризм. «Не революція, а еволюція!» – таким був девіз мудрого революціонера та філософа М. Драгоманова. «Історія не може бути іншою, але ми іншими бути зобов'язані, – писав політолог О. Яковлев, – Народи не можуть і не повинні більше розплачуватись кров'ю та стражданнями за брак соціального знання, тим більше – за чийсь груповий егоїзм... Ідея про насильство, як повитуху історії, вичерпала себе, як і ідея влади диктатури, яка беззастережно спирається на насильство» [2, с. 218]. Про це думав у 80-ті роки. XIX ст. М. Драгоманов. До цього закликав у 70-ті роки. XX ст. у романі Ю. Трифонов. На жаль, сьогодні ми бачимо ідеї тоталітарного тероризму в дії як в Україні, так і в інших країнах світу.

Література

1. Драгоманов М.П. Літературно-публіцистичні праці : У 2 т. Київ : Наукова думка, 1970. Т.1. 531 с.
2. Кедрина З. Главное – человек. Москва : Сов. писатель, 1972. 406 с.
3. Трифонов Ю. Собрание сочинений : в 4-х т. Москва : Художественная литература, 1987. Т.3. 475 с.
4. Трифонов Ю. Сопряжение с современностью. *Вопросы литературы*. 1987. №7. С.170–180.

5. Трифонов Ю. Роман с историей (Беседа вел Р. Шредер). *Вопросы литературы*. 1982. №5. С.66–73.

6. Федченко П. Михайло Драгоманов. Життя та творчість. Київ : Дніпро, 1991. 362 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-19>

I. НАЗАРЕНКО

ЗВО «Подільський державний університет»

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ГРАФО-ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРИ ЗІ СЛОВОМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мова сучасного суспільства більше ніж будь-коли залежить від екстралінгвальних чинників: інформатизації, поширення можливостей спілкування в соцмережах, гібридної війни та протидії її впливові, швидкої зміни «мовних смаків», «мовленнєвої моди», які задля задоволення запитів спілкування, стимулюють та активізують словотворчість, ґрунтовану на реалізації мовних потенцій, актуалізація яких забезпечує появу одиниць, кваліфікованих як неuzuальні утворення, або окаяоналізми [див. 2, с. 3]. Закономірно, що загострення суспільно-політичної ситуації у ХХІ ст. призвела до активізації мовотворчості українців. За останні роки з'явилася велика кількість окаяоналізмів, які використовуються для номінування певних громадських акцій, представників різних політичних ідеологій тощо: *Євромайдан, майданер, антимайдан, антимайданівці, автомайдан, кримнашисти, правосек* та под. Сучасні новотвори мають переважно емоційно-експресивний характер, можуть виявляти відверто суб'єктивну оцінку, виконувати сатирично-викривальну роль, транслуючи, отже, неприховану інвективність або навіть вербальну агресію: *майдаун, бандерлох, ватник, вишиватництво, мовнюк, рашист, Путлер, Даунбас, ЛуганДон, Януковець* тощо. Негативна оцінка адресата в таких повідомленнях виконує основну прагматичну функцію, адже їхньою

«комунікативною стратегією та відповідною комунікативною метою є дискредитація особистості адресата або третьої особи, установка на створення для них психологічного, морального, емоційного, комунікативного дискомфорту» [1]. Як бачимо, мовці використовують типові тактики вербальної агресії: пряма чи непряма образи, навішування ярликів, нагнітання мотивованих і невмотивованих обвинувачень, створення мемів, зокрема за допомогою гри слів, яка нерідко досягається завдяки нестандартному графічному оформленню лексем, що, своєю чергою, призводить до виникнення оказіоналізмів неuzuального словотвірного типу – графодериватів.

Засобом творення таких слів є знаки різноманітних семіотичних систем (літери різних алфавітів, математичні й пунктуаційні знаки, піктограми, інетограми тощо) та типографських елементів (розмір та колір шрифту, розрядка тощо). Відповідно, словотвірний тип зазначених неолексем визначається за, так би мовити, твірним (а точніше – акцентуїтованим) компонентом графічного оформлення слова.

У сучасному суспільно-політичному дискурсі переважають графодеривати, утворені способом капіталізації – виділенням семантично важливого елемента слова великими літерами. Серед графодериватів зазначеної тематики неологізми поділяються на три групи:

1) загальноживані слова, форма яких піддалася графо-орфографічним змінам, завдяки яким з'являються додаткові асоціативно-семантичні значення лексеми: ...так званих «регіоналів» у народі давно прозвали **ПРУсаками** (ЛУ 27/2007, с. 4); «А ви спробуйте **УКРОПну** водичку попиту!» (<https://durdom.in.ua>, [20.10.2015]) – підпис до карикатури, на якій зображений «пацієнт» В. Путін та «лікар» Г. Москаль);

2) слова з подвійною оказіональністю, утворені традиційним морфологічним способом та за допомогою неuzuальних графодериваційних засобів: *Ото виграєте, шановні **безНАТОВці**, любителі «язичія»* (УМ, 22.02.2007, с. 10); *Директор Інституту країн СНД Костянтин Затулін... Цей директорсько-інститутський **СНГусь** пророкує (чи просторікує), що то тільки початок перемоги*

(ЛУ, 35/2010, с. 2); *ЗаМАЙДАНилось: на Банковій серйозно готуються до розпуску парламенту* (УМ, 30.03.2007, с. 1); *А я все ж хочу Б'ЮТи нардепом* (УМ, 31.05.2007, с. 4);

3) графодеривати, утворені з навмисним порушенням правописної норми заради обігрування звукової подібності узуального слова та новотвору: «*ВідоКРИМлені*» (УМ, 19.03.2014, с. 3); *Рублеві заощадження не згоріли, їх КРИМирували* (УМ, 25.12.2014).

Капіталізація є найчастотнішим способом творення графічних неолексем у сфері політичної критики, словесної карикатури, адже допомагає посвяченому читачеві легко знаходити політичні алюзії. Наприклад: *У Харкові ГЕПАнувся Ленін* (<https://www.facebook.com/oleksander.piddubny>, 28.09.2014); *Харків хворий на ГЕПАтит. Міського голову від активістів знову охороняють «тітушки»* (УМ, 25.12.2014, с. 2); *Януковича приПЛЮЩать потім* (УМ, 19.05.2007, с.4); *Президенту більше не НАЛИВАЙченко!* (підпис до карикатури з приводу звільнення очільника СБУ В.Наливайченка з посади); *МЕРсіанський гоп-стоп не пройде* (УМ, 17.08.2007, с. 2) (алюзія на народне прізвисько одного з мерів Києва – *Марсіанин*).

Отже, комунікативно-прагматична функція капіталізації – створення нових конотативних значень в узуальному слові: *КРИМінальний псевдореферендум* (УМ, 18.03.2014, с. 3); *Не лізь – заБЛОКовано!* (УМ, 17.07.2014, с. 2) – заголовок статті про встановлення блокування через посилення військової загрози в країні.

Одним зі структурно-семантичних різновидів капіталізації є використання загальноновживаних аббревіатур у складі повнозначного слова: «*ЗМієклою!*» – плакат під час акції проти тиску А. Ключова на журналістів, які висвітлювали події Революції Гідності; *Губернатори на ЗМіній ниві* (ЛУ, 23/2006, с. 2); *МАФія у дитсадку. Екс-депутат райради Києва зі спільниками вимагав у підприємців гроші за дозвіл встановити кіоски [МАФи]* (УМ, 11.12.2010, с. 13); *Мільйони людей мешкають не в столиці, а в регіонах, але не є прибічниками донецького клану і навіть не живуть у зонах переважного впливу ПРУ (у так званій ПРУсії)* (ЛУ, 27/2007, с. 4); *Натовська «ІДЛія»*.

Союзники по Альянсу підтримали Туреччину, яка активізувала боротьбу проти терористів (УМ, 29.07.2015, с. 5).

Нерідко капіталізація стає основним засобом при навмисному прагненні автора до двозначності: *АРТ-обстріл*. Відомі художники виставили на аукціон свої роботи, щоб допомогти армії (УМ, 30.07.2014, с. 1); *МалувАТО* буде. Державна допомога учасникам війни у цифрах і фактах (УМ, 29.08. 2015, с. 2). Полісемантичним є графодериват на плакаті *НеЗЛИЙ Майдан!* (1. не злий, тобто не зрадь Майдан. 2. не зли / не гнівай Майдан. 3. не злий, а добрий Майдан). Ще цікавим прикладом багатозначного okazіоналізму є заголовок Інтернет-статті *«inТРОНізація»*, яка стала реакцією на церемонію зведення на кафедру новообраного Предстоятеля УПЦ МП митрополита Київського і всієї України Онуфрія. Розглядана неолексема утворена комбінованим способом: за допомогою поліграфіксації (поєднання кирилических літер із латинськими) та капіталізації. Отже, okazіоналізм складається з кількох смислових рівнів: інтронізація як дійство + англійський прийменник *in* (*в, всередину*) + трон митрополита з двоголовим орлом – символом російського самодержавства. Отже, заголовок статті виявляє осуд представникам згаданої конфесії через підтримку імперських настроїв РФ, зокрема у церковній сфері.

Різноманітні казуси, які мають широкий суспільний резонанс, знаходять своє відображення в мовотворчості журналістів та звичайних користувачів соцмереж: *Чи організатори [свята в м. Запоріжжі, на якому присутні розтрошили загорожу, щоб дістатися до великого безкоштовного торта] не знали, що буде відбуВАТИсь?* (<https://www.facebook.com/QueenDrop?pnref=friends.search>, 03.10.2015). *КАДРИль на рейках*. Новим в.о. генерального директора «Укрзалізниці» став колишній заступник генерального директора (УМ, 09.07. 2015, с. 3); *Будь ти неЛАДНИЙ*. Святкові феєрверки російських моряків у Севастополі і Балтійську (УМ, 28.07. 2015, с. 2) – алюзія на невдалий запуск ракети на День флоту російським кораблем «Ладний» в анексованому Севастополі.

Практично невичерпним джерелом творення та поширення графодериватів на сьогодні є соціальні мережі: *КРІПкий! майДАУН, ДАУНбас, грішнуВАТО, трубаДУРИ* (підпис до карикатури, на якій

зображені журналісти російського телебачення). Через відсутність цензури в блогосфері нерідко виникають та поширюються оказіоналізми відверто агресивного й навіть нецензурного характеру, утворені за допомогою різних графічних засобів, зокрема комбінованих: *И довго ще Лорак буде громадянкою України? ОФІ-ГЕТЬ!* (<https://www.facebook.com/QueenDrop?pnref=friends.search>, 15.10.2014); *чеПУ-Рашка* (алюзія на запровадження власної інтернет-мережі «Чебурашка» в Росії з ініціативи Путіна); *Київ on. ПонOFF. Game over; АвакOFF* (<http://korrespondent.net/ukraine/politics/3349276>, 10.10.2014). Фіксуються словоформи, іншомовні графічні елементи яких відіграють експресивно-ігрову роль, а не номінативну: *РоSSУя, Незалежна дУша* (<http://kvis.jimdo.com/ініціативи-та-проекти/>, 15.10.2013).

Отже, бачимо, що капіталізація як найпродуктивніший та найпопулярніший спосіб графо деривації виконує важливу комунікативно-прагматичну роль: спонукає реципієнта до співтворчості, спільної словесної гри з автором оказіоналізму, до пошуку нових сенсів у вербально-візуальній інформації. У сучасному суспільно-політичному дискурсі розглядані новотвори виступають не тільки виявом «мовленневої моди» [2, с. 125], яка спонукає «до пошуків нових форм вираження» [там само]. Неогенез є незмінно цікавим соціолінгвальним явищем, оскільки є індикатором громадських настроїв, маркером суспільно-політичних процесів, засобом іронії, сатири, критики, виявом реакції громадян на актуальні події сьогодення.

Література

1. Дідик А., Дегтярьова Л. Омовлення вербальної агресії (на матеріалах німецької та англійської художньої літератури та пісенного дискурсу : веб-сайт. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/13036/1/11.doc> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Колоїз Ж.В. Неузuallyне словотворення : монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.

Список умовних скорочень

ЛУ: Літературна Україна.

УМ: Україна молода.

І. НЕМЧЕНКО

Херсонський державний університет

ЛІТЕРАТУРНИЙ АЛЬМАНАХ «ХЕРСОНЩИНА. АРТСПРОТИВ» ЯК ХУДОЖНІЙ ДОКУМЕНТ СУЧАСНОСТІ

Новий літературний альманах «Херсонщина. Артспротив» (2023) – це невелика часточка всеукраїнського резистансу, викликаного повномасштабним уторгненням московської орди на терени нашої країни. Книжка має широкий резонанс в Україні й за кордоном. Окремі її аспекти висвітлені в наших попередніх публікаціях [1–4]. Метою цієї розвідки є простеження документалізму в текстах видання.

Подіям сучасної російсько-української війни присвячені вірші з сайту «Поезія вільних» Міністерства культури та інформаційної політики України, ліричні книжки «Тільки не пиши мені про війну» П. Вишебаби, «Тюремна пісня» О. Герасим'юк, «Міст через вічність» О. Гошилика, «Вірші з війни» Б. Гуменюка, «Мій маніфест» Л. Даценка, «Війна без приводу війни» Н. Дички, «Дніпро рятує Україну» В. Кулика, «Орда, або Хатят лі рускіє вайни...» А. Музичука, «Так мовчав Заратустра» С. Пантюка, «Грань» В. Патоли, «Навиліт. Рими калібру 5.45» С. Скальда, «Молитва» Д. Торохтушко, «Як вигинається воєнне коло» Я. Черногуз, «Абрикоси Донбасу» Л. Якимчук та ін. І, звісно, антології та альманахи означеної проблематики: «Весна озброєна», «Війна 2022», «Ода до України», «Поезія без укриття», «У годину війни: вірші з України» та ін. І цей літературний потік, що продовжується й нині, досліджується в публікаціях В. Агеєвої, Л. Горболіс, В. Єшкілева, О. Забужко, В. Захарченка, М. Іванова, Я. Кулінської, Я. Легкої, Б. Пастуха, Я. Поліщука, Б. Романцової, М. Рябченко, Г. Скоріної, О. Фещенко тощо.

Літературний альманах «Херсонщина. Артспротив» органічно влився в цей потік, репрезентувавши твори більше 50 авторів із України та діаспори. Ініціаторки проекту й упорядниці цього збірника херсонки Ю. Майстренко та А. Мовчан (авторка

відомого роману «Окупація») залучили до співпраці письменника й тележурналіста А. Марущака як редактора та поетесу-землячку з Берліна Н. Теленчук як дизайнерку, а також у ролі фоторепортерів В. Братана, Д. Плотнікова, М. Сакару. Утворився чудовий колектив однодумців, зорієнтований на основну мету видання – донести з перших вуст правду про теперішню війну, зокрема на Херсонщині. Адже на ґрунті інформаційного протистояння продовжують ширитися світом та осідати у свідомості легковірів зливи московської брехні, фальсифікацій, сфабрикованого продукту з метою виправдати агресію рашистів.

Як відзначено в анотації до альманаху, співавтори цього видання «задокументували жахіття війни, окупацію, звільнення Херсона і частини області, поневіряння внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб світом» [5, с.2]. І мемуарно-публіцистичні вкраплення в книжці, які передують добіркам віршів, і самі поезії, й фоторепортажі, що фіксують спротив українців загарбникам та факти руйнації в регіоні, мають реальну основу. Це живі свідчення про знавсілій московський терор проти місцевого населення та маніакальне бажання знищити все, що б нагадувало про українську присутність у цих краях, і нав'язати думку, що це новоросійські землі імперії Путіна.

Зі сторінок альманаху озивається і Херсонщина, і вся Україна у своїй нескореності й величі, трагізмі воєнних буднів, вірі в перемогу. Звичайне й героїчне постає в поезіях М. Азізової («Земля моя свята»), Ю. Бережко-Камінської («Їхали ми селами...»), К. Бідненко («Пам'ятаєш?»), Г. Бокшань («Одісея 2022»), І. Ґрунде («Ходить, послушайте, чи спить сьогодні Харків...»), «Нехай ці чорноземи родючі...»), О. Гунька («Війна. Херсонщина»), В. Загороднюка («Над степом небо зазоріло...»), «Наш меч і щит зі степу і Дніпра»), В. Кулика («Дивлюсь на мапу – серце мліє...»), «Мій дуб таки війну переживе...»), «У них таки не вистачить ракет...»), А. Марущака («Морський піхотинець», «Тримати стрій», «Чорнобаївський бабак»), А. Мельниченка («Душі», «Вибухи»), О. Маляренко («Окупація...»), «Новий відлік», «Вербичка»), Н. Савицької («Незламна»), А. Славич («Мій рідний краю, сонечком зігрітий...»), Н. Теленчук («Все

чорне», «Калина», «У незалежності є особливий присмак...», Г. Щидловської («Моя земля») та ін. Альманах «Херсонщина. Артспротив» як характерне явище сучасної художньо-документальної літератури може розглядатися як свідчення проти злочинів путінської орди на українській землі.

Література

1. Немченко І. В. Геройко-патріотичний пафос літературного альманаху «Херсонщина. Артспротив». *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. 2023. № 30 (серпень). Вінниця, Україна – Відень, Австрія. С.228–236. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/04.08.2023> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Немченко І. В. Діаспорна складова літературного альманаху «Херсонщина. Артспротив». *Way Science: International Electronic Scientific and Practical Journal*. Dnipro, Ukraine, 2023. September. P.336-338. <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/09/Conference-Proceedings-September-14-15-2023.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Немченко І. В. Жанрова специфіка поезій літературного альманаху «Херсонщина. Артспротив». *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. 2023. № 31 (вересень). Вінниця, Україна – Відень, Австрія С.316–322. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/15.09.2023> (дата звернення: 22.10.2023).
4. Немченко І. В. Образ рідного краю в літературному альманасі «Херсонщина. Артспротив». *Way Science: International Electronic Scientific and Practical Journal*. Dnipro, Ukraine, 2023. August. P.259–261. <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-July-27-28-2023-1.pdf> (дата звернення: 21.10.2023).
5. Херсонщина. Артспротив: літературний альманах. Одеса: Олді+, 2023. 171 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-21>

В. НИКОЛАСНКО

Запорізький національний університет

РОМАН І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ»: СПЕЦИФІКА ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ДОБИ

Постать І. Виговського неодноразово привертала увагу І. Нечуя-Левицького. Послугуючись літописними, науковими (Д. Бантиша-

Каменського, М. Костомарова, О. Левицького) та фольклорними джерелами, письменник створив кілька робіт, присвячених постаті гетьмана, котрі репрезентують зміни в авторському сприйнятті політика¹, за які його критикували сучасники.

Сьогодні ж науковці в оцінці гетьмана Виговського не такі категоричні, що впливає й на сприйняття роману І. Нечуя-Левицького *«Гетьман Іван Виговський»*, цінність якого *«підтверджується тим, що «граблі Виговського» за 350 років ще не покрилися іржею; все нові... покоління наших керманічів затято наступають на них...»* [2].

Історико-біографічний роман *«Гетьман Іван Виговський»*, обсервуючи значний історичний період, окреслює події лаконічно. Відтворенню історично достовірної атмосфери сприяє зображення історичних осіб, використання літописного стилю в описах: *«Богдан... послав в Вільну і своїх посланців, щоб вони встоювали за права України. Але московські комісари не пустили їх в намет на раду і самі постановили мир з Польщею в сентябрі 1656 року»* [1, с. 256]. А в хронікальному зачині проглядається опозиція Івана Виговського й Москви, яка розвивається упродовж твору.

Дія твору охоплює широке коло персонажів, більшість із яких має реальних прототипів: Іван Виговський, його дружина Олеса, її родичі Христофор Стеткевич, князі Любецькі; овруцький староста Юрій Немирич, ніжинський полковник Василь Золотаренко, полковник Павло Тетеря та ін.

Як зазначалося вище, у тексті фігурує значна кількість персонажів, однак лише деякі з них є об'ємними, з чітко прописаною мотивацією. Це насамперед гетьман І. Виговський. Із одного боку, автор позиціонує його як широкого українського патріота, з іншого – політика, що симпатизує полякам.

¹ В історичній драмі *«В диму та в полум'ї»* та історико-популярному нарисі *«Українські гетьмани Іван Виговський та Богдан Хмельницький»* письменник неохвально характеризував діяльність І. Виговського, серед політичних пріоритетів якого були інтереси української шляхти й не було прав простого люду.

Згодом у романі *«Гетьман Іван Виговський»* автор переосмислює постать гетьмана та мотивацію його політичних рішень, визнаючи за І. Виговським наявність патріотичних почуттів, але таку авторську позицію прогресивна інтелігенція не сприйняла.

Високо оцінює автор дипломатичні таланти гетьмана, який «мав талан ораторський і... в розмові... завсіди був дипломатом...» [1, с. 285]. Водночас І. Виговському заважають завоювати шану запорожців гордість, бажання слави та влади, сепарація від бідних козаків, спроба запровадити в козацькому війську порядки польської шляхти й зблизитися з Польщею, проти якої воювала держава Богдана Хмельницького.

Для розкриття характеру персонажа автор створює різнопланові сприятливі ситуації: наприклад, глибину честолюбства майбутнього гетьмана виявляють дві полярні ситуації. Маємо на увазі вибір нареченої й обурення від зверхньої, чванливої й нахабної поведінки російських послів щодо осіб, рівних чи нижчих їм за соціальним статусом.

Контраст – ще один засіб із активно використовуваних автором художніх засобів, який не лише сприяє відтворенню історичної доби, а й суспільних настроїв. І. Нечуй-Левицький протиставляє представникам родини гетьмана Виговського та його сподвижників простих козаків, налаштованих проти Польщі. Це насамперед родина Демка Лютая, його дружина Ольга, син Зінько, онук Ярема, оточення – гетьман Павло Карпович Гудзан, якого прозвали Павлюком, отаман Іван Сірко, полковник Скидан, козаки Чухрай, Міняйло, Брюховецький, Мартин Пушкар, Пушкаревий син Кирик.

Контраст між гетьманом І. Виговським та його супротивниками досягається не тільки завдяки діалогам чи монологам героїв, а й за допомогою описів одягу, предметів побуту персонажів твору. Розкіш, яку запроваджує Олеся у своїй оселі, протиставляється скромному побуту козаків в особі Демка та його родини. Докладні описи інтер'єру козацької оселі дозволяють сформувати уявлення про побут вільних козаків часів національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Автор очевидно симпатизує козакам, їхньому прагненню жити близько до природи та до простого народу: *«Підлога була посипана татарським зіллям, дрібною осокою вперемішку з пахучим чебрецем... Дух весняного зілля, ясне проміння майського сонця, все це гармонізувало з радісним почуванням козацької старшини»* [51, с. 419].

Яскраво змальовано в романі образи гетьмана Богдана Хмельницького та представників його родини – третьої дружини Ганни, сина Юрія, доньки Олени Нечаєвої, згадується друга Богданова жінка Чаплинська, колишній чоловік Ганни Пилип.

Нерідко в деяких сюжетних поворотах автор звертається до звичних прийомів. Наприклад, поширеними в його творчості є випадки кастового мезальянсу. Якщо в романі «Князь Єремія Вишневецький» такою парою були Єремія й селянка Тодозя, то в романі «Гетьман Іван Виговський» ситуація обернена – шляхтянка Маринка побралася із заможним козаком Зіньком. Історії їхніх стосунків приділено значну увагу. Суспільні норми стають на заваді їхньому шлюбу. Батьки Маринки не хочуть віддавати доньку за простолюдина, однак і мати Зінька не в захваті від невістки, якій згодом доведеться пережити внутрішній конфлікт, ідентичний тому, що пережила Тодозя з роману «Князь Єремія Вишневецький». Вона робитиме складний вибір між своїм родом і своєю новою сім'єю.

Важливу роль у романі відіграє оніричний простір. Герої часто бачать сни, у яких в алегоричній формі дізнаються про своє майбутнє. Зокрема, віщим є видіння Олесі на початку роману: *«Снилось мені... ви катаєте на страшиному коні. Дивлюсь – то ви були на коні, а то вже під конем...»* [1, с. 339]. Таким Олеся побачила майбутнє гетьмана, який досяг слави та високого звання, але на дуже короткий проміжок часу.

Народні звичаї, обрядові дійства, ігри, якими розважалися українці на дозвіллі також використовуються автором для художнього відтворення кінця 50-х років XVII ст. Наприклад, гра в цїці-баби: *«Всі поклали пальці на стіл... Христина., тикаючи по кожному пальцю, промовляла: – Котилася торба з великого горба, а в тій торбі книш-палляниця, хто впіймає, тому доведеться жмуриться. Христинин палець спинився на Маринчиному пальці. Маринці зав'язали очі, й звеліли, щоб вона держалась рукою за грушу. Усі панни шелеснули, як птиці, на всі боки і поховались в садку по куцах»* [1, с. 304].

Увага до деталей, точність, прискіпливість в описах одягу, предметів побуту, інтер'єру тощо сприяє як розкриттю характерів персонажів, певною мірою відображаючи їх внутрішній світ, так

і відтворенню епохи. Так, родина Зінька дотримується народних традицій, князі Любецькі понад усе цінують своє шляхетне походження, тому живуть у сімейному маєтку, хоч він і справляє гніточе враження, бо давно потребує ремонту. Автор роману «Гетьман Іван Виговський», відповідно до генології твору, розгортає події в хронологічній послідовності, акцентуючи увагу читачів на важливих віхах життя гетьмана. Паралельне розгортання історій двох родин – Івана Виговського й Олесі, Зінька й Маринки – виявляє глибинну сутність головного героя, його найближчого оточення й опонентів. Масштабного зображення та глибокого осмислення постаті гетьмана Івана Виговського в контексті історичної доби І. Нечуєві-Левицькому вдається досягти завдяки активному використанню комплексу художніх засобів та прийомів зображення.

Література

1. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. Київ : Дніпро, 1991. 511 с.

2. Сюднюков І. На порозі вибору: Історична проза Івана Нечуя-Левицького. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/na-porozi-vyboru> (дата звернення: 14.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-22>

**Я. НОВОСАД,
Р. ОМЕЛЬКОВЕЦЬ**

Волинський національний університет імені Лесі Українки

НАЙМЕНУВАННЯ РОСЛИН-МЕДОНОСІВ У ГОВІРКАХ ГОРОХІВЩИНИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В останні роки значно зросла увага науковців до діалектної лексики як об'єкта дослідження, оскільки діалектизми є цінним джерелом інформації.

Однією з давніх за часом формування й цінною за інформаційною спроможністю про історичні процеси в мові є лексика на позначення рослин. В українському мовознавстві цій

тематичній групі лексики присвячено праці Й. Дзєндзелівського [1], І. Сабадоша [5], О. Миголинець [2], М. Поістогової [6] М. Ткачук [8] та ін.

Характеризуючи західнополіські говірки, варто звернути увагу на лексику рослинництва, зокрема на найменування рослин-медоносів, що складають одну з її тематичних підгруп. Загалом ботанічна лексика цього діалектного континууму широко представлена в багатьох дослідженнях, зокрема в монографічних роботах Р. Омельковець: «Атлас західнополіських назв лікарських рослин» [3], «Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі» [4], «Словник ботанічної лексики західнополіських говірок» [5] та ін. Однак немає праць, які стосуються саме номінацій згаданій підгрупи лексики. Отже, відсутній і системний її опис, тому таке дослідження сьогодні є актуальним.

Метою дослідження стала фіксація найменувань рослин-медоносів у говірках Горохівщини, з'ясування основних засобів та мотивів їх номінації.

Джерельною базою роботи слугували власні польові записи, здійснені за авторським питальником.

Рослинами-медоносами називають групу дикорослих і культивованих рослин, з яких медоносні бджоли збирають нектар і пилок, переробляючи їх потім на мед. Відомо, що бджоли збирають нектар як з трав'янистих рослин, так і з дерев та кущів, серед яких також чимало медоносів. Це залежить насамперед від місця розташування населеного пункту, кліматичних умов та інших зовнішніх чинників, які сприяють збору меду бджолами.

Зафіксований матеріал можемо поділити на 4 підгрупи:

- 1) назви трав'янистих рослин;
- 2) назви кущів;
- 3) назви дерев;
- 4) назви сільськогосподарських рослин.

Матеріал показує, що кожен десигнат функціює зі своєю окремою назвою в усіх обстежених говірках. Усього зафіксовано 116 найменувань на позначення рослин-медоносів, які позначають 45 десигнатів.

Кількість назв для кожної реалії різна. Номени на позначення рослин-медоносів варіюють від 1 (напр. *g'irčiu'a* 'гірчиця біла' (*Sinapis alba*), *сón'ачник* 'соняшник' (*Helianthus L.*), *ліпка* 'липа'

(*Tilia cordata*) до 6 (*багно́, багу́н, баго́н, головоло́м, багу́л'ник, боло́тна о́дур, блоши́н'я́к* ‘багно звичайне’ (*Ledum palustre*)).

Простежується тенденція до монологемності. Щодо номінативних засобів, то переважають монономени. Серед 116 назв рослин-медоносів 93 однослівних, 23 двокомпонентних, наприклад: *кол'у́ча сли́ва* ‘терен звичайний’ (*Prunus spinosa* L.), *соба́ча чере́шин'а* ‘крушина ламка’ (*Frangula alnus*), *ма́ти-і-ма́чуха* ‘підбіл звичайний’ (*Tussilago farfara*) (утворене за моделлю сурядного словосполучення).

Означення у двокомпонентних назвах вказують переважно на додаткову особливість означуваного слова: колір, розмір, смак або на певні асоціативні відношення, напр.: *ведéмежа йа́года, мали́на черво́на, кол'у́ча сли́ва, во́вч'і йа́годи, зя́йча капу́ста*.

Найменування рослин-медоносів у досліджуваних говірках характеризуються неоднорідністю будови. Однокомпонентні назви складають переважну кількість номенів. Більшість – це іменники, утворені суфіксальним способом (напр.: *бойа́рка, березн'я́к, наперсн'я́к*). Менше – одиниць, утворених конфіксальним способом (напр.: *на-перст'-я́нк-а*). Незначний відсоток становлять складні іменники (напр.: *головоло́м*).

Номінація рослин-медоносів характеризується значною кількістю фонетичних (напр.: *калі́на, кале́на; віши́н'а, ве́шн'а*) та граматичних (напр.: *багно́, багу́н*) варіантів.

У говірках Горохівщини мотивовані лексеми переважають над немотивованими. У найменуваннях рослин-медоносів – 80 % мотивованих та 20 % немотивованих одиниць.

Панівними мотиваційними ознаками рослин-медоносів є:

а) колір рослини: *мали́на черво́на, ака́ці́я б'їла, береза б'їла, йасно́тка*;

б) особливості будови рослини чи її частин: *крижовник, ма́ти-і-ма́чуха, наперсн'я́к, калачи́ки*;

в) подібність рослини чи її частин до органів чи частин тіла людини, тварини: *горл'я́нка, розкар'я́ка, зм'ї́йн:а трава́, жураве́л'ник, во́вч'і ла́пки, хвоста́ч, печ'їночник*;

г) асоціативні зв'язки з предметами побуту: *наперст'я́нка*;

д) подібність рослини чи її частин до іншої рослини: *дзвоніки* наперстянка пурпурава.

Значну частину становлять назви, мотивовані властивостями рослини, що зумовлені:

а) особливостями росту й розповсюдження насіння рослини: *перекотиполе*;

б) середовищем існування рослини: *багно*, *п'їдліска*, *дон:ик*;

в) впливом на організм людини чи тварини: *соба́ча черешн'а*, *во́вч'ї йа́годи*;

г) розміром: *ведме́жа йа́года*;

д) смаком: *кислі́ця*, *мед'їека*.

Проблема мотивованості номенів – дуже складне й суперечливе питання, оскільки в основі виокремлення мотиваційних ознак часто лежить суб'єктивне сприйняття тієї чи тієї реалії.

Література

1. Дзензелівський Й. О. Назви сільськогосподарських культур в говорах Закарпаття. *Studia Slavica Hung.* Budapest, 1960. Т. VI. Fasc. 1–4. S. 113–143.
2. Мигoliniць О. Ф. Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 1996. 24 с.
3. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк : Вежа, 2003. 132 с.
4. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі. Луцьк : Вежа, 2006. 302 с.
5. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики західнополіських говірок. Луцьк : Іванюк В. П., 2016. 220 с.
6. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 23 с.
7. Сабодош І. В. Українські назви рослин. Історія, етимологія : монографія. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2019. 1031 с.
8. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: реконструкція редуکتивного ареалу. Київ : Наукова думка, 2016. 377 с.

ТЕМАТИЧНО-ПОЕТИКАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ МЕЖОВИХ СТАНІВ У ЗБІРЦІ С. ПОВАЛЯЄВОЇ «МІНЛИВА ХМАРНІСТЬ З ПРОЯСНЕННЯМИ»

На сьогодні в літературознавчому дискурсі спостерігається налаштування гостроти об'єктиву на проблемно-тематичне коло, окреслене концептами травми, пам'яті та історії, що зумовлене теперішньою онтологічною ситуацією, позначеною конотаціями межовості буття-у-війні як буття-на-межі. Художній текст є чутливою субстанцією, що дозволяє окреслити на різних рівнях особистісні, локальні, національні особливості концептуальної канви межовості, позаяк мова художнього твору є призмою, через яку проглядаються смислові парадигми, зафіксовані часом, якому вони належать, і в межах якого вони проявляють свої естетичні та аксіологічні властивості, реалізують свій символічно-візіонерський потенціал.

Тексти С. Поваляєвої є вдячним матеріалом для спроби висвітлення квінтесенції концепту межовості у зображенні поетики стану в його ментально-онтологічному вимірі, зокрема – в оптиці сучасного поетичного дискурсу війни, що й зумовлює *актуальність* дослідження. *Мета* розвідки – окреслити тематичні й поетикальні стратегії авторки щодо висвітлення особливостей зображення поетики межових станів у збірці «Мінлива хмарність з проясненнями».

Поетикальні особливості концепту межі, типологію межовості в художніх творах, у філософській і культурологічній думці досліджували Л. Бабушка, М. Карповець, К. Кислюк, О. Лісовська, Т. Ярошенко, І. Яцик та ін. Дослідження доробку С. Поваляєвої на сьогодні представлені невеликим числом розвідок, що закладає передумови для подальшого, більш тематично-різноманітного глибокого висвітлення особливостей творчості авторки. Творчість С. Поваляєвої (в оптиці культурології, літературознавства, мовознавства) досліджували С. Бузько, Я. Голобородько,

І. Кропивко, О. Лапінська, С. Марчук, Н. Лебединцева, Н. Трач, Г. Улюра, Ф. Штейнбук та ін.. Концептуальна і поетикальна канва межовості (через проживання ліричними суб'єктами відповідних станів і дотичних до цієї проблематики настроїв) представлена у збірці С. Пovalaєвої та умовно категоризована у нашій розвідці за такими смисловими параметрами як:

1. Мотиви кореляції життя і смерті. У цьому випадку концептуально місткими є образи пораненого бійця і парамедикіні, яка в одному з віршів являє собою ліричну суб'єктку, образ якої авторка окреслює через міфопоетичні конотації, близькі до орфеїчних: *«Чуєш, не засинай мені, нині ще трохи – і ми на базі, чуєш мене, бачиш? Добре, я знаю, віддячиш, Ти мені тепер винний, тепер не можеш померти»* [3, с. 175]. Або ж: *«Бути другом – в цьому стільки фізіології, Що коханцям і не снилось. Бути другом – це стежити за судном і катетером, Так, ніби споглядаєш рослини. Більше довіри, суцільна відкритість, пальці Сплітаються мов коріння – Безтрепетно, тільки б вижити»* [3, с. 169].

2. Мотив очікування ліричної героїні висвітлений через онтологічно-темпоральні кореляти повітряної тривоги і відбою: *«Про ракети моя шкіра просто знає, щоразу, Коли вони летять на Україну і в Україну, Пролітають над Києвом, над Дніпром і Десною. Але я нічого не відчуваю, навіть лоскоту у діафрагмі. Смертельних цілунків не відчувають живі»* [3, с. 11]. У цих рядках маємо концептуальне навантаження на мотив тілесності, через інтенційну канву якого вимальовується авторська ідіосемантика переживання межової ситуації ліричною суб'єкткою.

3. Екзистенційні мотиви самотності як онтологічної закинутості (за М. Гайдегером) [цит. за: 4, с. 135] у межову ситуацію і намагання ліричної суб'єктки втриматися у межах цієї ситуації ментально неушкодженою шляхом свідомого занурення у домашні справи. Таким способом можемо спостерігати особливості авторської художньої стратегії щодо міфопоетичного «приборкання» буттєвого хаосу: *«Зварила зелений борщ Який Швидше за все ніхто не їстиме Виставила на салат На канпки Аби раптом То щоб встигнути Щось Мозок рептилії Навіщо? Заспокоїти розум»* [3, с. 14]. Зокрема, мотив самотності проступає із рядків, позначених інтенціями фронтової війни: *«Командире, брате, куди тепер мені... Дайте мені*

наказ із Вальгалли чи Ірію. Повоюємо ще ми разом чи ні? Із самотністю понад прірвою» [3, с. 107].

4. Мотиви тілесно-ментальної агонії, які безпосередньо оприявнюються у текстах С. Поваляєвої через поетику межовості як концептуалізацію переходу від життя у смерть: *«Хлопчик не вижив. Хлопчик, кажуть, пішов. Дівчинку ще качають, може, спасуть... Тайра коротко схлипує. Довкруг метушня, темрява, кров... Вибігає в ніч. Може, не всі помруть...» [3, с. 16].* Поетика закинутості у межову ситуацію і межовий стан реалізується в неведених рядках через образ Тайри. Прикметно, що образ ліричної суб'єкти корелює з інтенцією присутності голосу авторки у творі. Таким способом, поетика межовості реалізується через мотив емпатії як один із виразників гайдегерівської присутності-як-турботи [1]. Сюди ж можна віднести мотив фантомного болю як виразника межових інтенцій між буттям-присутністю і *небуттям-присутністю (!)*: *«Зникає сенс, якого не було. Життя стікає, а воно – наснилось. Фантомний біль – відрубане крило Нагадує про все, що не судилось» [3, с. 121].*

5. Екзистенційний мотив вибору-як-відповідальності, пов'язаний з інтенційною канвою корелятив шляху («вийхати»/«залишитися»), і присутності («продовжувати жити»/«вчинити самогубство») при чому в обох ситуаціях лірична героїня апіорі не має потреби обирати: *«Щойно бачила в небі лелек – повертається клин додому Неозорим відкритим небом, у якому шугають Рашистські ракети» [3, с. 20],* або ж: *«Ну! Взяла й повісилася А слабо прожити, довести, добитись? Прожила, довела, добилася Краще б одразу повісилася чи втопилася Сіла Замислилася Випила Увиділа остаточну безвихідь Доведеться жити однаково І краще бодай людиною» [3, с. 123].*

6. Мотив проживання втрати упереміж із поетикальними інтенціями ретроспективи – асоціативності й темпорального перехрещення психічних змістів, що складають поетикальну канву свідомості ліричної суб'єкти (йдеться про психосемантичні й поетикальні виразники мотиву плекання пам'яті місця як пам'яті про рідну людину, при чому семантичним меморіальним топосом у творі фігурує месенджерна стрічка): *«Раптом Повідомлення припинилися, Як сніг навесні, Як березнева сірість у травні, Як усі кольори наприкінці життя. Останнє прочитане, Як фотографія на*

могилі, *Більш не мінятиметься, Якщо захистити шклом, Якщо не видаляти...*» [3, с. 12].

7. Мотив магії як метафоричний увиразник буденної дії, що корелює з поетикальними стратегіями, притаманними міфологічному мисленню – таким способом, у поетичних текстах авторки оприявнюється сукупність художніх параметрів, які висвітлюють тему магії як кропіткої, невпинної і часто невидимої праці: *«Всі ми – сітки маскувальні Плетемо у темряві Задля спільної справи Вплітай туди свої трави Чаклуй свої страви Не бійся – годуй голодних»* [3, с. 123]. У наведених рядках є досить прозорим семантичний корелят «чаклування», який висвітлює мотив сугестії як магічної маніпуляції задля «розмиття» межі між профанним та сакральним вимірами з метою впливу на темпорально-онтологічні характеристики перебігу подій і консолідації спільноти, з якою лірична героїня себе ідентифікує.

8. Буддистські конотації, представлені у вірша С. Поваляєвої мотивами сансари (*«Розуміси, Алісо, максими – це наш клей, З них у точці зниклоості Щомиті народжується людський світ»* [3, с. 172], інтертекстуальними інкрустаціями *«Сутри Серця»* (*«Форма – це порожнеча. Порожнеча – це форма»* [3, с. 172], ушлітанням у канву твору символічної постаті індуїстської богині Калі (Маги-Калі, Великої Матері й водночас богині смерті, дружини Шівируйнівника), образ якої має онтологічну специфіку, що тяжіє до універсалізації в межах художньої картини світу відповідного вірша, і корелює з ідейно-смісловим навантаженням концепту любові: *«Лише любов плодить форми пристрасті. Лише любов їх знищує, коли місця в уяві бракне. Лише Мамо Калі, суцця, скажи: він дійсно завжди знав, що магія Жіноча – невмируща?»* [3, с. 121].

9. Мотив межовості як перехідності на рівні смислової архітектоніки поезій представлений залученням автоінтертексту: зокрема, кримська тематика у *«Мінливій хмарності...»* фігурує як перехідна транс-тема, коли враховувати інтенції роману *«Замість крові»* і поетичної збірки *«Після Криму»*. На рівні символів, асоціацій та смислових ланок можна провести паралелі з мотивом межовості, представленими у згаданому вище романі [2], який розкривається у вірші *«Ім [окупантам. – Г. О] горлом хлине Керч і Сімеїз»*, відповідно, через інтенційність гіпового пацифізму, на що

натякає концептуальний образ квітів (інша назва представників згаданого руху – «діти квітів») і згадка про мотив дитинства, упереміж із натяком на мілітарність як мотив дорослішання: ідеться про тему «виростання» із пацифізму і становлення готовності захищати(ся): *«Знаєш, мала, ми виходити з оточення ожинами (якщо піхота) й лататтями (якщо морпіхи). Тактика полягала в абсолютному прийнятті зміни ролей. Може, саме завдяки цій тактичній моделі Ми і вийшли з дитинства Неушкодженими»* [3, 114].

Отже, у збірці С. Поваляєвої тематично-поетикальна матриця межового стану становить концептуальний стрижень, що об'єднує зміст збірки в одне ідейно-тематичне ціле.

Література

1. Гайдеггер М. Буття присутності як турбота. *Філософія: Хрестоматія для аспірантів: навчальний посібник*. Уклад. Волков О. Г. Мелітополь: 2018. 424 с.
2. Поваляєва С. Замість крові. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Povaliaieva_Svitlana/Zamist_krovi/ (дата звернення: 14.10.2023).
3. Поваляєва С. Мінлива хмарність з проясненнями. Вірші. Київ: «Віхола», 2022. 192 с.
4. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Читанка з філософії: у 6 книгах. Київ: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. С. 131–139.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-24>

Р. ОМЕЛЬКОВЕЦЬ, Д. СВІРСА

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СИМВОЛІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення варіативності флоролексем Західного Полісся, які виникли під впливом фольклорних сюжетів, становить неабиякий інтерес. Важливим є аналіз ботанічної лексики, зокрема розгляд генези найменувань рослин; семантичних особливостей фітоназв, пов'язаних із магічними уявленнями й ритуальними діями.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці лінгвістичного та етнолінгвокультурологічного характеру (Г. Булашев «Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях» [1], В. Галайчук «Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах» [2], І. Сабатош («Українські назви рослин. Історія, етимологія» [6]).

Ботанічна лексика Західного Полісся представлена в монографіях Р. Омельковець: «Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі» [4], «Словник ботанічної лексики західнополіських говірок» [5] та ін.

Мета пропонованої розвідки полягає в дослідженні народотворчої мотивації назв рослин та їх семантичних особливостей у фольклорних текстах Луцького району Волинської області.

Джерелами дослідження стали власні польові записи, здійснені в населених пунктах Луцького району Волинської області.

Чимало найменувань культурно значущих рослин отримали своє тлумачення через властиві їм або спрямовані на них дії, які визначають мотивацію назв та розкривають прихований сенс народної свідомості.

Назви рослин утворилися переважно через зовнішні ознаки (*'n'ivn'ach'i z'reben'i 'очиток (Sedum), жоў'тец' 'перстач гусячий (Potentilla anserina L.)*), лікарські властивості (*го'р'ачкова тра'ва 'очиток (Sedum), молодил'на тра'ва 'очиток (Sedum)*), а також специфічні аспекти фольклору (*у'довин'і сл'ози 'хоя м'ясиста (Hoya carnosa), 'зус'ач'і 'лапки 'перстач гусячий (Potentilla anserina L.)*), *'царс'ка ко'рона 'рябчик імператорський (Fritillaria imperialis)*).

На Західному Поліссі існує чимало народнопоетичних легенд, пов'язаних із різноманітними рослинами. Фіксація таких матеріалів становить неабиякий інтерес, оскільки дедалі менше стає їх носіїв.

Ілюстративною є легенда про **перстач гусячий** (*Potentilla anserina L.*): *йак 'зуси при'л'їтали з 'теплих кра'їй / земл'а шче була не 'дуже сухою / та'кою т'вердою / во'ни ста'вали на 'земл'у і на тих м'ісц'ях / де во'ни ста'вали / ут'вор'ували'с'а та'к'і / 'форма 'зус'ачих 'н'іжок // і виростали 'жоўт'і кв'іточ'ки / о це цей перстач / 'зус'ач'і 'лапки // а ўже 'н'ісл'а 'того / йак 'ос'ін':у в'ідл'їтали ў 'тепл'і кра'їй своїй / то в'ін перста'ваў рос'ти і ждаў нас'тупного 'року / ко'ли*

прийдут' на тих м'исц'ях зноў заць'іс'ти // (Клч). Окрім цієї назви, у західнополіських говірках зафіксовано ще такі номени: *жоўтець*' (Клч.), *лап'чатка* [5, с. 108], *раб'рени* [5, с. 158]. Назва *жоўтець*' полімотивована. Мотиваційними ознаками є схожість **перстачу гусячого** (*Potentilla anserina* L.) і **жовтецю повзучого** (*Ranunculus repens* L.) за морфологічними особливостями (кольором квітів, формою листків), терміном цвітіння та лікувальними властивостями.

Хоя м'ясиста (*Hoja carnosa*) – символ розлуки та зради. У народі існує повір'я про те, що хоя є «сильним мужоґіном»: *дейак'і з л'удей г'овор'ат' / шчо йоґо не можна три^емати ўдома / бо в'ін називает'с'а йак мужоґ'ін / ўдо'вин'і сл'ози / шчо в'ін / йак чоло'в'іка / йак пле^м'тет'с'а / то ї чоло'в'ік дес' там попле^м'тет'ся* // (Клч.). А також, за свідченням респондента, *шче не можна / шоб пл'ітуч'і й'к'іс' ва'зони / шоб ў тебе ў'хат'і були / бо 'будут' л'уди обг'овор'увати* // (Плн.). У західнополіських говірках зафіксовано ще такі назви на позначення цієї рослини: *пл'ітучка* (Клч.), *ло'за* (Плн.), *восковий пл'ушч* [5, с. 46].

Жінки всіх часів завжди хотіли залишатися вродливими й молодими. У давнину для цього використовували мазь з очитку. На Західному Поліссі **очиток** (*Sedum*) іменується *омо'ложувал'на тра'ва*: *бачиў / йак 'баба 'маже со'б'і ли'це й'к'имос' 'соком / ме'н'і було ц'і'каво / шо ж то во'на та'ке 'робит' / йа п'і'дхожиў / пи'тайу / а 'баба 'каже / шо то о'читок / і 'каже / шо в'ін омо'ложує / 'робит' ш'к'іру мо'лодшоїу / во'на бли'с'тит'* // (Врс.).

Опитаний нами респондент поділився ще інформацією про побічну дію цієї рослини: *йаки'чо ти 'будеш йоґо ба'гато кори'стати / то с'е 'буде поґано / і на 'тойе во'на ме'н'і ска'зала / шо ко'лис' жи'ла со'б'і 'баба / і йак ўчула во'на про той о'читок і / не 'дивл'ачис' на по'переджен':я / во'на 'дуже ба'гато ним кори'сту'валас' / і на'том'іст' шоб с'тати нор'мал'ноїу і 'гарноїу / во'на об'мазувала себе з голо'ви до н'іг / і перетво'рилас'а ў трир'ічну ди'єтину* // (Врс.). Ця метаморфоза має апокрифічну основу, проте вона застерігає від застосування великих доз (при попаданні соку на шкіру настає запалення з появою пухирів [3, с. 125].).

Загалом у західнополіських говірках зафіксовано 6 номенів на позначення **очитку** (*Sedum*): *зайача капуста* [5, с. 77], *гопец* [5, с. 53], *п'івн'ач'і зр'єбен'і* [5, с. 145], *рум'янило* [5, с. 165], *молод'ил'ник* [5, с. 126], *молоден'* [5, с. 126].

Рябчик імператорський (*Fritillaria imperialis*) – розкішна рослина з великими квітами, які своєю формою нагадують корону. На Західному Поліссі її називають *царс'коїу короноіу* [5, с. 195]. В основі такого іменування лежить легенда: *колис' даўним даўно жиў корол' / і хот'іу в'ін одружити'с'а / і вир'ишиў в'ін / шо т'реба / шоб' йому зробили найгарн'ишу корону // перша д'іўчина п'ишла і зробила з соломи / при'єносит' йо'го корол'у / корол' недо'вол'ний / каже / шо не сподобалос'а / їди // друга зробила з хмизу / при'єходить' / корол'у иче б'іл'ше не сподобалос' / каже / н'е // а трет'а йак раз та'ки зробила корону з ц'і'їейі к'в'ітки / при'єнесла // корол' йак увид'іу ту корону / йо'му сподобалос'а / і в'ін ўз'аў ії'їі ў своїй ж'інки // (Врс.), а також зовнішні ознаки рослини (форма квітів нагадує корону).*

Отже, в основі мотивації значної частини ботанічної лексики західнополіського говору лежать легенди та перекази цього краю.

Література

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1993. 414 с.
2. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах: автореферат дис. ... к. ф. н. : 10.02.01. Львів, 2004. 20 с.
3. Корнієвський Ю. І. Фітотоксикологія : навч. посіб. Запоріжжя : Видавництво ЗДМУ, 2013. 178 с.
4. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі. Луцьк : Вежа, 2006. 302 с.
5. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики західнополіських говірок. Луцьк : Іванюк В.П., 2016. 220 с.
6. Сабадош І. В. Українські назви рослин. Історія, етимологія : монографія. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2019. 1031 с.

Список скорочень населених пунктів

1. Врс – с. Вересневе Луцького р-ну Волинської обл.
2. Клч – с. Кульчин Луцького р-ну Волинської обл.
3. Плн – с. Полонка Луцького р-ну Волинської обл.

АКТУАЛІЗОВАНА ЛЕКСИКА Й НОВОТВОРИ В СУЧАСНИХ ДИСКУРСАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Проблематика дослідження соціуму і буття завжди передбачає й темпоральний вектор. Феномен час постає в різних ракурсах у міждисциплінарних дослідженнях. На різних локаціях сучасного комунікаційного простору звичні й цілком зрозумілі концепти біологічний час, фізичний час, історичний час, віртуальний час. У контекстах різних дискурсів прикметою часу є й маніфестація руху. У фокус актуальних наукових візій часової парадигми, зокрема в біології і фізиці, філософії й психології, соціології і політології, історії та юриспруденції, лінгвістиці й риторичі, потрапляють такі ознаки темпоральності, як сталість і плинність, новації і традиції, мить, тимчасовість, скінченність і вічність, тривалість, змінність і рух, швидкість, повторюваність і циклічність, оперативність і гальмування, початок і кінець і т. п. Тож цілісне уявлення про категорію час неможливе без комплексного підходу в площинах різноманітних типологій часу якщо не в усіх, то хоча б у різних дискурсах: науковому і художньо-літературному, історичному й політичному, мас-медійному і технічному, юридичному й управлінському, політичному і військовому, освітньому, мистецькому, віртуальному, фольклорному, лінгвістичному тощо. Процеси еволюціонування соціуму загалом та в окремих його сегментах і локаціях відбуваються не тільки в різний проміжок історичного часу, але ж і з різною швидкістю, тривалістю, результатами, в різних масштабах, з різних причин, за різних умов, із різними особливостями та нюансами. Нові поняття й реалії, нові факти обов'язково викликають і відповідні зміни в українській мові (УМ), утім головне та щонайшвидше в її лексичній subsystemі, активізуючи її розвиток та водночас імпульсуючи взаємопов'язані процеси, спрямовані як на вмотивовану часом актуалізацію певної лексики, так і на продукування різноманітних за моделями новотворів. Цей перманентний процес у мові обов'язково потребує

вчасної й належної за якістю лексикографічної фіксації електронними та паперовими виданнями для уможливлення подальшої інвентаризації, комплексного дослідження нових лексем у різних дискурсах УМ та кодифікації неологізмів. Впливаючи на результати та інтенсивність розвитку неології як прикладної науки, ці процеси, пов'язані із суспільними, політичними, економічними змінами, залежать від їх важливості для носіїв мови, бо ж новотвори й актуалізована лексика – це завжди вербальні «свідки» певного історичного часу, *key words* у літописі епохи, її етапів, окремих періодів та локацій, мовні маркери нового й оновленого, темпоральні маніфестанти.

У фокусі нашої уваги в оприлюднених у 2022-2023 рр. доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях (Київ, Дніпро, Запоріжжя) – проблема новотворів у сучасній УМ [2; 4]. У цій розвідці обґрунтуємо актуальність у комунікаційному просторі часу воєнного стану процесів взаємовпливу неологізмів з різних дискурсів УМ. Поповнюючись лексичними новотворами (ЛН) й актуалізованою лексикою ледь не щодня, УМ збагачує ресурси і своїх функційних стилів, і дискурсів. Тож ЛН привертають увагу і лексикологів, і термінологів, і дериватологів, і дискурсологів. Зафіксовані в різних електронних джерелах і найбільш комунікаційно динамічні в медійному дискурсі, ЛН підтверджують активність та продуктивність словотвірних моделей, за якими творяться лексеми гібридної мовної природи [3], зокрема дієслівні деривати від іменників іншомовного походження на позначення дій, якими ЗСУ нищать ворога на своїй рідній території (*байрактарити, енлоїти, джавелініти, стінгерити*), а також на позначення активної допомоги громадянського суспільства (*волонтерити, наволонтерити*). В українськомовному сегменті Twitter набув популярності неологізм *ЗСУїсти* (ті, хто вірять у перемогу ЗСУ беззаперечно, сильно й неспростовно), у мас-медійному і військовому дискурсах переосмислені, в т. ч. з іронічною конотацією – *бандеромобіль, вундервафлі, шуипанцери* (бронемашини, які ще під час АТО створювали волонтерські конструкторські бюро). Також серед актуалізованої наукової галузевої лексики в більшості дискурсів зафіксовано у прямому (*безпілотник, дрон, засоби*

радіоелектронної боротьби (засоби РЕБ), окупаційні війська) та в переносному значенні (*пінг-понгова дипломатія, гауляйтер*). Новотвори представлені в різних тематичних групах: зброя, збройні конфлікти, технології, «портрет» ворога, герої, географічні об'єкти, пов'язані з війною. Збагатилася лексика військово-політичного дискурсу. Як найважливіший національний ідентифікатор УМ у часи боротьби з агресором постає могутньою вербальною зброєю. Влучне порівняння УМ з новою бойовою зброєю – *«байрактаром»* потрапило з військового дискурсу в мас-медійний, лінгвістичний та освітній дискурси. Стосовно УМ лексичне запозичення *байрактар* використала Л. Масенко, вербалізувавши нову функцію УМ у соціумі – бути важливим елементом спротиву російським агресорам, фортецею духу. В цей надважкий час боротьби науковиця розглядає як «сміслову ППО» гумор, яким народ захищається від російської пропаганди. Фольклорна традиція при описі окупантів додає смислів минулого, зокрема із відомих казок про москалів та побутових анекдотів. Українці активно продукують нові фразеологізми, скоромовки, колядки. Через засоби інтернету й усно ширяться актуалізовані номени та фольклорні новотвори в приказках, анонімних чи авторських віршах, народних піснях. В офіційному документообігові – і вираз «руський военний корабль», що позначає презирство до злодія та сміливість протистояти злу.

Чимало в групі ЛН національно маркованих неологізмів, утворених різними видами найпотужнішого в сучасній УМ морфологічного способу. Вони також потрапляють із медійного дискурсу в різні контексти інших дискурсів (*арестовлення, заукраїнити, макронити, мамкувати*). Не поступається в активності й спосіб синтаксичний, за допомогою якого створено в тому числі як принципово нові, так і реактуалізовані сучасними подіями словосполучення з прямим і з переносним значенням, що інтенсивно поповнюють потенційне джерело наукового стилю мовлення, – термінологічний фонд мови (*тракторні війська, чисте небо, закрите небо, брудна бомба*). На окрему увагу заслуговують іменникові новотвори як на кшталт *войноміка*, так і на зразок *затридні*. Науковці, журналісти, популяризатори УМ активно стежать за ЛН та фіксують їх в електронних словниках, що дає змогу

систематизувати неолексеми. Багато прикладів новоформ «характеризуються високою експресивністю, що відтворює настрої та емоції носіїв мови» [1, с.40]. Утім деякі з ЛН, виконуючи номінативну функцію, спроможні набути поняттєвого змісту термінів на позначення відповідних понять, а відтак мають перспективу офіційно ввійти в писемну та усну наукову й ділову комунікацію, у підручникову й довідкову літературу. Збагачуючи й увиразнюючи словниковий склад УМ якнайбільше та якнайшвидше передусім у медійному дискурсі, ЛН та актуалізована часом лексика оперативно виконують функцію вербальних маркерів історичного періоду. Водночас вони утворюють потенційний ресурс для розвитку термінофондів техніки й науки.

Отже, УМ захищає і себе як національну мову, і українську культуру, оскільки є її найперший елемент, і саму Україну як її державна мова, водночас гучно заявляючи про активність та оригінальність процесу мовотворчості українського народу, про потужність дериваційних ресурсів національної мови, про глузливе ставлення до окупантів. Практично щодня колективно створюваний засобами різних дискурсів літопис війни поповнюється новою лексикою, яка, миттєво потрапляючи у медійний дискурс, поширюється в контекстах інших дискурсів.

Література

1. Дадайова В. Оновлення українського лексикону внаслідок війни. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: XI Міжнар. наук. конф. (м. Дніпро, ДНУ імені Олесья Гончара, 20-21 квітня 2023 р.): матеріали*. Дніпро: Ліра, 2023. С. 37–40.
2. Онуфрієнко Г. С. Лексичні новотвори в мовній комунікації засобами різних функційних стилів сучасної української мови. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: XI Міжнар. наук. конф. (м. Дніпро, ДНУ імені Олесья Гончара, 20-21 квітня 2023 р.): матеріали*. Дніпро: Ліра, 2023. С. 117–119.
3. Онуфрієнко Г. С. Міжмовні гібриди в інноваційному вимірі. *Вісник ДНУ. Серія: Мовознавство*. Вип. 11. Т. 2. Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. С. 87–93.
4. Онуфрієнко Г. С. Неонімації як когнітивно-поняттєвий ресурс сучасного юридичного тексту. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: зб. матеріалів XVI Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: НАВС, 2021. С. 19–22.

І. ПАВЛЕНКО

Запорізький національний університет

ТРАДИЦІЙНЕ ТА НОВЕ В УКРАЇНСЬКИХ ОБРЯДОВИХ ПІСНЯХ (ЗИМА 2022 – 2023 Р.)

Збирання та вивчення українських обрядів та календарної поезії сягає корінням у ХІХ ст. і продовжується й до сьогодні. Ми маємо вагомий корпус записів традиційного фольклору зимових свят українців [напр., 2; 12 та ін.] та його наукового осмислення [напр., 4; 5; 6; 7 та ін.]. Є дослідження, присвячені еволюції української календарної поезії [1; 3 та ін.]. Водночас потребують уваги зміни й трансформації, що відбуваються у зимовій пісенності, яка супроводжує зимові обрядодії зараз, із врахуванням війни та нових технологічних можливостей трансляції текстів. Матеріалом аналізу у пропонованій розвідці є пісні, що супроводжували обрядодії зимового обрядового комплексу 2022 – 2023 рр. Мета – розглянути характер співвідношення традиції та інновацій у цьому корпусі текстів.

Зима першого року повномасштабної війни росії проти України продемонструвала, що, всупереч війні, постійні обстріли, блекаути, у різних регіонах і навіть на фронті й у прифронтових місцевостях колядували та щедрували, поряд із колядками та щедрівками з традиційними текстами часто звучали нові варіанти, у яких з'являлися як нові реалії (війна, захист рідної землі, втрати, зустріч родиною Різдва без батька-фронтовика за столом, життя родин за кордоном, донати, пункти незламності, генератори посеред міста та павербанки), так і нові побажання: перемоги, миру всій Україні, «хлопці щоб вернулись цілі».

Поезія зимових свят 2022–2023 р. значною мірою зберігає традиційні уявлення про особливість, сакральність часу, боротьби хаосу та космосу, безладу та порядку. Цей конфлікт набуває політичних акцентів, у якому знаком хаосу стає країна-агресор, а виявом інфернального той, кого називати не будемо. У деяких творах перемога розцінюється як сакральна подія нашого часу, що за значенням прирівнюється до народження Христа та

Водохреща. Водночас з'являється непритаманний традиційній культурі жанровий синтез: в колядках та маланках поряд із побажаннями з'являються елементи замовляння, прокляття на адресу ворога.

Сплеск уваги до обрядової творчості зумовлений часом, оскільки йдеться про формування ідентичності на засадах спільної традиційної культури, значна частина якої забута, і тому відбувається процес, який умовно можна назвати компенсаторним. Поряд з активним варіюванням традиційних колядок та щедрівок виконуються новотвори, які ще не мають вишуканої довершеності, але активно вишліфовуються у процесі виконання та варіювання. Впродовж незначного двотижневого зимового обрядового періоду відбувався процес фольклоризації авторських творів, які поширювалися через інтернет та які інколи змінювали наступні виконавці, як це відбулося з авторською колядкою О. Вітвіцького «Там во Бахмуті» [див. 8; 9; 10 та ін.].

Сучасні колядки та щедрівки втратили первинну магічну сутність, але зберігають частину традиційних для них функцій, чому й виконуються в епоху, яка має чіткі риси переходу – випробовування. Пісні, що супроводжували календарні обряди зими 2022–2023, засвідчують тяглість традиції та її постійні трансформації залежно від часу й умов. Традиційні тексти, їх нові варіанти та нові коляди й щедрівки, між іншим, і авторські, накладаються на відеоряди, а це значною мірою поглиблює їх зміст та зв'язок із сучасністю.

Література

1. Бабинський Я. Українські колядки та щедрівки: деякі аспекти еволюції жанру. *Народознавчі зошити*. 2000. № 1. С. 96–101.
2. Грінченко Б. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Т. III: Пісні. Чернігів, 1898. 766 с.
3. Доманицький В. Сучасні колядки і щедрівки. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 1. С. 89–102.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Кн.1, Том 1: Зимовий цикл. Київ: Обереги, 1994. 396 с.
5. Колесса Ф. Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті. Музикознавчі праці. Київ: Наукова думка, 1970. С. 383–393.
6. Максимович М. Дні та місяці українського селянина. Київ: Обереги, 2002. 189 с.

7. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології Львів: Друкарня товариства ім.Шевченка, 1876.

8. Там во Бахмуті. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0Ok3caDw-6I> (дата звернення: 10.10.2023)

9. Там во Бахмуті. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=34MgZ-FmTcQ> (дата звернення: 10.10.2023)

10. Там во Бахмуті. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RZoiphKVS7c> (дата звернення: 10.10.2023)

11. Франко І. Наші коляди. Твори: У 50 томах. Т. 28. Київ: Наукова думка, 1980. С. 7 – 41.

12. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования. Т. 3: Народный дневник. С.-Петербург, 1872.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-27>

М. ПАНФЬОРОВА

*Національний університет
«Києво-Могилянська академія»*

ВИБУДУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ У ФАНФІКАХ ПРО ПЕТЛЮРУ Й ВИННИЧЕНКА

Навіть із тим, як фанфікшн усе частіше стає об'єктом уваги західних літературознавчих студій, фанфікшн про реальних осіб (Real Person Fanfiction, скорочено RTF) почасти опиняється на периферії через свою нібито «незручну» природу. Ця стигма, однак, не є виправданою, особливо з огляду на популярність жанрів мемуарів, романізованої біографії та альтернативної історії, усі з яких передбачають використання реальних осіб як літературних персонажів [2]. Якщо зосередитися на історичному сегменті RTF, ближче дослідження виявляє, наприклад, що процеси вибудування історичного простору у фанфіках споріднені із загальними процесами мітологізації минулого.

За відсутності однозначного тексту «канону», автори фанфікшену про реальних осіб опираються на окремі елементи, вирвані з реальності, вибудовуючи навколо них спрощені, часто ідеалізовані

образи [2; 3]. Подібне, за висновками Барбари Шацької, відбувається й у процесі мітологізації історії, коли незручні й суперечливі теми оминаються, а складним процесам знаходяться прості пояснення [1, с. 30–31]. Однак якщо зазвичай історичні фігури підносяться, стаючи втіленням певних цінностей [1, с. 20], то простір фанфікшену навпаки дозволяє їх зробити зрозумілішими, ближчими до сучасних читачів.

Тенденція парування («шипінг») Симона Петлюри та Володимира Винниченка (також відомих як «петлюрченки») досягла піка своєї популярності у 2019–2020 роках, однак отримала нову хвилю уваги після російського повномасштабного вторгнення у 2022. Оскільки фанфікшн, як тип цифрової творчості, дозволяє дуже швидкий безпосередній відгук на події, автори часто не цураються проводити паралелі між Українською революцією та сьогоденням. Це виявляється як і в демонстрації певної тяглости української боротьби з російським імперіалізмом, так і в проєкції емоцій сучасності на тогочасних діячів. Наприклад, у фанфіку «Чуєш мила..» втома і злість теперішньої боротьби за існування висловлена через персонажа Петлюри [4]. Такі умовні «анахронізми» покликані не легітимізувати пропонований «петлюрченками» історичний наратив через звертання до знайомого.

Іншим засобом легітимації історичного простору, закріплення його в реальності, є використання інтертексту. Йдеться не лише про використання цитат з творів Володимира Винниченка та інших класиків української літератури (передусім Івана Франка), але й про згадки конкретних історичних осіб, подій і дат. Навіть тексти, дія яких не відбувається на початку ХХ ст. (так звані «АУ»; від англійського скорочення AU – Alternative Universe), обирають інкорпорувати певні історичні елементи.

Показовим є приклад фанфіку «Мальви», у якому Симон Петлюра (тепер студент сучасності в оточенні інших членів Директорії – таких самих студентів) співає пісню гурту «Жадан і собаки» [5]. Цей акт не лише утверджує місце Сергія Жадана в українському каноні, але й допомагає увиразнити романтизований образ Петлюри-бунтаря, Петлюри-революціонера.

Отже, автори фанфіків про «петлюрченків», користуючись відомим серед RTF авторів методом «підкріплення фантазії

реальністю» [3], використовують історичні елементи для того, щоб вибудувати художній простір своїх творів. Петлюра й Винниченко постають втіленням певних позачасових українських цінностей (наприклад, революції), але водночас і носіями сучасних емоцій та ідей.

Література

1. Шацька, Барбара. Минуте – память – міг. Чернівці : Книги – XXI, 2011. 248 с.
2. Fathallah, Judith. Reading real person fiction as digital fiction: An argument for new perspectives. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. 2018. № 24 (6). URL: <https://doi.org/10.1177/1354856516688624> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Winter, Rachel. Fanon Bernie Sanders: Political real person fan fiction and the construction of a candidate. *Transformative Works and Cultures*. 2020. № 32 (March). URL: <https://doi.org/10.3983/twc.2020.1679> (дата звернення: 31.10.2023).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. nsssste. Чусш мила.. *Archive of our own*. URL: <https://archiveofourown.org/works/39579120> (дата звернення: 31.10.2023).
2. wtf_captain. вашій увазі пропоную невеличку замальовку... *Twitter*. URL: https://twitter.com/wtf_captain/status/1239530507060289536?s=20&t=x7I03hY6Ty2WvRe4MCU4AQ (дата звернення: 31.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-28>

Т. ПЕТРЕНКО

комунальний заклад освіти
«Дніпропетровський обласний ліцей-інтернат
фізико-математичного профілю»

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ НЕОЗНАЧЕНОСТІ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

Фразеологізми є чи не однією із найдосліджуваниших мовних одиниць. Вони поставали об'єктом комплексного аналізу в працях багатьох науковців: М. Авксентьева, М. Алефіренка, Я. Барана, М. Жуйкової, М. Зимомрі, Л. Корнієнко, І. Матвіяса, Г. Філь та ін.

Зокрема значну увагу в наукових розвідках звернено на семантичний (І. Гуменюк), прагматичний (І. Патен), когнітивний (Н. Венжинович, О. Селіванова) аспекти вивчення фразеологічних одиниць. Досліджень фразеологічного складу української мови з погляду репрезентації функційно-семантичної категорії неозначеності ми не виявили, що й визначає актуальність цієї праці.

Мета розвідки – проаналізувати засоби реалізації функційно-семантичної категорії неозначеності на фразеологічному рівні.

Категорія неозначеності – функційно-семантична категорія, яка може бути репрезентована на фразеологічному рівні, оскільки фразеологічні одиниці є сталими конструкціями з єдиним значенням та певною сукупністю формально-граматичних ознак.

Засобом реалізації категорії неозначеності постає переважно фразеологічна одиниця загалом, проте в деяких фразеологізмах актуалізованим виразником неозначеності може бути той чи той його компонент.

Категорія неозначеності виявляє себе в конкретніших значеннях неозначеного простору, неозначеного часу, неозначеної предметності, неозначеної ознаки, неозначеної кількості тощо.

Досить репрезентативною у фразеологічній системі української мови є семантика неозначеного простору, що зумовлено, очевидно, універсальністю понять простору в житті людей. Неозначений простір позначають фразеологізми з інтегральними семами:

1) ‘невизначений напрямок руху’. Таку семантику зафіксовано у фраземах **світ за очі, куди попало, під три чорти**: *Щоправда, Катерині тоді було не до сміху: коли вже дійшло до діла, такий страх напосів і сором, хоч тікай світ за очі* (В. Шкляр), *Коли ж уже, наприклад, кинуть за пазуху жарину або заткнуть голку в бік, то заверещить тоненько-тоненько, зажмуриться й біжить куди попало* (В. Винниченко); *Був би ти винуват – і вигнала б тебе мати під три чорти!* (Є. Гуцало);

2) ‘невизначена відстань’. Із таким значенням використовують фраземи де **Макар телят не пас, у дідька (біса, чорта) на запічку, у чорта (біса, дідька) на рогах**: *Отож геть усіх можна було б вислати із Залісців туди, де Макар телят не пас* (Н. Гуменюк); *Живуть на Голих Горах, у дідька на запічку* (І. Багрянний); *Діставши*

нове призначення, високу посаду десь там, у чорта на запічку, він їде перебирати її, як звичайний обов'язок (І. Багрянний); Одне – там, друге – там, а третє – у чорта на рогах. Поки з одного на друге переберешся, уже й сонце на пружі (І. Дімаров). Використання числових компонентів у фразеологізмах на позначення простору не надає фраземі конкретнішого значення, а навпаки, посилює семантику неозначеності – **на всі чотири сторони, на чотири вітри, за тридцять земель-морів, за тридев'ять земель**: *І не думай, що вмовиш їх відпустити тебе на чотири вітри* (В. Рутківський); *Рідну землю покидали, уклін їй складали, береги сльозами поливали і довго-довго руками та шапками з моря Чорного махали, у краї чужі, далекі, за тридцять земель-морів, на край світу мандрували, щастя-долі шукали* (І. Багрянний); *І мчить він без зупинки, хряскотить залізними лапами, несе в собі приречених, безнадійних, змордованих, – хоче замчати їх у безвість, щоб не знав ніхто де і куди, – за тридев'ять земель, на край світу, мчить їх у небуття* (І. Багрянний);

3) 'невизначене місце'. Це значення передають антонімічні фраземи – **куди око не гляне** (скрізь) і **де у біса** (ніде): *Куди око не гляне, з усіх-усюдів заглядає смерть* (О. Турянський); *Але де ти його у біса знайдеши?* (В. Рутківський).

На неозначений час тривання чи реалізації дії вказують фраземи з антонімічними інтегральними семами:

1) 'довго' – **до нових (сьомих, третіх, зелених) віників**: *До нових віників пам'ятатиме* (А. Дімаров); *От наб'ю я йому морду, щоб не ліз у чужі справи, так і ти, і він до сьомих віників не забудете* (В. Собко); *Одного разу наскочили, так їм до третіх віників заказали сюди дорогу* (Юрій Бедзик); *Тож і виклич його до свого кабінету, постав перед собою, висповідай так, щоб до зелених віників пам'ятав* (М. Гарновський);

2) 'дуже швидко, майже блискавично' – **не встигнути оком змигнути**: *Не встигла я й оком змигнути, а Петро вже вчашав до нас, ніби до рідного дому* (С. Андрухович).

Для вираження семантики неозначеної предметності використовують фразеологізми з інтегральними семами:

1) ‘хтось невизначений, невідомий’. Таку семантику має фразема **який(сь) біс (чорт, дідько)**. Незмінним компонентом у ній постає лексема *якийсь*, яка й визначає семантику неозначеності у складі фрази, другий компонент має синонімічні варіанти: *Вчинили ви, сказати б, нестачно. Який вас біс на тоє подоткнув?* (Л. Костенко); *Якийсь біс штовхав його сьогодні під ребро і весь час спонукав на хлоп’ячі вихватки* (П. Загребельний); *Напутив же його якийсь дідько поїхати цим безплаткартним «максимом»!* (Ю. Шовкопляс);

2) ‘щось невизначене, невідоме’. Із цим значенням зафіксовано фраземи **якась чортівня, якесь чортвиння, якого біса (дідька, чорта)**: *Що ж тут незрозуміло, вона впіймала не таксі, а приватне авто; що ж це з ним діється, якщо вірить уже не собі, а Клавдії Іванівні, чортівня якась, та це ж він, він зраджує зараз Іринку, а не вона його, ніби мана яка впала на очі і засліпила* (В. Шкляр); *Застріляли, давлячись яйця, чвиркнули в усі боки перемішаним білком і жовтком та це якимось чортвинням, а мої штани враз промокли до пуна* (А. Дімаров); *Їсти-пити є що і в чім сходити – якого ж їй ще ... дідька треба?* (Г. Хоткевич).

Семантику неозначеної предметності можуть актуалізувати іменникові компоненти дієслівних фразеологізмів на взір **викинути коника, викинути колінце, викинути (встругнути, утнути) штуку**. Саме іменниковий компонент надає фразеологізмові невизначеності, надаючи значення ‘зробити, здійснити щось невизначене, несподіване’: *Ще треба добренько десь проконсультуватися у юриста, чи не зможе зять **викинути якогось коника**, коли що, бо розп’якувати про чесність і порядність – то одне, а як засвітить ласий иматок, то хтозна, він може на зло щось устругнути, аби лиш їй, Клавдії Іванівні, допекти* (В. Шкляр).

Семантику неозначеної кількості реалізують фраземи з антонімічними інтегральними семами:

1) ‘дуже багато’ – **кінська доза, до лиха, до біса (чорта, дідька), до ката**: *В груди повертається біль, який трохи відступив після **кінської дози** знеболювального* (Д. Корній); *Тут їх до лиха. Та й іншої тварі тут до ката, от тільки не вглядиш їх просто* (І. Багрянний);

2) ‘дуже мало’ – **як кіт наплакав**: *На галеоні вояків було як кіт наплакав, тож вони не дуже опиралися і хутко склали зброю* (Ю. Винничук).

Невизначену ознаку передають фраземи з інтегральною семою ‘ніякий, посередній’ – **ні се ні те, ні пава ні гава, ні до села ні до міста, ні до ліса ні до біса, ні риба ні м’ясо, ні Богові свічка, ні чортові кочерга** (угарка): *Маша трохи відпила зі своєї пластикової «флейти» і скривилася: якесь ні се ні те* (І. Карпа); *Вона ні пава й ні гава, ні до села й ні до міста, ні до ліса й ні до біса, то хай сам спробує покалантирити на цьому світі* (Є. Гуцало); *Цей Безкоровайний ні риба ні м’ясо, а нам він пригодиться* (А. Хижняк); *Я білоручка; ні панянка, ні мужичка, ні Богові свічка, ні чортові кочерга* (М. Кропивницький); *З нашого Захарка ні Богу свічка, ні чортові угарка* (Українське прислів’я).

Отже, засоби реалізації функційно-семантичної категорії неозначеності в українській мові досить широко репрезентовані на фразеологічному рівні. Семантику неозначеності зазвичай реалізує фразеологічна одиниця загалом, проте в деяких фразеологізмах актуалізованим виразником неозначеності постає той чи той його компонент. Функційно-семантична категорія неозначеності охоплює засоби вираження неозначеного простору, неозначеного часу, неозначеної предметності, неозначеної кількості та неозначеної ознаки. Семантика неозначеного простору репрезентована трьома групами фразем із інтегральними семами ‘невизначений напрямок руху’, ‘невизначена відстань’, ‘невизначене місце’. Неозначений час передають дві групи фразеологізмів з інтегральними семами ‘довго’ та ‘дуже швидко, майже блискавично’. Неозначену предметність репрезентують дві групи фразем з інтегральними семами ‘хтось невизначений, невідомий’, ‘щось невизначене, невідоме’. Семантику неозначеної кількості представлено в двох групах фразеологізмів з інтегральними семами ‘дуже багато’, ‘дуже мало’. Значення неозначеної ознаки передає чимала група фразеологізмів з інтегральною семою ‘ніякий, посередній’.

Г. Приходько

Запорізький національний університет

ПИТАННЯ КОГНІТИВНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Новітній етап мовознавства характеризується узгодженням різних наукових думок щодо його об'єкта – мови. При всіх відмінностях в інтерпретації природної мови панівні напрямки сходяться в тому, що зрозуміти і пояснити цей феномен можна, лише розглядаючи його як невіддільний складник когнітивної системи, тобто усі структури та механізми, які в сукупності забезпечують пізнавальну та інтелектуальну діяльність індивіда.

У межах когнітивного підходу категорія знання вважається ключовою. Вона поєднує інформацію про навколишній світ і систему мови. Таке спрямування лінгвістичних досліджень робить особливо актуальними проблеми вирішення мовної семантики з точки зору категоризації та концептуалізації когнітивних процесів довколишньої дійсності.

Незважаючи на важливість поняття «Екологія», його визначну соціальну роль, воно не є достатньо дослідженим у лінгвістиці. Це визначає актуальність запропонованої розвідки.

Основу концептуального змісту лінгвістичної екології як наукового напрямку складають базові ціннісні орієнтації, пов'язані з етичними нормами, поняттями моралі, духовності. Предметом лінгвістичної екології є культура мислення і культура мовленнєвої поведінки, формування мовного смаку, охорона й удосконалення літературної мови, визначення шляхів і методів її збагачення, чистота мовленнєвого середовища.

Еколінгвістика як науковий напрям, що поєднує екологію та лінгвістику, вивчає взаємодію між мовою, людиною як мовною особистістю та її середовищем, що полягає у впливі середовища через людину та суспільство на мову, з одного боку, та вплив мови на морально-духовний рівень суспільства, з іншого [1, с. 66–70].

Мова розглядається як невід'ємний складник ланцюга зв'язку людини, суспільства і природи. Функціонування та розвиток мови

постає як екосистема, а світ – як лінгвістичний концепт. Останніми роками з'явилося багато досліджень, присвячених розгляду когнітивних та лінгвістичних аспектів явищ навколишнього світу, сутності концептуалізації та категоризації як основних когнітивних процесів.

Було поставлено під сумнів фундаментальні принципи когнітивного поля першого покоління та розроблено основні принципи когнітивної науки другого покоління (як її умовно називають Г. Лакофф і М. Джонсон) [2]. Пізнання розглядається вченими як діяльність людського організму, що здійснюється в ході взаємодії з навколишнім середовищем з метою пристосування до середовища для виживання та розмноження. Дуже важливо відзначити, що ця теза та інші постулати, сформульовані Г. Лакоффом і М. Джонсоном, знайшли своє відображення в біокогнітивній теорії, розробленій чилійськими нейробіологами Х. Матураною і Ф. Варелою. Дослідники запропонували цікаву концепцію живих систем, засновану на принципі, що живі системи – це системи, що вивчаються, а життя є процес пізнання. Іншими словами, була зроблена спроба знайти пояснення феномену пізнання як ефективної дії, що дозволяє живому організму продовжувати своє існування в певному середовищі. Крім того, учені підкреслюють, що центром будь-якого знання є спостерігач.

Спостерігач визначається як жива система з круговою організацією (для такої системи У. Матурана вживає термін «автопоетична») [3]. Усі аспекти живої системи накладаються на цю фундаментальну циклічність і підтримують її, забезпечуючи її безперервність у послідовних взаємодіях у постійно мінливому середовищі. Жива система існує до тих пір, поки зберігає здатність до самовідтворення та адаптації. Отже, репродукція і пристосування є основними умовами життя окремого організму і всього виду.

Суб'єкти, що оточують індивіда, є невід'ємною частиною його ніші, тому взаємодія з ними служить його адаптації всередині ніші. Ці взаємодії, як правило, мають орієнтаційний характер. Один організм може змінювати поведінку іншого, по-перше, коли вони пов'язані між собою в такий спосіб, що попередня поведінка одного визначає подальшу поведінку іншого, наприклад, залицяння, привітну розмову або бійку (така поведінка є основою дружби й ворожнечі).

По-друге, один організм може орієнтувати поведінку іншого організму на частину його роботи, яка відрізняється від тієї частини, яка включає цю взаємодію. Це відбувається лише за умови збігу сфер взаємодії організмів. Другий тип орієнтовної взаємодії є основою будь-якої мовної поведінки.

Стани діяльності нервової системи, що виникають в результаті взаємодії з об'єктом, кваліфікуються як елементарні уявлення. Розуміння всіх можливих взаємодій з певним об'єктом або з подібними об'єктами, а також взаємодії з різними об'єктами (але одночасно і в подібних ситуаціях) об'єднуються в складні явища.

Ці складні феномени розглядаються як структурні одиниці досвіду/пам'яті або концепції. Іншими словами, екологічний концепт – це сукупність бачень про взаємодію з об'єктом або об'єктами (немовними та мовними), що характеризується причинно-наслідковою залежністю та сприяє ефективній адаптації організму до навколишнього середовища.

Протягом усього життя людина пізнає навколишню дійсність, отримує нові знання про світ, певним чином упорядковує цю інформацію і співвідносить її з уже відомими фактами. Отже, процеси концептуалізації та категоризації мають особливе значення для систематизації та актуалізації отриманих знань, для їх успішного застосування в різних ситуаціях.

Специфіка концептуалізації полягає в розумінні отриманої інформації, конструюванні ментальних об'єктів і подій, що призводить до формування певних переконань про світ (концептів), тоді як категоризація є психічним актом, який організовує, систематизує та сортує уявлення про взаємодії в мозку людини, й зводить нескінченну різноманітність особистості до видимої кількості одиниць. Разом вони являють собою складний психічний процес, спрямований на ефективне включення людини в навколишнє середовище.

Кожна людина має унікальний досвід адаптації до середовища; отже, набір уявлень і концепцій причинно-наслідкових зв'язків також певною мірою унікальний. У зв'язку з цим правомірно говорити про індивідуальний рівень у структурі концепту. Проте людина живе в певному суспільстві, яке є частиною його ніші. Існування індивіда безпосередньо залежить від взаємодій з іншими

індивідами, оскільки вони орієнтують його на ефективну поведінку в конкретній ситуації. У зв'язку з цим можна говорити про соціальний і національний рівні концепту. Незважаючи на велику різноманітність ніш, деякі сутності є загальними для всіх, наприклад макроніша «Земля». Концепти-універсалії є результатом взаємодії з такими сутностями.

Когнітивні патерни, які існують у свідомості людини, різноманітні за каналами надходження інформації, або, з точки зору біологічного підходу, формуються внаслідок різного роду взаємодії з елементами ніші. Тому можна виокремити поняття чуттєвого сприйняття світу і поняття опосередкованого пізнання.

Основною властивістю розуму людини є здатність реагувати не тільки на пряме подразнення, а й на звуковий подразник – слово. Завдяки мові людина не так, як тварина, сприймає і відчуває світ – вивчає його в процесі спілкування. З точки зору біологічної концепції мови, її основною функцією є розширення когнітивної царини або царини взаємодії людини.

Значення – це причинно-наслідкові зв'язки, що об'єднують уявлення про взаємодію з мовними і немовними об'єктами у свідомості індивіда. Мовна поведінка людей утворює частину середовища, будучи екзистенціальною сферою. Відношення взаємопричинності між індивідом і середовищем вимагає причинно-наслідкових зв'язків між станом його нервової системи (свідомості) і мовою як соціальною адаптивною поведінкою. Тому аналіз значення мовних одиниць допомагає виявити відносно автентичну структуру концепту.

Відповідно до єдиної біокультурної теорії значення, невід'ємною характеристикою живих систем є здатність створювати їх. Значення – це відношення між організмом і навколишнім середовищем, що визначається цінністю, яку деякі аспекти навколишнього середовища мають для цього самого організму. Таке значення можна визначити як екологічне в тому сенсі, що воно не є цілком суб'єктивним чи об'єктивним, а визначається взаємодією між організмом і середовищем.

З позицій біокогнітивного підходу концептуальну картину світу можна визначити як сукупність концептів або комплексних уявлень, наявних у свідомості індивіда, що відображають колективний досвід

прямої та опосередкованої (у процесі виховання та освіти) взаємодії з навколишнім середовищем. Сама ця концептуальна система є об'єктом взаємодії.

Лінгвістична екологія динамічно відображає природні зміни мовної концептуалізації світу, взаємозв'язки між соціальними, культурними та мовними процесами. У зв'язку з цим слід зазначити, що ця сфера має яскраво виражений міждисциплінарний характер, інтегруючи різноманітні знання гуманітарного характеру.

У лінгвістичній екології функціює низка міждисциплінарних явищ і відповідних їм термінів, які перебувають у стані постійної взаємодії та перетинаються з різними лінгвістичними полями термінів. Отже, лінгвістична екологія відноситься до сфери складних і багатогранних явищ культурологічного та гуманітарного характеру.

Література

1. Жуковська В. В., Деркач Н. О. Еколінгвістика: становлення та основні напрями досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. 2011. Ч. 1. № 2. С. 66–70.

2. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. London: University of Chicago Press, 2003. 276 p.

3. Maturana H., Varela F. *The Tree of Human Understanding*. Boston, 1987. 224 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-30>

О. ПРОЦЕНКО

Запорізький національний університет

«НОВЕ НАШЕ МОРЕ – НОВЕ НАШЕ ГОРЕ» (ЗА КІНОПОВІСТЮ О. ДОВЖЕНКА «ПОЕМА ПРО МОРЕ»)

Три роки безпосереднього перебування О. Довженка на будівництві Каховської ГЕС відтворено в кіноповісті «Поема про море». Митець переконаний, що мотиви цього будівництва у «вищестоящих» були «не науково-технічні, а, як се не дивно, «ідеологічні» [2, с. 766].

У кіноповісті представлено двоє бачення картини будівництва. Відповідно до настанов комуністичної партії, у межах соцреалізму констатується, що праця була на благо соціалістичної Батьківщини, *«головне в тому, що комунізм будується, гребля росте, море наближається, і все це прекрасно, все чудово»* [1, с. 537], люди, які будують ГЕС увійдуть *«в історію будівництва комунізму прекрасними»* [1, с. 517], і голова колгоспу *«робить велику справу комунізму, разом з мільйонами собі подібних, як свою власну справу, до якої покликала його життя...»* [1, с. 543–544].

Водночас авторська увага зосереджена не скільки на зображенні пафосного будівництва Каховської ГЕС, скільки на руйнуванні, знищенні: *«... всю зиму підіймалися води Дніпра, заливаючи плавні, озера. А весною, коли по всіх притоках і верхів'ях рушив лід, а за льодом незабаром багатюща повідь, – весь Дніпровський Низ від Запоріжжя до Каховки зразу став невпізнаним ... Щезли ріки Підпільна, Скорбна. Розлившись на десятки кілометрів, води подалися по малих річках і в сухі балки...»* [1, с. 559]. Щезло все із царством риби, дичини, комарів, *«не чути птиць, дерев нема, ... а замість минулої краси нова ще не прийшла»* [1, с. 510].

У центрі уваги О. Довженка людина та трагічні події особистого життя, пов'язані з будівництвом Каховської ГЕС. Так, Григорій та Домаха Шиян відмовляються кидати свою хату: *«Вже хоч і потопимось, аби дома»* [1, с. 521]. Генерал Федорченко не впізнає рідне село: *«... хлівів нема, тини розгороджені. Зникли садки високі сокорини, верби. На місці деяких хат – білі печі на свіжих руїнах»* [1, с. 486], *«по його грубому зблідлому обличчю котяться сльози»* [1, с. 488]. Максиму Тарасовичу також *«жаль старої хати, жаль з яким він бореться вже третій рік»* [1, с. 507], а в Соломії Бесараб *«сльози течуть по престарілому обличчі ... її душу тягне на старі руїни, тому що в неї вже немає майбутнього, а є тільки те, що належить старості, – минуле. І воно вже вмирає на її очах. Вона пережила його: плавні, сад, річку Підпільну, і могили батьків, і вулицю, і хату, де пройшли всі її радості і кохання, і все, все... І діти. Вже нічого їй не вернути»* [1, с. 509].

У «Щоденнику» О. Довженка є запис про те, що в *«Малій Каховці ніхто не хотів розбирати свій дім...»* [2, с. 768]. У кіноповісті вражає

опис ламання будинку Кравчиною: «... з хати вже вирвані дутки дверей і вікон, і вона, біла, дивиться на світ проваленими страхітливими очима... Хату будуй, другу руйнуй, стирай з лиця землі: море повеліває! А я прокурений тут прахом минулого... Але ж руйнування – теж будівництво. Ти теж будуєш море. "Будую, будь воно прокляте!"» [1, с. 510–511]. Руйнування хати – це знищення не лише оселі, а й історії кожного мешканця, його минулого і минулого рідного краю.

Посилюють трагізм кіноповісті художні деталі: «... пішов під воду великий Запорозький Луг, потонули навіки старі хрести на дідівських кладовищах...» [1, с. 559]; затоплено і церкву, побудовану ще за часів Запорозької Січі; на хаті розбирають гніздо чорногозу; «серед праху стоїть незаймана одна тільки піч. Аж ось і піч вже падає й стирається з лиця землі ... пусто. Хати нема. Все як у сні» [1, с. 516]. Критика того, що відбувалося, висловлена Максимом Тарасовичем: «Як я жалкую, що Бога нема! Появись він хоч на хвилину, ох і покарав би десницею своєю безбатченків...» [1, с. 505].

О. Довженко зазначає, що з одного боку «народ народу подарував ріку», нове село, на березі нового моря і «український степ починає нове життя», а з іншого – «засуджує нищівну пустку, залишену сталінським колективізмом» [4]: «Навіщо все це?», «Чо-му-у?» [1, с. 527]. Море вимагало нової естетики: «воно само вже нова естетика. Воно не приймає старої солом'яної стріхи, убогості, сірості ... Від далекого блакитного обрїю до самих ніг розкинулось море широкє, чистє, новє. І сталось чомусь відразу так, неначє більшість хаток і хлівчиків убогих з убогими солом'яними драми дахами стала непотрібною. Створилась дисгармонія. Кричуца, коли хто розуміє природу і місце людини на землі» [2, с. 780]. Переконаємось, що митець «не стільки прагнув описати нове море, скільки акцентувати на трагедії втрати всього, що навіки пішло під воду» [3, с. 1452].

Погоджуємося із думкою П. Любоєва, що в кіноповісті О. Довженко відтворив «страшну, руйнівну трагедію, яка нищила долі ... розкривши прозу скаліченої природи, як символу трагедії суспільного колективізму, що знищив суть людяності» [4].

«Поема про море» О. Довженка показує хибність теорії колективізму. Кіноповість пронизує відчуття приреченості, невідворотності втрати рідного села, землі: «*Любіть Землю! Любіть працю на землі, бо без цього не буде щастя нам і дітям нашим ні на якій планеті*» [1, с. 559]. «*Обережно з землею! Земля мстить за зраду...*» [1, с. 481] – переконливо-стверджувальні пророчі слова митця.

Література

1. Довженко О. Поема про море. *Довженко О. Кіноповісті. Оповідання*. Київ : Наукова думка, 1986. С. 473–560.
2. Довженко О. Щоденникові записи (1939–1956). Харків : Фоліо, 2013. 879 с.
3. Коваль-Фучило І. Пам'ять про затоплення: творчість Довженка і усні наративи. *Народознавчі зошити*. 2020. № 6 (156). С. 1445–1453.
4. Любоев П. «Поема про море»: Довженкова проза про Сталінське спустошення. *Кінотеатр*. 2004. № 5. URL : http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_magazine.php?inid=9.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-31>

Т. СІРОШТАН

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

Т. ЛУЦЕНКО

*КЗ «Лозівський ліцей № 8»
Лозівської міської ради Харківської області*

СТИЛІСТИЧНЕ ВЖИВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ТВОРАХ М. МАТІОС

Актуальність вивчення стилістичних особливостей художньої прози буковинської письменниці Марії Матіос зумовлена такими важливими аспектами: необхідністю систематизувати багатий діалектний матеріал, репрезентований авторкою, виявити його особливості; потребою кращого розуміння та аналізу таких тем, як війна, ідентичність, соціальна справедливість, що відображені в її

прозових творах. Аналіз стилістичних особливостей мови повістей і романів Марії Матіос сприяє розвиткові методів стилістичного аналізу тексту та розширенню методології філологічних досліджень. Зауважимо також, що увага до творчого доробку письменниці, на наш погляд, слугує збереженню культурної спадщини українців.

Мета розвідки полягає в дослідженні стилістичних особливостей мови творів Марії Матіос, зокрема особливостей вживання діалектної лексики, і ґрунтується на осмисленні її індивідуального стилю, який сягає корінням української фольклорної традиції.

Проза письменниці неодноразово привертала увагу вчених, серед яких лінгвісти (З. Бакум, Н. Мельник, Т. Мислива, Н. Пирога та ін.) й літературознавці (Л. Макаренко, І. Насмінчук, Л. Таран, К. Хижняк та ін.). Дослідник буковинської орнаментики Я. Голобородько зазначає: «Тексти Марії Матіос <...> по-різному, проте з неухильною настійливістю абсорбують, акумулюють, асимілюють такі величини, як «людина» і «соціум», репрезентуючи їх у доволі звичному поєднанні «людина і соціум», де під соціумом варто розуміти передусім усі нюанси (етичні, психологічні, побутові, етнографічні) оточення-довкілля, зазвичай найближчого. Власне, прозові тексти Марії Матіос представляють, моделюють, віртуалізують історії, що відбувалися з людиною, людьми і подані густими, нерідко запашними шматками соціумного життя» [1, с. 66–67]. Це пояснює популярність творів письменниці серед читачів і науковців у наш час, адже її проза присвячена життю звичайних українських селян та способів їх існування. Ознакою мови її героїв є діалектна лексика, вивчення якої видається важливим як з позиції дослідження мовної системи загалом, так і можливості пізнання культури й історії народу.

У творах Марії Матіос діалектизми позначають специфічні реалії та предмети побуту, що є характерними для певного регіону, є засобом виразності, колоритності буковинського говору. Кожне слово в тексті ніби влітається в мовний ансамбль. Наприклад: *Тебе твоя годує таким самим гіром, як пса, а Даруся мені грибочки у борицук кидас; Не хочу грішити, кумко-любко, але здами'ся, що з тою Матронкою щось нечисте замішано* [5]; *Все'єдно сапаси не так, як треба* [2].

За нашими спостереженнями, діалектні слова утворюють кілька лексико-семантичних груп. Найкраще колорит життя гуцулів передають найменування одягу, взуття чи прикрас (*сардак, кептар, горботка*). Наприклад: *Як тримала наполовину обгорнуту круг себе горботку, то так і випустила її з рук* [3], де *горботка* – спідниця; *Вона не могла втрапити ні в рукава літнього кептарика, ні пов'язати на голову хустку* [3], де *кептарик* – верхній хутряний одяг без рукавів; *могла би і в постолах ходити до старості* [3], де *постоли* – різновид взуття.

Чимало іменників на позначення предметів побуту, господарського приладдя виконують таку саму функцію у творах Марії Матіос – створюють особливу атмосферу оповіді, передають особливості гуцульського життя (*ліжник, таса, коц, мішулик, пляшка*), як-от: *То коли мені ладувати в дорогу рупцак?* [5], де *рупцак* – рюкзак; *Посунула москалиця в комору, винесла три таси до хліба – велику круглу, середню кантову й малу квадратову* [3], де *таса* – форма для випікання хліба; *Газда Дмитро, завалений ліжниками й килимами мало не під стелю, також іще обертався на різьбленому ліжку* [3], де *ліжник* – ковдра з овечої шерсті.

Назви страв та напоїв часто трапляються в описі життя й побуту гуцулів: *А в тарчик – квашену капусту з опеньками; тоді вже пекла пісний малай – круглий кукурудзяний хлібець, варила бандулі – білу квасолу завбільшки з півмізинного пальця й запраляла її смаженою на олії цибулею. А на суботу за їжу гризоти не мала ніколи: величкий кус пожовклої торішньої солонини, дві-три головки літнього часнику, два кулаки полонинської бринзи, бараболяна кулеша, десяток-два бараболі сирі* [2].

Надзвичайно великою і цікавою для дослідження групою слів є географічні назви, що нерозривно пов'язані з життям і діяльністю героїв творів письменниці (*плай, кичера*). Наприклад: *повторюючи зигзаги коли порослих лісом бескидів* [3], де *бескид* – гора, скеля; *на другий бік – лягала дорога в плай, звідки мали показатися заготівельники всіх теперішніх людських душі* [4], де *плай* – стежка в горах; *й Дунусь добре вичистив окоп-дикунку на кичері, що лишився ще від австрійської війни, грубо вистелив дно хвоєю й сховав малому трохи їжі, а замість води можуть бути чорниці,*

що ними, як зірницями, всіяна **кичера** [4], де **кичера** – гора, вкрита вся лісом, крім вершини.

Ще одну специфічну ознаку – своєрідний міфологічний світогляд гуцулів – вдало змальовують відповідні назви, а саме: *Не інакше, як **щезник** помагає* [3], де **щезник** – злий дух, лісовик; *Усе віддала тому **гонихмарникові*** [3], де **гонихмарник** – чаклун, ворожбит, який міг своїми діями допомогти чи зашкодити господарству, посівам на полях.

Назви спорідненості й свояцтва у творах Марії Матіос також передаються за допомогою діалектизмів: *пішли **вуйко** Онуфрійчук із **вуйною** Онуфрійчукною у світ із Панської Долини без «будь здоров»* [3], де **вуйко** – дядько, **вуйна** – тітка; *Ослухатися чоловіка в їхній **фамілії** не було права* [2], де **фамілія** – сім'я, родина.

Цікаво, що письменниця майстерно використовує навіть лайливу лексику для передачі емоцій героїв її творів, наприклад: ***шляк би був трафив** ту ненажерну худобу* [3].

Назви різноманітних психічних і фізичних станів людини, позначені діалектною лексикою, трапляються доволі часто: *У цій краю жіноча **тяжба** споконвіку належала до діла буденного* [2], де **тяжба** – вагітність.

Детально змалювати побут гуцулів вдається також за допомогою ботанічних найменувань, властивих мовленню мешканців цього регіону: *Перетри **фасуль**, **барабуль** та й нагодуй – здоровіша* буде [5].

Зауважимо також, що поряд з іменниками-діалектизмами активно використовуються слова інших частин мови. Наприклад, для передачі характерних рис людини авторка вживає прикметники: *Черемошине тулилося у дідька за пазухою, то й дишло розверталося поволіше, ніж де-інде, але зрідка зі **шпаровитими** тешефтарями траплялося саме так* [5]; *Корниля зааркнять москалі й котрась **фудульна** дівка* [3].

Дієслова-діалектизми на позначення різноманітних дій також доволі поширені: *Не виділа, щоби десь бодай би притиснув у коморі, чи **полайдакував** би з нею влітку в сіні на стайні* [2]. Пор. також дієприслівник: *Та й пішла в темінь, наче привид, без «будь здоров», **фойдаючи** на всі боки широкою — майже циганською — спідницею* [2], де **фойдати** – недбало носити одяг.

Серед прислівників трапляються такі, наприклад: *А вже як слово яке добре про людину навздогін скаже — гарант, що тобі буде файно* [2].

Отже, творчий стиль Марії Матіос визначається фольклорними традиціями, особливу увагу вона приділяє діалектизмам, які називають специфічні реалії та предмети побуту й служать засобом ідентифікації етнічної групи гуцулів. Високий емоційний потенціал такої лексики додає глибини та автентичності творам, збагачує їх, створює особливу атмосферу та звучання. З її допомогою авторка успішно передає особливості культури та мови гуцулів, що робить її твори надзвичайно колоритними та винятковими.

Література

1. Голобородько Я. Буковинська орнаментика Марії Матіос. *Вісник Національної академії наук України*. Київ, 2008. № 3. С. 66–73.
2. Матіос Марія. Майже ніколи не навпаки. URL: <https://lib.com.ua/uk/book/maizhe-nikoli-ne-navpaki/> (дата звернення: 09.10.2023).
3. Матіос Марія. Москалиця. URL: <https://lib.com.ua/uk/book/moskalitsia/> (дата звернення: 09.10.2023).
4. Матіос Марія. Нація. URL: <https://lib.com.ua/uk/book/natsiia/> (дата звернення: 09.10.2023).
5. Матіос Марія. Солодка Даруся: Драма на три життя. URL: <https://lib.com.ua/uk/book/solodka-darusia/> (дата звернення: 09.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-32>

О. СМІРНОВ

Запорізький національний університет

ЧАСОВІ ВИМІРИ ГОЛОДОМОРУ В ПОЕМІ ЯРА СЛАВУТИЧА «МОЯ ДОБА»

Ліро-епос про події Великого голоду позначений широким спектром прийомів художньої організації часу, які дозволяють мистецьки передати складні взаємозв'язки соціального, психологічного, історичного та духовного буття людини в контексті моторошних реалій міжвоєнного двадцятиріччя. Наприклад, у поемі

Н. Виноградської «Голодомор» розповідь про трагедію 1932–1933 рр. поєднує ретроспективний погляд очевидця Великого голоду з дійсністю документальних джерел, а твір Л. Бенедишин «Червоне пекло» являє собою стереоскопічну панораму реалій Голодомору, «зіткану» з різних точок зору об'єктивованих персонажів.

Поема Яра Славутича «Моя доба» – теж один із яскравих репрезентантів складної темпоральної організації універсуму. Автор змодельовав у тексті комплексну наративну «партію». Це призвело до формування багатогранного континууму мистецького світу твору, що є цікавим явищем для студіювання.

Темою роботи є аналіз художнього часу в описах подій Великого голоду в поемі Г. Жученка «Моя доба». Об'єкт дослідження – означений текст, а предмет – його континуум. Доробок Яра Славутича вивчали Т. Назаренко, П. Сорока, Г. Філіпенко, В. Чабаненко, Н. Частакова та ін. Твір «Моя доба» перебував у полі зору В. Калашника (поетична деривація), Л. Коровника (патріотичні мотиви), Л. Скорини (міфологеми, біблійні й античні образи) та ін. Поодинокі згадки про реалії Голодомору в поемі містяться в студіях В. Погорецького, О. Проценко, Т. Хом'як та ін. Але праць, присвячених осмисленню темпоральних параметрів цього твору, на сьогодні ще немає, чим зумовлена наукова новизна розвідки. Мета дослідження – схарактеризувати особливості часових вимірів Великого голоду в поемі Г. Жученка «Моя доба».

Художній континуум аналізованого тексту детермінується структурою універсуму, в основі якої лежить бінарна призма погляду на світ: суб'єктивна рецепція ліричного героя і об'єктивне повістування наратора, котрі поєднуються між собою в образі автобіографічного протагоніста – п'ятнадцятирічного хлопця Григорія. Як результат, у мистецькому світі «Моєї доби» спостерігається наявність зовнішнього і внутрішнього хронотопів.

До того ж, у поемі виявляються деякі риси еґо-літератури. Серед ознак еґо-текстів (орієнтуємося на розвідку Д. Дроздовського), «Моїй добі» властиві такі: постійний фокус на суб'єкті оповіді та його когнітивних процесах, занурення у внутрішній світ персонажів, фактологічна достовірність, наявність важливих рефлексій щодо ключових соціально-політичних процесів доби [див. : 2, с. 49]. Чи не

єдиний критерій, котрий не дозволяє віднести аналізований твір до его-літератури, – це помітна белетризація. Тож «амальгама» поетичного охудожнення історично достовірних ситуацій із життя Г. Жученка «породила» три темпоральні форми (історичний, автобіографічний і мистецький час), котрі функціують у межах двох хронотопів поеми.

Зовнішній часопростір, що «несе в собі інформацію про місце розвитку подій та оточення героїв» [1, с. 391], окреслює історичний і частково автобіографічний темпоральний виміри. Вони задаються моторошними реаліями Великого голоду 1932–1933 рр., котрий забрав життя мільйонів українців. У тексті наратор зазначає: *«Стинало смерти неблаганне рало / Безхлібний люд. Як буря навісна, / По всіх оселях пекло клекотало»* [3]. На історичному тлі вимальовується автобіографічний образ Григорія, котрий, ідучи пішки з Харківщини на Херсонщину, стає учасником і свідком цих подій.

Психокосм протагоніста зумовлює внутрішній хронотоп «Моєї доби», що включає мистецький і автобіографічний темпоральні складники та охоплює «свідомість, пам'ять та уяву [персонажів]» [1, с. 391]. Ситуації 1932–1933 рр., котрі найвиразніше запам'яталися Ярові Славутичу, стали матеріалом для фабульного каркасу в розділі «Голод» та базисом для «партії» наратора. Як результат, художній час являє собою серію послідовних точкових епізодів із життя Григорія, пов'язаних історичним тлом Голодомору. А єдність усієї темпоральної конструкції забезпечується рамкою світосприйняття героя, котре знаходиться на помежів'ї двох хронотопів, тримає їх у своїй «орбіті» та виражається, з одного боку, через реакції в середовищі, а з іншого – у висвітлюваних ліричним суб'єктом думках і переживаннях протагоніста. Так, смерть сестри Григорія Галі наратор описує зі стриманим співчуттям: *«Та лютий голод ... Підкрався хутко й став на підвіконні ... Заклавши глухо ніздрики червоні»* [3]. Ліричний герой гнівно та з болем на душі реагує на цю ж подію, узагальнює її до всенародної трагедії: *«О неповинні українські діти! / О янголи, вас мерло тисячі! / Це вам сьогодні б жити й молодити»* [3]. А рецепція протагоніста в означеній ситуації включає обидва темпоральні модуси.

Отже, мистецький континуум подієвої матриці 1932–1933 рр. у поемі Г. Жученка «Моя доба» характеризується двома темпоральними площинами. Їх взаємопроникнення детермінує виникнення трьох часових координат, що задають простір для існування трьох центральних образів твору.

Література

1. Коркішко В. О. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство* : зб. наук. ст. Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет. 2010. Вип. 23. Ч. 1. С. 388–395.
2. Дроздовський Д. І. Психологічна ідентичність персонажів британських постмодерністських романів: дискурс его-літератури. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. Філологічні науки* : наук. журн. Житомир : Житомирський державний університет ім. І. Франка. 2019. Вип. 1. С. 48–55.
3. Жученко Г. М. Моя доба. *Клуб Поезії*. URL : <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=147&type=tvorch> (дата звернення : 28.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-33>

К. ТАРАСЕНКО

Національний університет «Запорізька Політехніка»

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА ПІСЕННА ТВОРЧИСТЬ ЧАСІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ РЕФЛЕКСІЙ

Однією із форм культурної взаємодії між Україною та Польщею є взаємодія пісенна: особливо в період війни популярний музичний твір може втрачати свій розважальний статус та набувати доволі важливих функцій, які чітко простежуються в текстах. Це і функція акумулятивна, оскільки твір може увібрати лють та ненависть до країни-агресора; ідеологічна, тому що пісня слугує мотивацією для підняття духу як цивільних, так і військових; і функція такого собі «камертону ідей та настроїв» у суспільстві, і навіть функція

терапевтична, адже деякі твори можуть у певних ситуаціях стати засобом арттерапії, надавати психологічну допомогу людині, захищаючи від страху і руйнуючи депресію гумором та іронією.

Польсько-українські пісні цього періоду є не тільки фактом музичної колаборації, але й презентують безперервний культурний процес, у якому і більш успішні, і менш успішні музичні твори не стають точками розриву, а радше є точками перетину. Тож ці культурні практики, які мають масовий характер майже «флешмобного» типу, є віддзеркаленням сьогоденної соціокультурної ситуації, нового рівня міжкультурної комунікації та органічними елементами формування спільного польсько-українського пісенного простору.

Цікавим інструментарієм для дослідження такого культурного продукту, ймовірно, є методологія рецептивної естетики, яка оперує категоріями «автор-текст-читач», у нашому випадку це, очевидно, слухач. Ідеться тут, звичайно, не про суто розважальний контент, а отже спостерігаємо в таких піснях монолітність задуму, лексичних та музичних засобів його реалізації та, що найголовніше, шалену мотивацію авторів текстів, композиторів та співаків, які відмовляються від гонорарів.

Упізнаваність тем та образів у піснях, досконале музичне оформлення разом із проникливими текстами, вдало підібраний відеоряд, що посилює емоційне сприйняття, ритмічна організація, єдність форми та змісту в текстовому та музичному планах – всі ці чинники свідчать про некомерційний успіх творів, про те, що й українці, і поляки єдині в прагненні перемогти рф.

Цікаво, що такі музичні проекти як «Україна» С. Жадана та польського музиканта К. Сташевського, Kalush та польського репера Szpaku, Р. Чернова та польського співака П. Сверналіса, Океан Ельзи, IRA та польського Stokłosa Collective Orchestra є дуже вдалим прикладами українізації польського та полонізації українського пісенних просторів. Цей зворотний процес відбувається доволі гармонійно і навіть не потребує інколи детального розуміння мови, оскільки обидві мови є флективними, мають фонетично уподібнений лексичний запас. Ідеться також про подібну ментальність із поляками, які настільки точно та навдивовижу

майстерно відчули умонастрої, сподівання та мрії українців, що задум авторів й виконавців та очікування слухача максимально збіглися.

Не викликає жодних сумнівів, що в цій тематичній категорії пісень сподівання авторів та очікування аудиторії повністю збіглися, і герменевтична тріада «автор-текст-читач/слухач» постає таким собі культурним феноменом, культурною практикою. Ймовірно, пісні цього періоду як потужна ідеологічна зброя, своєрідний «пісенний фронт» у боротьбі за незалежність України в майбутньому можуть стати полем для досліджень філософів, антропологів, культурологів, психологів та фахівців з медіа.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-34>

О. ФЕДОРЕНКО

*Центр підготовки і перепідготовки
робітничих кадрів № 1, м. Кривий Ріг*

ПОЗНАЧЕННЯ КОЗАКА-ХАРАКТЕРНИКА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Головною причиною появи культурного феномена характерництва дослідники вважають безмежну віру воїнів у допомогу їм тотемів-заступників. Під час бою воїни здобували непереможність у процесі ініціацій, що було пов'язано з культом вовка, ведмедя як священних тварин.

П. Чубинський записав народне тлумачення поняття «характерник»: «Це – чаклун, для якого не існує ніякої небезпеки, завдяки багатьом замовлянням, котрі він знає. Вбити його можна лише срібною кулею, над якою попередньо прочитано дванадцять літургій» [7, с. 206]. Це визначення було включене В. Войтовичем до сучасної «Антології українського міфу» (2007). Про те, що люди наділяли характерників містичними властивостями, писали й інші дослідники. Наприклад, М. Попович проводить аналогії між уміннями козаків-характерників і шаманськими практиками

входження в особливий стан, за якого можливе «приборкання» вогню або відкривається яснобачення [2, с. 169]. В. Ятченко також визначив, що, відповідно до народної рецепції, козаки-характерники нагадують шаманів: вони здатні до «перевтілень», невразливі до зброї тощо [8, с. 234]. З цього приводу І. Павленко відзначила, що козак здобував особливі характерницькі здібності у процесі обрання його кошовим отаманом: свідомо «народжуючись», він переходив до вищої військової жрецької касті [1, с. 119].

Досліджуючи часопросторовий аспект сприймання характерництва, І. Павленко зауважила, що в легендах розповідається про потаємні можливості запорожців: вони, з погляду оповідачів, набагато потужніші за їх власні, а тому й діяння вагоміші, і небувале для сучасників сприймається як належне для героїв минулих часів [1, с. 113]. Тому навіть у сучасних виданнях про козацтво подані поняття про характерників як про людей з «надприродними» можливостями. «Характерник, галдовник – чаклун, чарівник, людина, що має надприродні здібності» – пояснює В. Чабаненко у виданні «Українське козацтво: мала енциклопедія» (2006) [4, с. 604]. Таке визначення подає й історик Ю. Мицик.

Н. Хобзей у книзі «Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник» (2002) з'ясувала, що в пам'ятках української мови назва «характерникъ» уживається з кінця XVI ст., а збірник приповідок 1722 р. в розумінні «чаклунство» включає назву «характеръ» [5, с. 171], що говорить про походження поняття «характерник» від слова «характер».

В українському фольклорі на позначення поняття «характерник» уживаються різні лексеми. Частина їх свідчить про приписування цим незвичайним людям магічних «надприродних» здібностей, екстрасенсорних здібностей, здатності керувати силами природи, володіння таємними знаннями: «чаклун», «чарівник», «галдовник» («голдовник»), «химородник», «знатник» («хмарник», «тучник»), «градівник», «градобурник» або «градобур»), «перемітник», «планетник», «пластун», «мольфар», «воляхв» («віщун», «чародій» або «чародійник»), «відун», «відьмак», «відьма», «чорнокнижник»,

«жрець», «знахар», «маноцівник», «ворожбит», «маг», «колдун», «перевертень», «тарахтерник». Указуючи на конкретний рід занять або функціуючи в певному регіоні України (найменування «мольфар», «маноцівник», «тарахтерник» були записані в західних областях), ці поняття не є відмінними, оскільки у народній пам'яті вони функціують як тотожні. Наприклад, у фольклорі слово «галдовник» уживається зі значенням «чаклун». Про це свідчать легенди «Смерть і похорон характерника», «Запорожці у Великому Лузі» [3, с. 65, 101]. Тому і дослідники визначають одне поняття через інше, замінюючи їх. В. Чабаненко пояснює: «Химородник – чарівник, чаклун, характерник» [3, с. 64]. У виданнях української діаспори поняття «козак-характерник» також трапляється: пояснюється як «козак-чарівник» і перекладається англійською «Cossack-Magician» [6, с. 384].

Отже, поняття «козак-характерник» має джерелами міфо-релігійні пам'ятки, давні військові культури воїна-звіра (воїна-вовка), що пов'язані з ініціаціями, випробуваннями характеру, обряди язичницьких жерців і волхвів Київської Русі, фольклор – і міцно увійшло в науковий обіг.

Література

- 1.Павленко І. Я. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини: буття у просторі і часі : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 243 с.
- 2.Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1999. 728 с.
- 3.Савур-могила. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини / упор. і автор приміток В. А. Чабаненко. Київ : Дніпро, 1990. 261 с.
- 4.Українське козацтво : мала енциклопедія / кер. авт. колект. Ф. Г. Турченко; відп. ред. С. Лях. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза; Запоріжжя : Прем'єр, 2006. 672 с.
- 5.Хобзей Н. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. 216 с.
- 6.Хрестоматія української літератури ХХ століття / упор.: Є. Федоренко та П. Малай. 2-ге вид., доп. й переробл. Нью-Йорк : Вид-во Шкільної Ради при УККА, 1997. 400 с.
- 7.Чубинський П. Мудрість віків: Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського. У 2 кн. Кн. 1 / Павло Чубинський ; упоряд. С. Гаркавого, Ю. Іванченка. Київ : Мистецтво, 1995. 224 с.
- 8.Ятченко В. Шаманізм і шаманство в українців: вигадка чи реальність? (роздуми й запрошення до дискусії). *Українознавство*. 2006. № 3. С. 233–236.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Питання формування і розвитку комунікативної (мовленнєвої) компетентності на заняттях з польської залишається важливим для комплексного опанування мови. Спроможність розпочинати та підтримувати контакт є одним із основних програмних результатів навчання і вимагає від студента певних знань, умінь та навичок, що передбачають можливість обміну інформацією на різних рівнях спілкування.

Під поняттям комунікативна компетентність ми розуміємо здатність людини використовувати на практиці систему вироблених і засвоєних у процесі мовленнєвої діяльності (особистого спостереження мови й мовлення, спілкування, навчання тощо) мовознавчих правил, достатніх для адекватного сприйняття суб'єктами мовлення, а також вміння користуватися мовою в усній чи писемній формі, у конкретних комунікативних ситуаціях, з конкретною метою [1, с. 224]. Практика свідчить, що мовлення – це найбільш проблемна частина вивчення польської мови, удосконалення якої потребує найбільше часу. Комунікативна компетентність – це багатоаспектне поняття, яке містить в собі граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну та стратегічну компетенцію [3, с. 6].

Граматична компетенція полягає у рівні засвоєння граматичної системи мови, словникового запасу, правил вимови, словотворення і побудови речення [3, с. 7]. Вона є базою для подальшої комунікації та вдосконалюється протягом усього досвіду навчання та спілкування. Через беззаперечну схожість лексичного складу польської й української мов опанування лексики для студентів є найлегшим. Більших труднощів викликають граматичні правила, аналогів яких немає в українській мові: чоловічо-особовий рід множини (*rodzaj męskoosobowy liczby mnogiej*), категорія особи в дієсловах минулого часу (*kategoria osoby czasownika w czasie*

przeszłym), деякі відмінні приклади дієслівного керування (rekcja czaownika) і т.д.

Соціолінгвістична компетенція полягає у вмінні доречно використовувати й розуміти мову у різних соціолінгвістичних контекстах та на різних рівнях спілкування для виконання окремих комунікативних функцій [3, с. 7]. Один зі шляхів досягнення цієї компетенції полягає в опануванні та відпрацюванні на заняттях з польської мови представлених у підручнику лексико-комунікативних тем. Однак слід зазначити, що в навчальних посібниках зазвичай недостатньо прикладів емоційно забарвлених слів, виразів, що функціують у неофіційній комунікації, сленгу.

Дискурсивна компетенція або компетенція висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні та семантичні засоби [3, с. 8]. В основному залежить від когнітивних здібностей кожного студента, але важливим на занятті є надання прикладу взірцевої комунікативної поведінки від викладача, а також застосування вивченого матеріалу на практиці, розбудова системи загальних знань, постійне звернення до вже наявного комунікативного досвіду.

Стратегічна компетенція – здатність використовувати вербальні й невербальні засоби при загрозі зриву комунікації у випадку недостатнього рівня компетентності комуніканта [3, с. 9]. Студенти-полоністи завжди стикаються з проблемою нестачі словникового запасу, що супроводжується ускладненням висловлювання та частими паузами під час мовлення, тому для покращення комунікативних навичок на занятті важливо приділяти увагу вправам на опис або заміну слів, написання дефініцій, вивчення синонімів, що допоможе виробити стратегію уникання або перефразування незнайомих слів.

Отже, формування комунікативної компетентності на заняттях з польської мови є важливим завданням та викликом як для викладача, так і для студентів. Комунікативна компетентність – це багатоаспектне явище, яке залежить не лише від знання мови як знакової системи, а й від граматичних, соціолінгвістичних, дискурсивних та стратегічних компетенцій.

Список використаних джерел

1. Білогірка М., Мороз Т. Шляхи формування мовної компетентності особистості: науково-методологічний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. № 11. С. 222–228.
2. Кухта І.В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Kuchta.php> (дата звернення 01.11.2023).
3. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy. *Language and Communication*. 1983. P. 2–27.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-36>

П. ХАЛАШИ

Запорізький національний університет.

ТОПОНІМНІ ПЕРИФРАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Особливої актуальності останнім часом набувають топонімні перифрази. Такі номінації мають неофіційний характер та дуже швидко реагують на будь-які культурні та суспільно-політичні зміни. Події російсько-української війни сприяють утворенню описових власних назв, які відображають нові реалії. Аналізуючи ономастичні перифрази, Л. І. Дука зазначала, що вони «виконують прагматичну функцію, оскільки концентрують увагу на головному стрижні висловлювання, уміщають великий обсяг прагматичної інформації» [1, с. 14].

Актуальність розвідки зумовлена потребою вивчення впливу війни на українську мову, зокрема фіксування змін у її топонімному складникові. Мета – розглянути семантико-структурні особливості топонімних перифраз періоду російсько-української війни. Завдання – визначити структуру, причини появи та семантику описових географічних назв, що утворилися під час російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є топонімі перифрази періоду українсько-російської війни, а предметом дослідження стали їх семантико-структурні особливості.

Натепер існує низка мовознавчих праць, присвячених топонімічним перифразам. Зокрема, питаннями ужитку зазначених назв займалися Є. С. Отін, В. Ю. Канна, В. М. Калінкін, Г. П. Лукаш та ін.

Топонімі перифрази періоду російсько-української війни різноманітні за структурою. Найпродуктивнішою є двокомпонентна структура перифрази, яка складається з апелятива «місто» + його характеристика. Наприклад, перифраза астіоніма Запоріжжя «*місто сирен*» характеризує безпекову ситуацію, що склалася у прифронтовому місті [<https://zprz.city>]. За кількістю та тривалістю повітряних тривог Запорізька область останнім часом займає перше місце. Відтак населений пункт почав асоціюватися зі звуком сирени.

Реалізацією схеми «місто» + характеристика є двокомпонентна перифраза астіоніма Буча «*місто незламних*» [<https://detector.media>]. У всьому світі назва цього невеликого міста почала асоціюватися зі звірствами російських окупантів. Компонент «незламний» активно використовується для продукування інших типів власних назв («*Пункт Незламності*», «*Незламний Хаб*» та ін.), а також для позначення інших міст (Херсона, Харкова, Чернігова, Одеси та ін.), що вказує на високий рівень згуртованості, стійкості та мужності українського народу.

Серед географічних описових назв виокремлюється низка багатокомпонентних перифраз, які також утворені за схемою: апелятив «місто» + характеристика. Перифраза «*місто, що першим зустріло війну*» як описове означення Харкова містить в собі часовий компонент [www.youtube.com]. Так назва фіксує біль людей, які одні з перших 24 лютого 2022 року побачили бої на підступах до міста.

Уявлення про героїчну оборону Маріуполя відобразилося у багатокомпонентній перифразі, яку Папа Римський Франциск ужив у своєму зверненні, – «*місто-мученик лютої війни*» [<http://www.golos.com.ua>]. Ця назва трансліює оцінне значення і порівнює містян та оборонців Маріуполя з мучениками, які, жертвуючи собою, дали змогу підготуватися Силам оборони та провести евакуацію населення.

З численними жертвами серед цивільного населення пов'язане виникнення перифрази «*місто смерті*» [www.radiosvoboda.org]. Зазначимо, що ця описова назва вживається не тільки на позначення Маріуполя, що свідчить про масштаби агресії ворога, наприклад, Бахмут – «*місто смерті і руйнувань*» [www.unian.ua]. Представлені двокомпонентна та трикомпонентна номінації також реалізують схему «*місто*» + *характеристика*.

Ще одним компонентом для утворення топонімних перифраз є апелятив «*столиця*». Такий складник виокремлює описову власну назву за якоюсь ознакою серед інших топонімів, надає значення першості. Двокомпонентна перифраза на позначення Мелітополя «*столиця партизанщини*» не тільки засвідчує рух спротиву окупантам, а ще й вказує на його масовий характер.

Спостерігаємо подібні процеси в описовій назві Львова – «*столиця біженців*» [https://mylviv.city]. На початку повномасштабного вторгнення росії в Україну до «міста Лева» щодня прибували тисячі біженців. Така перифраза розвиває додаткове значення «*прихисток*» та «*великий логістичний центр*».

Новотвором російсько-української війни є двокомпонентна топонімна перифраза на позначення Криму – «*півострів бавовни*» [www.youtube.com]. Структура цієї назви містить географічний термін «*півострів*» + *характеристика*. Другий компонент цієї номінації з'явився як іронічний переклад російського слова, що означає гучний звук або вибух. В українському медіапросторі лексема «*бавовна*» вживається на позначення ураження військових об'єктів на ТОТ і рф. Зазначена описова власна назва розвиває значення «*небезпечне для противника місце*».

Стійкість мешканців Оріхова, які попри нескінченні обстріли продовжують жити у місті, стала підґрунтям для перифрази «*міцний горішок*» [novyarnia.com]. Ця двокомпонентна назва є переосмисленим найменуванням назви однойменного фільму, що вживається з додатковим значенням «*місто незламних людей*».

Отже, топонімні перифрази періоду російсько-української війни різноманітні за своєю структурою. Найпоширенішими виявилися двокомпонентні назви з апелятивами «*місто*» і «*столиця*» з подальшою характеристикою географічного об'єкта. Описові

топоніми містять в собі суспільно-політичний компонент та широке коло асоціацій. Активне вживання описових назв населених пунктів свідчить про народну рефлексію теми війни.

Література

1. Дука Л. І. Прагматичний потенціал онімів та способи його актуалізації в тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Дніпропетровськ, 2002. 18 с.
2. Канна В. Ю. Використання топонімів як засобів увиразнення. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету*. 2008. № 1. С. 119-123.
3. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія. Донецьк : Промінь, 2011. 448 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-37>

Б. Хіхлушко

Київський університет імені Бориса Грінченка

НОВА ЧУТТЄВІСТЬ СУБ'ЄКТА ЛІРИКИ ЮРІЯ ІЗДРИКА В КОНТЕКСТІ АНТИКОЛОНІАЛІЗМУ

Український літературний постмодернізм зароджувався у контексті посттоталітарного та постколоніального середовищ, що відзначали Т. Гундорова, М. Павлишин, Р. Харчук. Проте сучасна література, за Тамарою Гундоровою, вже не є постмодерною, оскільки змінився сам світ (нескінченні війни, тероризм, протистояння цивілізацій, екокриза) [2, с. 333]. Український контекст доповнює тривала визвольна війна проти росії. В українській літературі формуються нові типи характерів. У поезії Ю. Іздрика витворюється суб'єкт нової чуттєвості, який живе на фоні цих глобальних зрушень.

Р. Харчук влучно позначила Іздрикового героя як «людину з властивостями». У ліриці поет оприявнює людину з усіма її страхами, болем, відчаєм, переживаннями, та врешті-решт надією. Р. Харчук зазначає, що письменника цікавить людина із властивостями, людина вразлива, котрій існування завдає болю, і

способи виживання такої особистості серед насильства, жорстокості й світового абсурду» [7].

Ю. Іздрик – поет приватного, обмеженого простору, перед яким розгортаються глобальні світові катаклізми, війни. Він не ігнорує їх, а проте вони не є центром його зору. Іздриковий суб'єкт дистанціюється, переосмислює навколишнє середовище, намагаючись зрозуміти людину зсередини. Його відмежування від навколишнього середовища – це не спроба відхреститися від актуальних проблем сьогодення, а природне бажання людини наблизитися до буття та поглянути вглиб себе.

Суб'єкт лірики Ю. Іздрика визнає абсурдність цього світу: *«а все що довкіл розкладається тихо»* [4, с. 48] або *«я звідси вже йшов би – робити тут нічого дивитись на все це і тоскно і болісно»* [4, с. 72]. Проте визнання цієї абсурдності не завжди переходять у площину песимістичних мотивів приреченості. Разом із тим його суб'єкт знаходить мотивацію, підштовхує себе до руху: *«та відчай нічого не вартий повір мені як дійдеш до краю – ступай за край»* [3, с. 313]. Аналізуючи поезії зі збірки «Меланхолії» У. Галич зазначає, що «“Меланхолії” за настроєм, попри досить прозору назву, далеко не є однозначно меланхолійними. Радше у збірці наявний виразний акцент на дихотомії світобудови, взаємному протиставленні світла і тіні, голосу й тиші, божественного й низького» [1].

У поезії Іздрика лунають гасла духу (орієнтири, яких тримається суб'єкт лірики): *«я вірю лише в нескінченність любові і у справедливість термодинаміки»* [4, с. 48]. Він нагадує всім, хто зневірився: *«коли загнаний в кут коли губиши маршрут і здаєшся практично без бою порятує оце “я з тобою я тут”»* [5, с. 57]. Суб'єкт лірики вже сформував свої сталі погляди на життя й для нього не існує вибору – він вже давно зроблений. Р. Семків відзначав, що у постмодернізмі «гине не сама точка вибору, а знання про нього», й посилаючись на Р. Рорті додає, що істина перетворюється у переконання під час вільного та відкритого (словесного) зіткнення» [6, с. 249-250]. Тож, у вічній дихотомії світла й темряви, для суб'єкта лірики Іздрика завжди перемагає світло, і лише смерть є невідворотною (суто біологічний погляд на цю проблему). Її невідворотність дає сміливість суб'єкту лірики

загравати з нею, глузливо висміювати або іронізувати: «знаєш що сестро? зачекай-но на мене у пеклі, в мене тут знаєш травень, в мене тут знаєш свято» [3, с. 102].

У непостійному та складному світі, поезія Іздрика дає доволі прості ціннісні орієнтири. Лейтмотивом його віршу «Ліниві і ніжні» (аналогічну назву має одна з його збірок) є думка про те, що в цьому бентежному, апокаліптичному світі виживуть тільки закохані. Для нього любов – це не просто почуття між людьми, а спосіб мислити себе живим й рухатися далі попри все. Ідея вічного життя на фізичному рівні не приваблює суб'єкта лірики, проте у вічності житимуть душі закоханих, у тому числі й на сторінках збірок Ю. Іздрика: «душі виживуть наші в любовних листах і в віршах переписаних з прози» [4, с. 201].

Суб'єкт лірики Юрія Іздрика багатогранний й репрезентує собою особливу чуттєвість, що відображується у рефлексіях стосовно місця людини та часу. Іноді поетичний настрій балансує з крайнощів до крайнощів, й тому немов сам Іздрик нагадує собі та всім читачам: «все потрібне – насправді доступне й просте час від часу про це собі згадує» [4, с. 56].

Література

1. Галич У. «Не вмер молодим? То живи молодим»: меланхолійна екзистенція Юрія Іздрика. Видавництво Старого Лева. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/ne-vmer-molodym-zhyvy-molodym-melanholiyna-ekzystenciya-yuriya-izdryka> (дата звернення: 25.10.2023).
2. Гундорова Т. І. Післячорнобильська бібліотека. 2-ге вид. Київ : Критика, 2013. 344 с.
3. Іздрик Ю. Ліниві і ніжні. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 325 с.
4. Іздрик Ю. Меланхолії. Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. 312 с.
5. Іздрик Ю. Після прози. Чернівці : Кн. XXI, 2020. 232 с.
6. Семків Р. Філософські аспекти конструювання персонажів в українській прозі 90-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. *Людина в часі : (філософські аспекти української літератури ХХ – ХХІ ст.)* ; упор. : В. Моренець, М. Ткачук. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2010. С. 239–259.
7. Харчук Р. Синусоїда Іздрика. Zbruc. URL: <https://zbruc.eu/node/113526> (дата звернення: 25.10.2023).

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «РОСІЯ» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Зміна соціокультурного уявлення про сучасну Росію після подій 2014 р., а особливо після 24 лютого 2022 р., яскраво репрезентована в мовленні українців сьогодення, відповідно, в їх мовній картині світу концепт «Росія» набуває нового змісту, а отже, потребує подальшого дослідження, що й визначає актуальність пропонованої розвідки.

Вивченню мовних засобів моделювання образу Росії в українських ЗМІ присвячено праці Л. Малецькі [2], М. Степаненка [4], С. Булик-Верхоли [1]. Усі дослідники наголошують, що образ, у якому постає ця країна в українській публіцистиці, загалом різко негативний. Однак опубліковані статті не вичерпують усієї різноманітності засобів реалізації концепту «Росія» в мовній картині світу українців, нові засоби з'являються майже щоденно, поглиблюючи і вияскравлюючи образ ворожої країни, акцентуючи увагу на різноманітних її негативних ознаках. Особливо вирізнямо мовні засоби змалювання Росії в живому народному мовленні, що яскраво представлене в різноманітних інтернет-спільнотах. Натепер жодної розвідки, присвяченої вивченню мовних засобів репрезентації образу Росії саме в живому народному мовленні, ми не зафіксували.

За визначенням М. Полужина, концепт – це складна ментальна одиниця високого рівня абстрагування в повному обсязі її змісту, включно з конотацією й конкретно-чуттєвими асоціаціями. Концепт набуває об'єктивності через мовні одиниці – лексеми або словосполучення. Ядром концепту постає його чуттєво-наочний образ, презентований понятійним складником. Периферія концепту утворює його «інтерпретаційне поле», тобто суб'єктивне сприйняття концепту носіями однієї мови [3, с. 218–220].

Для мовознавців цікавим постає саме інтерпретаційне поле концепту, вивчення якого дає змогу окреслити всю різноманітність і

глибину цього концепту через суб'єктивне його сприйняття носіями мови.

Мета пропонованого дослідження – виявити й описати інтерпретаційне поле концепту «Росія» в мовній картині світу українців у реаліях російсько-української війни 2022–2023 років.

Джерела дослідження: спілкування в соціальних мережах. Основний масив матеріалу було відібрано із телеграм-каналів сил спротиву на окупованій території та телеграм-каналів адміністрацій українських територій, прилеглих до районів бойових дій. Речення для прикладів подано в оригінальному написанні, без правлення помилок.

Як уже було сказано вище, дослідники відзначають загалом різко негативний образ Росії в мовній картині світу українців. Зібраний нами фактичний матеріал поглиблює вже сформований негативний образ Росії, вияскравлює зневажливе ставлення українців до неї.

Інтерпретаційне поле концепту «Росія» в мовній картині світу українців досить репрезентативне, воно представлене кількома групами негативно забарвлених лексем-номінацій цієї країни, що постають фонетичними (*расея, масковія* та ін.), графічними (*роззія, московія* та ін.), суфіксальними (*рфія, рашка, кацапія* та ін.), префіксальними (*парашиа, па-рашиа, паРашиа*), семантичними (*болота, мордор, дурка* та ін.) дериватами від давно відомих слів або інших новотворів:

1) номінації, похідні від нормативних назв країни-ворога Росія, РФ, – *росія, російська федерація, рф, роззія, раззея, разія, расія, расея, расея, расея, рабсія, раїсія, рососія, расасія, срасія, росіюшка, рфія, ерефія*: Окрім того, асамблея закликала створити спеціальний Міжнародний трибунал щодо агресії **росії** [Запоріжжя.Інфо. 21 листопада 2022]; Ну ось тепер Ізраїль, який не хотів допомогати Україні, боячись розлютити **разію**, став жертвою, очевидно не без опосередкованої або безпосередньої допомоги ірано-рашистських терористів [Бердянськ в окупації. 7 жовтня 2023]; Так звані волонтери з **рабсії** заявляють, що ніякого "примирення" рашистів з українцями бути не може [Запоріжжя.Інфо. 14 серпня 2023]; Жителі Мелітополя повідомляють про загадкове зникнення ганчір'я **рфії** на головній

площі міста [Запоріжжя інфо, 13 листопада 2022]; *Ані жє дітї, найвно подумали ми і всїяко уникали публікацій про тих, хто, на нашу думку різко полюбив **росіюшку**, виключно в силу їх юного віку* [Бердянськ в окупації. 10 вересня 2023];

2) номінації, що виникли на основі неофіційних назв ворожої країни, зокрема історичної назви Московія та розмовної назви Раща (від англ. Russia), – *московія, масковія, раша, рашка, параша, паРаша, па-раша: На **московії** готуються до удару* [ІППО – News. 21 січня 2023]; *То ви самі на весь світ показали, що **раша** – територія жалюгідних та тупих мародерів. Край крадіїв унітазів. Брехунів та неадекватних блазнів* [Запоріжжя.Інфо. 27 січня 2023]; *Репресії і тероризм на **рашиці** ніхто не відміняв* [Нейтральна зона. 11 грудня 2022]; *Усіх **Алобків** – на паРашу!* [Бердянськ в окупації, 19 серпня 2023];

3) номінації, похідні від зневажливої розмовної назви жителів Росії «кацапи», – *кацапія, кацапетія: Такого "миру" вам руззкіє виродки на кожному клаптику **кацапетії!*** [Березовый сок. 23 травня 2023];

4) номінації, які виникли внаслідок семантичної деривації відомих і раніше не асоційованих з Росією слів, – *болота (болото), дурка, мордор: З ким там на **болотах** воює кіровська область, не знаєте?* [Запоріжжя.Інфо. 21 листопада 2022]; *Новини з дурки* [Запоріжжя.Інфо. 10 січня 2023].

Крім названих, до інтерпретаційного поля концепту «Росія» зараховуємо:

1) складні слова, що виникли на основі поєднання лексеми *стан* з характеристичною лексемою: *балайкостан, вигрібстан, кацапстан, лаптестан, оркостан: Чи всі контракти і договори по співпраці з **Балайкостаном** припинили своє існування?* [Бердянськ онлайн+. 6 липня 2023]; *Відповідь українців нелюдям з **оркостану*** [Запоріжжя.Інфо. 24 листопада 2022];

2) лексичні словосполучення, утворені через субституцію першого компонента в офіційній назві Російська Федерація (*свинособача федерація, болотна федерація, рашистська педерація, узькая педерація*): *Дивно тільки, чому подібну ноту озвучує міністерство закордонних справ **болотної федерації**, а не, скажемо,*

міністерство сільського господарства [Бердянськ в окупації. 17 серпня 2023];

3) номінації-перифрази: *країна-агресор, країна-терорист, країна-гній, держава-терорист, держава-спонсор тероризму, держава-зло, большая говніловка, великая недострана, великая рAzія, недоімперія болотяних, країна 404, країна рабів і зеків: Держава-терорист* насправді хоче принести українцям лише якомога більше болю і страждань» [Блискавка. 17 листопада 2022]; *Вночі, 12 серпня, військові країни-агресора* вдарили ракетами С-300 по Комишувасі та безпілотними літальними апаратами по Запоріжжю [Запоріжжя.Інфо. 14 серпня 2023].

Семантичний аналіз розглянутих вище номінацій. дає змогу виокремити ознаки концепту «Росія», які формують його інтерпретаційне поле в мовній картині світу українців. Для українців Росія – це країна, що:

1) заслуговує лише на зневажливе ставлення (*росія, расія, расея, расея, расея, роззія, раззея, раZія, рососія, расасія, срасія, раїсія, росіюшка, рфія, ерефія, кацанія, кацанетія, московія/масковія, раша, великая рAzія*);

2) не відповідає сучасному розумінню держави як соціального інституту, який забезпечує гідне життя своїх громадян (*балайкостан, вигрїбстан, кацанстан, латтестан, великая недострана, недоімперія болотяних, країна 404, рабсія, країна рабів і зеків*);

3) морально деградує (*болото, дурка, параша, большая говніловка, країна-гній, свинособача федерація, болотна федерація, рашистська педерація, узькая педерація*);

4) піднімає злодіяння до рангу державної політики (*мордор, оркостан, держава-зло*);

5) сама вчиняє злочини проти людяності й підтримує терористичні акти на міжнародному рівні (*країна-агресор, країна-терорист, держава-терорист, держава-спонсор тероризму, цинічний вбивця*).

Отже, у мовній картині світу українців сьогодення сформувався негативний образ Росії як антидемократичної держави, що несе загрозу всьому прогресивному людству. Концептуальний імідж Росії в мовній картині світу українців визначають такі її характеристики:

країна, що не заслуговує поваги, не відповідає сучасному розумінню держави як соціального інституту, морально деградує, є осередком зла та підтримує злочиння в усьому світі, несе загрозу міжнародному порядку.

Література

1. Булик-Верхола С. З. Мовний образ Росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 29–33.

2. Малецькі Л. «У тіні великого брата...» – концепт «Росія» (на матеріалі сучасної української преси). *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. 4. С. 85–89. URL : <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/5877/5947> (дата звернення: 28.10.2023).

3. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. Вип. 4. С. 214–224.

4. Степаненко М. І. Перифрастичні зв'язки хороніма *РОСІЯ* в публіцистично-політичному дискурсі: структура, семантика, аксіологія. *Мовознавчий вісник : зб. наук. праць Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2023. Вип. 32. С. 57–66.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-39>

О. ЧУМАЧЕНКО

Національний університет «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ПІСНІ У ВІДРОДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В історії України надзвичайно важливу роль у формуванні національної ідентичності відіграють пісні. Пісня має велике пізнавально-виховне та естетичне значення, адже вона є однією з форм втілення світобачення українців, художньо-емоційною пам'яттю народу, формує національну самосвідомість. М. Стельмах відзначає: «Пісні супроводжують людину від колиски до могили, бо нема такої значної події, нема такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотом грому.

У ній відбулося життя минуле й віддзеркалюється життя теперішнє, прогляне й завтрашнє, бо душа народна – не на один рік, а на всі віки й тисячоліття» [3, с. 18].

Існує чимало досліджень про українську народну творчість, предметом яких стали історичні пісні (М. Дмитренко [1], О. Кузьменко, С. Грица, С. Єрмоленко); українські народні пісні [2]; колискові та їх роль у контексті традиційної культури (А. Ткач) та ін. Сьогодні з'явився цілий пласт нової культури, презентований у різноманітних піснях, які перегукуються з народними ліричними, козацькими, повстанськими піснями. Створені нашими сучасниками – поетами, співаками, учасниками нинішньої російсько-української війни, ці твори покликані підіймати бойовий дух воїнів, підтримувати їхні родини, утверджувати героїзм українських бійців, відображати їх моральну стійкість. На сьогодні поки що немає наукового вивчення цього яскравого творчого надбання, що зумовлює актуальність нашої роботи.

Мета нашого дослідження – описати розмаїття новостворених пісень за тематикою, простежити їх зв'язок з давніми піснями, вплив на українців різних соціальних та вікових груп, відродження національної ідентичності.

Яскравим виявом патріотизму була діяльність Українських січових стрільців, що відбулося і на героїчному поетичному епосі першої половини ХХ ст. Відомо понад 400 стрілецьких пісень, серед яких патріотичні, що давно стали народними, хоча більшість із них має авторів. Одна з них – «Ой у лузі червона калина» О. Косинського, яка нині єднає всіх українців незалежно від їх віку чи місця перебування, підтримує моральний дух, пробуджує національну свідомість. Лейтмотив пісні – утвердження української нації, уславлення України та її славного роду. Ідейному змісту підпорядковані художні засоби – паралелізм, метафори, яскраві епітети:

*Ой у лузі червона калина похилилася.
Чомусь наша слава Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо.
Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт.
Не журися, наша Україно, маєш славний рід.*

Важливий шар історичної пісенності – повстанські пісні, у яких звучить заклик до боротьби за волю України:

Ой вставай, ой вставай, народе, здобувай Вкраїні свободу...

З нею перегукуються сучасні пісні, які лунають на фронтах російсько-української війни у виконанні не лише професійних співаків-волонтерів, а й українських воїнів:

Ми підемо вперед і здобудемо волю, України свої ми мирні сини.

Один із виконавців та авторів таких пісень – старший солдат 28-ої бригади Юрій Городецький, який з 18 років виборює незалежність нашої держави спочатку в АТО, а нині в боях з російськими окупантами. До речі, він посів 2-е місце в європейському етапі конкурсу «Голос країни – 2023», який проходив у м. Варшаві. У піснях, що він виконує, звучить віра в перемогу українського народу, готовність віддати життя за свободу. Не можуть нікого залишити байдужим такі слова із пісні лідера групи “Шабля” Володимира Єйгензеєра, яка стала офіційним гімном АТО:

Богу душу нашу віддамо єдину за нашу землю, Священну Україну.

Досі залишаються актуальними пісні про героїв визвольних змагань, зокрема про Степана Бандеру. Уже не один рік лунає по всій Україні та далеко за її межами пісня у виконанні різних колективів – учнів, священників, воїнів, переселенців:

Батько наш – Бандера, Україна – мати,

Ми за Україну будем воювати.

Близькою до стрілецьких пісень за ідейною спрямованістю, високим патріотизмом є сучасна, популярна серед бійців пісня:

У неділю рано сонце ясно сяє, Українське військо окопи копає.

Йде орда зі сходу, щоб забрати волю у мого народу.

Україні слава, всім героям слава, хай живе Бандера і його держава.

Особливістю сучасних пісень є їх мова, зокрема вживання просторічної лексики, неологізмів на позначення новітньої зброї, війська окупантів, як-от:

Ми мародерів безжально мочим...

І байрактари, і джавеліни за Україну б'ють русню...

І скоро зовсім русні не буде, а буде мир на всій землі.

Отже, сучасні українські пісні єднають усіх українців, пробуджують національну самосвідомість, вселяють оптимізм та віру в невідворотність нашої перемоги.

Література

1. Дмитренко М. Українські народні історичні пісні як об'єкт досліджень. *Народознавчі Зошити*. Київ, 2009. № 1. С. 135–146.
2. Помирча С., Клименко О. Дослідження українських народних пісень у контексті гендерології. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. № 2. 2016. С. 272–279.
3. Стельмах М. Твори в 7 томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1982. 656 с.

Запорізькі філологічні читання 16–17 листопада 2023 року

Наукове видання

ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(16–17 листопада 2023 року)

*Відповідальна за випуск – канд.філол.наук **О. В. Меркулова***

Підписано до друку 14.11.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 9,07. Наклад 300. Замовлення № 0324-023.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: ТОВ “Liha-Pres”
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.
Україна, м. Львів, 79012, вул. Кастелівка, 9
Польща, м. Торунь, 87-100, вул. Лубіцка, 44
Тел. +38 (050) 758 14 36